

Elsalan Sirkka

Suonenjoen Vehvilän kylän asukkaita 40-50 – lukujen vaihteessa.

Kotona Elsalassa

Elsa-mummo o.s. Hyvärinen, synt. v. 1893 Kuopion mlk:n Humalajoella ja Jussi-pappa (Juho) Vehviläinen, synt. v. 1871 Vehvilässä. Heidän lapsensa Hilikka Maria, synt. v. 1919 ja Elsa Hillevi, synt. v. 1929.

Hilikka Maria Varis on äitini ja Paavo (Paavali) Varis, synt. v. 1914, on isäni. Hän oli syntymäni aikaan rintamalla. Meitä lapsia on kaksi, minä Sirkka Sinikka Varis, synt. v.1943 ja pikkuveljeni Juha Markku Varis, synt. v. 1947.

Kyläläisiä

Lampila, Ada (Aata) ja Aatami (Uato) Vehviläinen, lapset Anna-Liisa,(Annukka) ja Arvi, Aino (Aeno) on jo naimisissa

Niemelä, Ida (Iita) Sikanen, leskiemäntä, Arvo ja Aake Saijonkari ja muita lapsia

Joenpolvi, Hilma (Hilima) ja Esa Vehviläinen, Erkki, Siiri, Helvi, Aarne-Veikko ja muita lapsia

Huutoniemi, Siiri ja Jussi Vehviläinen, lapset Sirkka, Kaarin ja Aarno

Paloaho, Kerttu ja Jalmari Vehviläinen, lapset Heikki ja Seppo, lisäksi Alina, Jalmarin sis-ko

Tuliniemi, Ada (Aata) ja Taavetti Eskelinen, Adan sotaorvot lapset Marja-Leena ja Teuvo Vehviläinen; Tuula Ollikainen ja muita lapsia

Hilja ja Lassi Kauppinen, lapset Jussi ja Reino sekä mummo

Rinnemaja, Mirjam (Mirja) Itkonen, lapset Raimo ja Arja

Tuomela, Aino (Aeno) ja Erkki Vehviläinen, Ainon sotaorvot lapset Leo ja Lea Riepponen; Ensio, Ilkka ja Ilmari pieniä poikia

Sääski, Vieno ja Veikko Vehviläinen, lapset Mauno ja Tuulikki

Koivuharju, Ida (Iita) ja Reino Vehviläinen, lapset Unto, Teemu ja Sinikka

Sieppo, Helmi ja Matti Vehviläinen, lapset Risto ja Arto

Kylän kauppias, Bertta ja Väinö Suikkanen, Pertti, Maija-Liisa, Marja-Leena, Martti ja Mirja-Sisko

Koskela, Aino (Aeno) ja Aarne Vehviläinen, Olavi, Asko ja Kari

Renkeli, Ada (Aata) Strengell ja Adan sotaorvot lapset Liisa, Anita, Aulis, Irma ja Taisto-Pekka ja muita lapsia

Antti Kesänen, Ellen ja Anton (Antti) Kesänen, Elina, Kerttu, Väinö, Maija ja Marjatta ja muita lapsia

Kesälä?, Helmi ja Ville Nyysönen, Aila, Raili ja muita lapsia

Sutila, Lumikki ja Erkki Sutinen, lapsia

Hyvä Lukija,

Suonenjoen Vehvilän kylässä asui 40 -50 – lukujen vaihteessa paljon Vehviläinen - sukunimisiä kyläläisiä. Olen kertonut Koskelan Ainosta ja Lampilan Arvista ja maininnut heidät talojen nimillä, en kylällä siihen aikaan yleisellä Vehviläinen - sukunimellä, jotta ei tulisi sekaannuksia. Muista henkilöistä olen käyttänyt yleensä sukunimeä. Yllä laaditusta talo- ja nimiluettelosta voi käydä tarvittaessa vilkaisemassa, kenestä kulloinkin on kysymys. Talojen isäntäväestä olen käyttänyt kotoisasti kyläläisittäin pelkkää etunimeä, jäljessä ei ole emäntä- tai isäntäliitettä. Heidän kunnioitustaan ei loppuliitteen puuttuminen ole vähentänyt.

Olen pyrkinyt asettelemaan tapahtumia jonkinlaiseen aikajärjestykseen, mutta se ei oikein ole onnistunut. Alun perin kirjoitin tekstiä lähisukua varten, silloin järjestys oli huolettomampi ja jatkoin samalla tavalla Risto Vehviläisen pyydettyä muisteluksiani ajalta ennen oppikouluun menoa. Kirjoitan samalla myös vähän lapsuuden perheeni vaiheista ennen syntymääni. Äitini Hilikka on isossa osassa näissä lapsuuden muisteluksissa, koska äidin ympärillä pyöri meidän pieni perheemme.

*” Kyntäös oma vakosi,
auta itse itseäsi
toimi vaikka vastuksissa
oman vartesi varassa.”*

Lapsuuden varhaiset vuodet

Paupau, nuku nyt

Jussi-pappa yrittää nukuttaa minua kamarissa. Hän istuu tuolilla hetekan vieressä ja ho-pottaa:

- Paupau, nuku nyt, nuku, ja hytkeyttää hetekan pohjaa. Minä en halua nukkua. Pappa hyppyttää hetekaa entistä kiivaammin. Minulla on äitiä ikävä. Odotan häntä kotiin marja-metsästä ja kuuntelen joka risahdusta tuvasta, jossa Elsa-mummo tekee askareitaan.

— Paupau, laeta silimät kiini, paupau, pappu komentaa uudelleen ja uudelleen. Hänen viiksensä vipattavat. En malta sulkea silmiäni. Kuuntelen korva tarkkana. Sitten kuulen tuvan oven aukeavan ja arvaan äidin tulevan. Yritän nousta ylös sängystä, mutta pappu ei huonokuuloisena kuule äidin tuloa ja yrittää painaa käsillään minua takaisin päiväunille.

— Äet tul! hihkaisen papalle.

— Eikä tullu, paupau, ruppee pötkölles, komentaa pappu ja heiluttaa hetekaa yhä kiivaampaan tahtiin.

Pikku Sirkka

— Tul se, väitän vastaan ja pääsen pappu jo hitaiden käsien välistä karkaamaan tupaan. Siellä se äiti on muutaman kylän naisihmisen kanssa puolukka- ja sienisaaliineen. Juoksen äidin syliin.

Toinen, kipeämpi muisto samalta syksyltä on seuraavanlainen. Elsa-mummolla oli tapana varsottaa hevosia. Jos se onnistui, siitä saatiin vähän lisätuloa, kuulin isompana. Sinä kesänä meillä oli varsa. Olin tuvassa ja halusin leikkimään pihalle. Juoksin vauhdilla tuvasta porstuan läpi ulos. Rapun edessä seisoivat hevonen imettämässä varsaansa. Minä yritin juosta hevosen mahan alitse pihalle, mutta äkkiä kädessä tuntui hirmuinen kipu. Tähän asti muistan. Äiti kertoi aikanaan, että hevonen oli potkaissut käsivarteen ja että hän lähti minua viemään ensin Suonenjoelle ja sieltä Kuopion sairaalaan, jossa olin kuukauden veran. Vasen olkavarsi oli ”poikki” eli luu murtunut ja se kipsattiin.

Minä itkin ikävääni sairaalassa. Olin ypöyksin vieraassa ympäristössä. Kotiväen vierailuja lasten luona ei katsottu suopeasti. Mummo kävi kerran katsomassa ja minua näytettiin ikkunan takaa. Muistan, kuinka ehdin nähdä vilahduksen mummosta ja parahdin itkuun. Kotona sitten olin kysyttäessä kertonut vielä vajavaisella puhetaidolla, että mummo kävi ja äitiä oli ikävä eikä kukkaan sanonu minua äejin omaks kullamuruks, vuan heinäsiirkaks ja varis-sirkaks.

Minun on täytynyt olla vajaan kolmen edellä kuvattujen tapahtumien aikaan, koska samana syksynä ennen kolmatta ikävuottani pappu oli kuollut 20.9.1946.

1. Äiti ja isä

Minä Sirkka Sinikka Varis olen tuo pieni tyttö, jota pappu yritti nukuttaa ja jota hevonen potkaisi. Äitini Hilikka Maria Vehviläinen syntyi vuonna 1919 Suonenjoen Vehvilän kylässä ja isäni Paavo (Paavali) Varis, syntyi vuonna 1914 Konneveden Istunmäellä. Pari vuotta seurusteltuaan elokuussa 1941 heidät kuulutettiin kirkossa ja samana päivänä heidät vihittiin. Kuulutus ja vihkiminen samana päivänä oli tavallista sota-aikaan. Äiti oli niinä aikoina lottana Suonenjoen maamieskoululla, joka oli muutettu sotasairaalaksi. Äiti oli hääkuvassa lottapuvussa ja isä sotilaspuvussa. Isä joutui lähtemään jo vihkipäivänä takaisin rintamalle. Hänellä oli ollut vain muutaman päivän loma. Minä olen syntynyt marraskuussa 1943.

Vanhemmat olivat suunnitelleet, että isä tulee sodan loputtua meille kotivävyksi ja isän toisesta veljestä tulee isäntä isän kotiin pieneen maapaikkaan Konneveden Istunmäelle, mutta isäntäveli kaatui rintamalla. Toinen veli haavoittui vaikeasti ja menehtyi muutaman vuoden kuluttua. Isällä oli vain nämä kaksi veljeä.

Äiti ja isä porsaan hakumatkalla

Äidin vanhemmat olivat iäkkäitä ja he tarvitsivat talonpidosta selvitäkseen apua. Hillevi-täti oli saatu koulutielle ja kun nyt vielä pappa kuoli syksyllä 1946, äitini katsoi, että hänen velvollisuutensa on jäädä kotipaikalle Elsa-mummon avuksi. Siihen aikaan odotettiin, että seuraava sukupolvi huolehtii vanhuksistaan ja jatkaa talonpitoa. Isä kävi välillä meillä auttamassa raskaammissa miesten töissä ja äiti kävi vuorostaan isän kotona. Pikkuveljeni Juha syntyi kesäkuussa 1947. Joitakin vuosia myöhemmin vanhempani erosivat virallisesti. Se ei muuttanut minun lapsen elämääni, koska isä ei koskaan asunut varsinaisesti meillä kotona. Ensin isä oli vuosia sodassa ja sitten muuttuneissa olosuhteissa pääasiassa lapsuuden kodissaan.

2. Kotiväki

Kotona asui minun syntymäni aikoihin äitini Hilikka, Elsa - mummo, Jussi-pappa ja äitiä kymmenen vuotta nuorempi Hillevi-täti. Hillevi, äidin ainoa sisarus, aloitti lukion Pieksämäellä 1946, mutta kun hänen Jussi-isänsä kuoli kohta lukion alkamisen jälkeen, täti katsoi parhaaksi lopettaa lukion alkuunsa ja jäädä kotiin äitinsä ja sisarensa avuksi. Vuoden päästä syksyllä Hillevi-täti aloitti Heinolassa opettajaseminaarin.

Äiti sota-aikaan lypsypuuhissa

Äidillä oli vastuu meidän toimeentulosta, talon pidosta, karjasta ja peltotöistä, siitä, että kaikki tuli aikanaan tehdyksi. Mummosta ei enää ollut raskaitten ulko- eikä navettatöitten tekijäksi, mutta asioita hän jaksoi ja kävi mielellään kirkolla hoitamassa ja ruuanlaitossa oli apuna sekä paimensi meitä lapsia kotosalla ollessaan. Muistan äidin joskus myöhemmin paljojen töitten uuvuttamana motkottaneen, että äet se vuan leeraeloo kylillä, eikä tule kottiin aattamaan ja teijän perrään kahtomaan. Kun Hillevi-täti valmistui kouluun lähtöni aikoihin opettajaksi, mummo muutti asumaan Hillevi-tädin luo, mutta oli meillä

kotona vielä lyhyempiä aikoja.

3. Kodin pihapiiri

Kotini oli pieni ja vaatimaton, mutta mökkipaikaksi en ole kotiani koskaan suostunut nimitämään. Koti oli koti. Jussi- pappi ja hänen veljensä Kusti olivat aikanaan yhdessä Lampilan isäntiä, Vehviläisiä sukujaan, kolmas isäntäveljes Taavetti oli kuollut aiemmin. Lampila on Vehviläisten suvun kantatila.

Pappi meni vasta vanhanpojan iässä naimisiin ja halusi itselleen ja nuorikolleen oman kodin. Heillä oli suuri ikäero, kaksikymmentäkaksi vuotta. Pappi sai mukaansa Lampilasta peltoa, metsäpalan ja talon salin sekä kaksi pientä kamaria. Nämä huoneet muodostivat minun lapsuudenkotini. Meidän pihapiiri oli Lampilasta muutaman sadan metrin päässä peltojen reunassa mutahaudan laitamalla Lampilan entisten vilja-aittojen ollessa pihapiirin yhtenä rajana. Mutahaudan takaa alkoi kotimetsä. Mutahauta ja suo oli jaettu Lampilan ja meidän kesken. Mutahaudasta oli aikanaan ajettu mutaa maan parannukseksi omille ja kylän pelloille. Lapsuudessa pidin suota vain meidän suona, kun meidän peltosarka rajoitui mutahautaan.

Koti pihapiireineen syntymäni aikoihin

Lampilan ja meidän raja-aita lähti metsään päin pitkulaisen suon keskivaiheilta. Siinä oli pisteaidan jälkeen sen verran aidaksista tehtyä juohosta, etteivät lehmät eivätkä hevoset päässeet kulkemaan mutahaudan kautta naapurin puolelle puolin eikä toisin. Joskus kuivina kesinä, jos juohos oli huonossa kunnossa, eläimet saattoivat karata ja upotakin, niin että niitä piti monen hengen voimin nostaa suosta ylös. Silloin oli Lampilan Arvista ja muista naapureista suuri apu.

Vilja-aitat oli rakennettu aikanaan kauaksi Lampilan talosta siksi, että tulipalon syttyessä edes luojanvilja säästyy. Niin minulle aikuisena kerrottiin. Pihaan pilkotti muutaman sadan metrin päästä Jylänki, kotijärvi. Lapsuuteni pihapiiriin kuului uudelleen kasattu asuinrakennus, tupa ja kaksi pientä kamaria. Rakennus oli punamullalla maalattu. Tuvan nurkalla kasvoi koivu ja kuusi. Ensimmäisinä elinvuosinani pihassa oli vanha, matala navetta, jonka hatarasti muistan.

Talosta katsoen vasemmalla oli leikkimökki, joka rakennettiin uuden navetan tähteesi jääneistä laudoista. Monet vuodet se oli mieluisa leikkipaikka. Samalla sivustalla oli äsken mainittu vanha, matala vilja-aitta. Varhaislapsuudessani aittarakennus oli harmaa, mutta aikanaan äiti keitti punamultamaalia ja maalasi sen punaiseksi, niin kuin tuparakennuksen ja leikkimökin. Aitta oli rakennettu monessa osassa.

Ensimmäisenä oli vilja-aitta hinkaloineen, sitten kalustovaja laudoista niittokoneen ja muun tavaran säilytykseen ja viimeisenä vaateaitta. Siihen oli rakennettu lavitsa sängyksi ja oven suussa oli kaksi pientä hinkaloa. Seinästä seinään kiersivät vaateorret. Aitta oli hatara, eikä siitä siksi ollut makuuaitaksi. Itikat yrittivät syödä yöpyjän, jos joku sinne nukkumaan eksyi. Aittojen ja navetan kulmauksessa kasvoi iso pihlaja, johon minun oli mukava kiivetä ja syksyllä puhallella karhunputken läpi punaisia pihlajanmarjoja. Aikuisiin ei saanut tähdätä, vaikka joskus sattui muka vahingossa lentämään.

4. Lähteessä uida vilisti kiuruja

Uusi navetta oli vastapäätä taloa. Tallin puoleisessa päässä oli erillään hirsinen savusauna hatarine lautaeteisineen. Saunassa sai ihanat löylyt. Valaistus oli pienen öljytuijun, joskus kynttilän varassa, kun öljy oli lopussa. Saunassa oli lautalattia etuosassa, mutta lauteiden alla oli maapohja. Sieltä saunakarsinasta kaivettiin kesällä pieniä, ohuita onkimatoja, jos muualta ei löytynyt. Niitä oli hankala saada pysymään koukussa. Paljain jaloin juosta pyyhälsin talvipakkasella kapeaa, lumista polkua saunaan ja taas takaisin tupaan. Tukka siinä matkalla kerkesi jäätyä. Ympärillä oli vähän pyyhkeen ripaletta. Saunasta muutama askel järvelle päin oli tärkeä lähde, josta haettiin kaikki ruokavesi. Se oli ison koivun katveessa kolmen kiven ympäröimänä.

Siitä koivusta jouduin hakemaan vitsan, kun olin äidin mielestä ollut tuhmana. Ei äiti kovasti piiskannut, jonkun kerran vaan ripsaisi kintuille. Enemmän se lapsen ylpeyttä kolhaisi. Anteeksi piti tuhmuutta pyytää, vaikka en aina oikein ymmärtänytkään, miksi sain vitsaa. Vitsa säästettiin oven poskessa seuraavaan kertaan. Jossain vaiheessa se oli liian kuiva ja silloin piti hakea uusi vitsa, kun tuli taas piiskauksen tarvetta. Piiskan jälkeen juoksin pihalle ja menin piiloon, joskus navetan vintille. Tunsin itseni maailman murjomaksi. Siellä aikani nyykittyäni katselin oksan reiästä, kuinka äiti teki töitään pihapiirissä. Aikanaan sitten mieli suli ja tuli nälkä. Muina miehinä menin tupaan eikä piiskausta muisteltu. Elämä jatkui niin kuin ennenkin.

Siihen aikaan piiskaaminen oli tavallista ja tukkapölyt ja luunapit kuuluivat kasvatukseen monessa perheessä. Tänä päivänä nuo kurinpitotoimet ovat ankarasti kiellettyjä.

Ylimääräinen vesi juoksi pientä syvännettä pitkin mutahaudasta tulevaan Jylänkiin laskevaan valtaojaan. Lähteen eteen oli aseteltu askelmiksi muutama litteä kivi, joita pitkin oli hyvä astua sangon kanssa, kun meni vettä hakemaan. Vesi oli kirkasta ja kylmää. Kesällä vedestä löytyi joskus sammakko tai siellä vilisti kiuruja, itikan esiasteita. Ne piti siivilöidä vedestä pois kankaan läpi. Minäkin kipaisin lähteestä vettä pienestä pitäen. Joskus äiti puhdisti lähteen pohja myöten. Saunan ja lähteen vieritse kulki polku rantaan.

Navetalla oli oma kaivonsa. Joskus talvella kävi niin, että sekä lähteestä että navettakäivosta loppui vesi. Silloin vettä piti sulattaa lumesta. Talvisydämellä kannoin äidin apuna lunta sulamaan tuvan kattiloihin ja navetan muuripataan. Yksi sangollinen lunta hupeni sulaessaan ihan olemattomiin. Niitä lumisankoja piti kantaa lukemattomia, kun lehmät ja muut eläimet tarvitsivat juomavetensä muun käyttöveden lisäksi.

5. Unohtumaton ruusun tuoksu

Kotona oli useampia omenapuita, mutta lapsuuden kovat pakkastalvet tuhosivat ne. Marjapensaat olivat talon eteläpäädyssä. Tietysti tuvan nurkalla oli juhannusruusu ja vaaleanpunakukkainen Mustialan ruusu, sekä isokukkainen, tummanpunainen ihanasti tuoksuva ruusu, jonka kukat olivat kerrotut. Sen ruusun tuoksua olen etsinyt vuosikymmenten ajan turhaan lukemattomista pihoista, kunnes vihdoinkin tavoitin sen joku vuosi sitten Hillevi-tädin puolison, rovasti Esko Jalkasen lapsuuden kotipihaan Suonenjoen Kärkkäälästä. Miten voikin ruusun tuoksumuisto säilyä mielessä yli kuusikymmentä vuotta!

Valkoinen juhannusruusu kasvoi valtoimenaan edellisten ruusujen välissä. Lisäksi pihassa oli kaksi sireeniä, violetti ja valkoinen. Sininen ukonhattu ja suopayrtti sekä akileija kasvoivat sireenin suojassa. Samoilla seuduilla kasvoi komeasti raparperi. Aitan päädyssä oli äidillä joka kesä iloisen värinen puna- oranssi- keltakukkainen tuliunikkopenkki. Niiden kukaista oli mukava nyppiä pois hattuja, kun kukat alkoivat avautua. Aikanaan äiti perusti varsinaisen kukkapenkin rappujen lähistölle kahden kiven väliin. Kukkapenkin keskelle pystytettiin lipputanko. Sen tyven ympärillä oli myllynkivi. Kylän emänniltä äiti sai perennoitten jakopaloja. Erityisesti muistan yksivuotiset asterit ja komeat krassit. Syysleimukukista äiti valmisti kauniin muistokimpun enonsa haudalle.

6. Kessun varsia ja kirjeitä

Tuvan vintille oli jännä kiivetä. Sinne nousi portaat ulkokautta ruusupensaan juurelta. Äiti ei katsonut oikein suopeasti siellä käymistä. Sanoi, että sotket vuan. Niin se taisi olla. Siellä oli kaikenlaista lasta kiinnostavaa tavaraa: tuohiköyden pätkiä ja tuohesta tehtyjä verkon kohoja, joita piti tutkia, rikkinäisiä mertoja ja puuastioita, vanhoja, kasaan painuneita nappaskenkiä, jotka oli tehty nahasta. Sodan aikaisia puupohjakenkiä, joiden päällys oli papperinarusta, rikkonaisia nekin. Papan vanhoja mustia housuja ja rikkinäisiä paitoja. Leikattuja maton kuteita laatikko ja joku vanha naisten kukikas mekko sekä muutama vanha sanomalehti, kaikki oli paksun pölyn peitossa. Papan kessunvarsia oli vielä siellä täällä orsilla. Orsille levitettiin talvella pyykki kuivumaan. Joku pääskyn pesä oli orsien päällä. Päällimmäisenä vintin lattiana oli raskasta hiekkaa, joka pölysi kun sitä liikutti, sen alla oli kuivaa sammalta.

Olin jo oppinut lukemaan, kun löysin vanhasta, pölyisestä pahvilaatikosta isän sodasta lähettämiä kirjeitä. Tavailin niitä innolla ja kerroin kirjeistä äidille. Hän tuli vihaiseksi ja sanoi, että ei niitä sua perkkoo, ne ei kuulu sulle. Koulussa ollessani äiti oli polttanut kaikki kirjeet. Harmitti, kun menin kertomaan löydöstäni ollenkaan äidille. Luulen, että vanhempieni ero oli kummallekin kipeä paikka. Sota teki monenlaista pahaa, niin meille kuin muillekin. Isä kävi eron jälkeen katsomassa joskus meitä ensin kotona, sitten tavattiin Suonenjoella ja kun olin isompi, mentiin Juhan kanssa käymään linjurilla isän ja Hilima-mummon luona Konnevedellä. Kaiken kaikkiaan isä jäi minulle vieraaksi ja etäiseksi.

7. Luuta oven pönkkänä

Porstuan ulko-oven edessä oli pieni myllynkivi astinlautana. Rappukivien vieritse kulki karritie Joenpolveen ja Huutoniemeen. Ovesta tultiin hataraan porstuaan, josta oli lankattu ruokakomuutti ruuille ja monenlaiselle säilytettävälle tavaralle. Jos ei oltu kotona, ulko-ovelle asetettiin varpuluuta pönkäksi. Se riitti ilmoittamaan, että ketään ei ollut kotona. Niin tehtiin monissa muissakin paikoissa. En muista, että meillä olisi ollut koskaan ovi lukossa tai edes lukkoa ovesta. Säppi taisi olla sisäpuolella, mutta se ei juuri ollut käytössä.

Jos huhuttiin, että joku epämääräinen kulkija oli tavattu kylällä, tuvan oven kädensijaan pujoteltiin yöksi sisäpuolelle vankka keppi tai hiilikoukku ja uskottiin, että ne konstit estävät asiattoman kulkijan sisäänkäsyn, ainakin hidastivat sitä. Aikuiset ehkä varasivat vaivihkaa kättä pidempää sänkynsä seudulle. Kerran pelättiin tosissaan jotain vankikarkuria, jonka sanottiin liikkuvan seudulla. Minäkin sain osani aikuisten pelottavista jutuista.

Kun tultiin tuvan ovesta sisään, oikealla puolella seinän vieressä oli leveä, vankka lankku, johon oli kiinnitetty separaattori. Sitä sain isompana pyörittää. Toisesta torvesta tuli kermää, toisesta kurria. Separattorin vieressä oli vesikorvo kouleineen. Oikeanpuoleisella pitkällä seinällä oli ensiksi pesukomuutti ja taasa käsienpesua varten ja sen yläpuolella riippui pyyheliinanaulakko kirjailtuine suojavaatteineen, jonka jälkeen oli pienen kammarin ovi.

8. Pikku possu uunin alla

Hella ja leivinuuni, jonka eteen syvennykseen vedettiin uunin hiilet, oli koko tupaa hallitseva rakennelma. Pellistä tehty kupu ransseineen oli hellan ja uunin yläpuolella. Koko ko-meus oli maalattu vaaleanruskeaksi. Ranssilla säilytettiin kaikenlaista pientä tavaraa, siitä löytyivät kattilan kannet, pannulaput, tulitikut, hohtimet ja nauvoja, siinä kuivuivat nopeasti märät kintaat ja sukat. Kun olin pieni lapsi, ranssilla säilytettiin pyöreässä pahvitöpösyssä Täystuhoa, DDT:tä, jolla nitistettiin torakat. Niitä tahtoi olla sodan jälkeen paikassa kuin paikassa.

Hiillospesän ja uunin alapuolella oli lattian rajassa muurattu syvennys uunipuulle. Poltto-puut eivät aina tainneet naisväen huusollissa kovin kuivia olla. Joskus jouduttiin tuomaan pieni sianporsas tupaan, kun se oli kipeä tai jos ostoporsas oli liian pieni navetan viileään karsinaan. Tuvassa se oleili mieluiten lämpimässä tyhjässä uunin aluksen puusyvennyk-sessä sanomalehtien päällä. Kun se virkistyi, se juoksi pitkin lattiaa sorkat kopisten ja vä-listä se liukastui maalatulla lattialla ja vinkui hätäännyksissään. Sen häntä oli iloisesti kip-purassa. Itse asiassa joskus meillä oli tuvassa emonsa hylkäämä tai jotenkin kipeä lam-paanvuonakin. Sitä syötettiin tuttipullostasta ja se määki hennolla äänellä. Senkin jalat kopisi-vat lattiaa vasten. Se oli minun mielestäni suloinen, niin kuin pieni vaaleanpunainen pos-sukin. Joskus kävi niin onnettomasti, että vuona kuoli lopulta. Se haudattiin omenapuun alle.

9. Talvinen lehmän ostomatka

Talvipakkasella vedettiin punaisena hehkuvat hiilet hiillospesään, ehkä peiteltiin vähän poroilla. Siinä ne hehkuivat aikansa. Pellit työnnettiin nopeasti kiinni, ettei vaan lämmin karkaisi. Kerran sitten kävi niin, että äiti oli vetänyt hiilet taas aikaisin pois, kun meidän piti lähteä lehmän ostolle jostain etäältä, luultavasti Kuvansin saaren Holopaisesta. Vierasta järven jäätä kulkea paarustettiin pitkän matkaa, ennen kuin oltiin lehmäpaikassa. Jo kotoa lähtiessä minulla oli huono olo ja päähän koski. Tahdoin, että jään kotiin, kun olen kipeä. Äidille se ei käynyt. Mukkaan vuan, komensi äiti ja mukaan piti lähteä. Päänsärky yltyi ja alkoi oksettaa. Jäällä tuuli vastaan ja tuiskusikin lajinsa. Lehmä saatiin ostettua ja kotimatalla päänsärky sitten vaimeni. Jälkeenpäin olen ajatellut, että häkää oli mennyt kotona päähäni kunnon annos. Onneksi selvisin siitä, kun äiti ei antanut jäädä kotiin. Kyllä niitä peltejä myöhemminkin suljettiin ennaikaisesti ja hiillos vielä hehkui, mutta tuo kerta oli pahin.

10. Nille Kille Kottikärrit ja Nalle Maskotti

Uuninpäällys oli hyvä puitten, vaatteitten ja kenkien kuivauspaikka. Kissa viihtyi siellä talvipakkasella. Sinne minäkin joskus kipaisin. Meillä oli yleensä kissa, joskus kaksikin, kun Juhan kanssa ei päästy sovintoon, kummalle ainoa kissa kuului. Johonkin aikaan meillä oli Nille Kille Kottikärrit ja Nalle Maskotti, toinen niistä oli musta ja toinen harmaa. Uunin jälkeen oli ison kammarin ovi. Ei se varsinaisesti iso kamari ollut, mutta toinen oli vielä pienempi. Sivusta vedettävä sänky oli talvella uunia vasten ja kesäksi se siirrettiin peräseinän viereen.

Tuvan peräseinällä oli ikkuna etelään, pellolle ja pihlajarauniolle. Kesäisin oli ikkunoilla ruukkukukkia, palsami tai sinikka. Niitä ei tarvinnut viedä talven yli. Sinikka säilyi ylivuoteiseksi juurikävyistä. Myöhemmin Hyllysuon tien valmistuttua pihatie siirtyi tuvan nurkalle. Ruokapöytä oli tuvan peränurkassa, se oli maalattu vaaleanruskeaksi. Ikkunan alla oli pitkä, kapea, pöydän värillä maalattu penkki, joka jatkui maalatun ruokapöydän taakse ja toinen penkki oli ovesta katsoen vasemmalla seinällä L-kulmassa. Ruskeaksi petsattu matala kirjahylly oli penkin jatkeena. Yksi penkin pätkä oli pöydän edessä. Peräseinällä ruokapöydän takana oli seinällä öljylamppu. Aikanaan saatiin sähköt. Koulusta saatiin kotiin tarroja, joissa luki: Muista säästää sähköä.

11. Hevosten polveutumistodistukset

Ovesta katsoen vasen seinänvierus ja nurkkaus muuttuivat vuosien mittaan. Aluksi tiskattiin pesuvadissa hellan reunalla ja kuivatettiin astiat sanomalehden päällä hellan pankolla. Aikanaan saatiin tupaan pesupöydän tapainen ja sen päälle jonkinlainen kuivauskaappi. Nurkkaan rakennettiin remontin yhteydessä halteksista kaksi komeroa. Ne olivat meidän ainoat komerot. Pohjoisen ikkunan edessä oli pieni apupöytä ja jakkara sen alla. Siitä ikkunasta näkyi pilkahdus Jylänkiä ja pihapiiri. Oven pielessä oli naulakko.

Mummo ajaa kilpaa

Vasemmanpuoleisella seinällä oli kaksi ikkunaa, jotka olivat mutahaudalle ja metsään päin. Seinällä oli tunnit lyövä kello. Kellon päällä oli mummon aikana hevosten polveutumistodistukset, jotka otettiin heti esille, kun hevosista kiinnostunut vieras tuli kylään. Kuulin, että mummoa sanottiin joskus Hevos-Elsaksi. Mummo ajoi kylän kilpa-ajoissa kilpaa, niin kuin Janhosen Annikki ja Harjulan Aata-emäntä. Ikkunan pielessä

oli naulassa almanakka, sitä vilkaistiin tuon tuosta. Siihen merkittiin tärkeät asiat, lehmän astutukset ja semmoiset. Almanakan lähellä oli seinässä kääpä, johon oli työnnetty naskali ja halteksiin tökättiin parsinneuloja. Silmäneulat pysyivät paremmin viereisessä puoliverhossa, joka piti sitten visusti tarkastaa, ettei neuloja jäänyt pyykkiin meneviin verhoihin. Tuvan seinällä oli suorakaiteen muotoinen kirjailtu pellavainen seinävaate, jossa luki: Eilispäivä on mennyt, huomista en ole nähnyt, tänään auttaa Herra. Toisella seinällä oli pieni ryijy, Kolme tähtää. Tuvan lattialla oli pitkät matot.

12. Se pysyy ja pysyy, se on Sans egál...

Kumpikin kammmari olivat pieniä. Ison kammarin piti jotenkuten lämpimänä uunin rapattu peräseinän pätkä. Pakkasilla oli ovi tupaan auki. Kamarissa oli kaksi ikkunaa. Sinne sopi heteka, lipasto, pieni pöytä ja kaksi vaatimatonta nojatuolia. Hetekan takana oli seinää suojaamassa äidin kutoma puoliryijy, verhot olivat pellavaiset, äidin kutomat nekin ja lattialla iso matto. Lattia-alaa ei juuri jäänyt. Tuvan uunin peräseinälle kammarin puolelle oli äiti saanut kiinnitettyä lehdestä leikatun huulipunamainoksen, jossa hymyili kaunis nainen punattuine huulineen. Ilmoituksessa oli teksti: Se pysyy ja pysyy, se on Sans egál. Hillevi-täti kiusoitteli äitiä tuosta mainoksesta ja taisi mainitakin, että tuo joutaa poes. Äiti vastasi topakasti, että anna vuan olla sen siinä, kommee kuva se on. Pienessä kamarissa oli pieni uuni, sivusta vedettävä sänky ja toinen lyhyempi sänky, pieni pöytä ja puutuoli. Ei sinne muuta mahtunutkaan. Se oli pimeä huone, kun ikkuna aukesi pohjoiseen.

13. Jääkukat ikkunoissa

Aivan varhaisimmassa lapsuudessa tuvan hirsiseinät oli verhottu pinkopahvilla ja puolipaneelilla. Muistan ne tummina. Tupa saatiin lämpimämmäksi, kun aikanaan äiti laitattiisiin halteksit ja kohennettiin seinän vieressä olevia multiaisia. Talvella lumettiin visusti kaikki seinän vierukset ulkoa päin mahdollisimman korkealle ja niin saatiin lämpö pysymään paremmin sisällä. Pahimmilla pakkasilla saattoi sangon vesi olla oven suussa riitteessä. Silloin piti tupaa lämmittää kahdesti päivässä, eikä sekään riittänyt. Kaikki nukuttiin kaikki pienessä kamarissa, jossa oli uuni.

Kovilla pakkasilla tuvan alimmat ikkunaruudut jäättyivät. Niihin tuli jääkukkia ja alareunaan paksumpaa jäätä. Kun se pakkasten hellitettyä sulii, valui vettä ikkunapenkille ja sitä tietä lattialle. Jäätä oli lapsen mukava rapsutella ja irrotella, vaikka äiti kielsi monet kerrat, mutta ei hän joutanut aina vahtimaan. Ikkunalasit olivat läikikkäät, maisema niiden takana vääristyi. Joskus oli mukava liikutella päätä eri suuntiin ja katsoa, kuinka maisemasta tuli aina

erilainen vinkura. Kesällä kärpäsiä surisi ikkunoissa ja taitetulla lehdellä niitä yritettiin nitistää hengiltä. Mummo oli nopea käsistään ja tuon tuosta hän nappasi kärpäsen käteensä ja tappoi sen. Ihailin suuresti mummon nopeaa kättä.

Arkenakin oli matot lattialla ja vaikka vain pieni liina pöydällä ja pyhänä kesällä ketokukkia vaasissa. Meillä oli lapsen silmin nähtynä siistiä. Joka lauantai siivottiin, vietiin matot ulos kopisteltavaksi, lattiat pestiin ja pölyt pyyhittiin. Kyllä me saatiin leikkiä ja riehua, mutta äiti oli tiukkana, että matot pitää leikin jälkeen oikaista, huonekalut laittaa paikoilleen ja vähät lelut kerätä kuljeksimasta. Toisinaan äiti silti joutui siistimään paikkoja meidän jäljiltä. Muistan, kuinka äiti sanoi pikkuveljelle, että paappa kulta matto suoraks, kun veli oli sen kurtannut edestakaisin juostessaan.

14. Mansikkaheinä

Tuvan takana oleva pihlajaraunio oli kesäisin mieluisin leikkipaikkani. Siellä isojen, litteiden kivien päällä oli hyvä leikkiä. Isot pihlajat varjostivat leikkipaikkaa. Rakensin monena kesänä oksanpätkestä taloa ja navettaa ja hoidin kivillä käpylehmiä ja lampaita. Useimmiten yksin, joskus sain sinne leikkiveriksi Riepposen Lean. Kaikki tytöt asuivat etempänä, eivätkä he niin vain päässet tulemaan kylään. Tunsin sen puutteena, mutta opin olemaan ja leikkimään yksin. Rauniolle oli mukava juosta tuon tuosta kotisille ja sieltä äiti huuteli minua aikanaan avukseen.

Riihikallion reunamilla oli hyvä mansikkapaikka. Auringossa mansikat kasvoivat suuriksi ja makeiksi. Joskus pujotin mansikoita heinän korteen ja vein äidille. Jos marjoja oli oikein paljon, keräsin niitä mukiin ja niin saatiin koko joukolle mansikkamaito. Siellä kasvoi pihlajia ja riihikallion koloista nousi kissankäpälää, nuokkuhelmikkää ja tuoksusimaketta ja monia muita kasveja, joiden nimeä en tiennyt. Hillevi-täti oli neuvonut jo varhaisessa vaiheessa minulle kasvien ja eläinten nimiä ja ne kiinnostivat minua. Kalliolla oli lisäksi matalaa, pehmeän vihreää sammalta ja punareunaista pikarijäkälää. Alkukesästä siellä kukki kevät-piippo ja kielo. Monet kielokimput keräsin vuosien mittaan tuvan ja kamarin pöydälle.

15. Leppäkertut ja sisiliskot

Siellä näin kesäkuumalla ampiaiset ja kimalaiset, lennätin leppäkertut, keltaiset ja punaiset. Kun sain leppäkertun istahtamaan käden selälle, loruttelin sille, että ”Lennä, lennä leppäkerttu ison kiven juureen, siellä äitis keittää sulle makeata puuroo.” Sisilisko lämmittelee kivellä, mutta minut huomattuaan se luikahti kiireesti kiven suojiin. Perhoset ja monen väriset kovakuoriaiset viihtyivät lämpimän riihikallion seudulla. Keltiäispesäkin siellä oli, niitä piti varoa, koska keltiäisten pisto kirveli kauan. Oli aina vähän pelottavaa kurkistaa vieressä olevaan mustaan, isoon riiheen. Se tuoksui hyvälle. Lattiana oli kallio, nurkassa mahtava kivi-uuni ja ylhäällä orret viljan kuivaukseen. Riusat seistä jököttivät nurkassa. Se oli pimeä ja tuoksui savulta. Riihen toisella puolella oli puimaliiteri ja toisella ruumennus, jossa pidettiin viskuumasiinaa.

16. Kiiltomadot ja nuijapäät

Rantaan mennessä puolestaan oli valtaojan varressa huonokasvuista, mättäikköistä niityä, joka niitettiin viitakkeella, haravoitiin ja kannettiin kuivuttuaan rukoihin. Takkuheinä kuljetettiin katosalle selässä narusilmukassa tai jollain muulla kepulikonstilla. Sillä pellolla viihtyivät tummanpunaisen violetit ojakellukat, jotka kasvoivat monihaaraisiksi mättäiksi. Heinäsirkkojen ja hepokattien hyppimistä oli veikeä seurata. Myös kiiltomadot viihtyivät kedolla. Ne olivat kuin pieniä lamppeja heinikon keskellä ja niitä oli uintireissulta palatessa elokuun illan hämärässä jännittävä katsella. Keväällä virtasi pieni puro alas pellon rinnettä. Joku kulkumies rakenteli minulle siihen vesimyllyn.

Samoin kevättiltoina kuului ojien liepeiltä kiivasta sammakon kurnutusta. Kohta oli peltojen ojissa sammakonkutua. Sammakoitakin oli siihen aikaan paljon enemmän kuin nyt, niin kuin monia muita luonnon kasveja ja eläimiä. Sammakonkutu oli limaista, väritöntä lällyä, jossa oli mustia pisteitä. Niistä kasvoi ensiksi nuijapäitä, jolla oli melkein läpinäkyvä hännänlieru. Nuijapäät uivat vilkkaasti ojassa ja niistä muuttuivat varsin nopeasti pikkuruisiksi sammakoiksi, jotka hyppelivät pellolla. Minusta ne olivat somia. Joskus otin lasipurkkiin ojan vettä ja sammakon kutua. Jonakin aamuna oli purkkiin ilmestynyt kudusta pieniä nuijapäitä. Vein purkin sisällön kiireesti takaisin ojaan.

17. Uusi navetta

Sinä kesänä, jolloin pikkuveli syntyi, meille rakennettiin uutta navettaa. Navettapiirustukset oli teetetty siinä vaiheessa, kun isä oli vielä tulossa meille. Elsalan tomerat naiset päättivät aloittaa navetan rakentamisen, vaikka miestä ei talossa enää ollut. Vanha navetta oli perin huonokuntoinen. Lopulta saatiin navetta syksyllä siihen kuntoon, että sinne voitiin ottaa lehmät talvelle. Lopullisesti valmiiksi se ei tullut koskaan. Kovin isokin siitä tuli pienen, miehettömän paikan navetaksi, ajattelin isona. Joskus sanottiin jostain melkein ylivoimaisesta urakasta, josta oli kuitenkin selvitty, että ol se urosmehiläesen temppu. Ehkä tämä navetan rakennusvaihe oli Elsalan naisille semmoinen urosmehiläisen temppu. Toinen sanonta, mitä meillä käytettiin, oli: - Muut tekköö mitä ossoo, Elsalan naeset mitä tahtoo. Sillä vahvistettiin omaa jaksamista ja taitoa ja käytettiin itsetunnon kohottajana tiukoissa paikoissa. Sanonta on kulkenut meillä sukupolvelta toiselle. Varmaan monet muutkin perheet ovat samaa sanontaa vuosikymmenten saatossa käyttäneet.

18. Elsa-mummosta vähän

Elettiin yhä sodanjälkeistä pula-aikaa. Puutetta oli kaikista rakennustarpeista, nauloista ja sementistä lähtien. Äiti kertoi myöhemmin, että mummo oli saanut ostettua pula-aikana jostain mustanpörssin kauppiaalta vaihtokaupalla sen verran sementtiä, että tuvan uunin rikkoutunut arina saatiin muurattua ehjäksi ja päästiin taas leipiä paistamaan. Joku oli ilmoittanut tästä mummon mustanpörssin laittomasta kaupasta ja niin mummo joutui käräjille ja sai sakot.

Elsa-mummo hevospuuhissaan

Mummo oli "lepsakka huastelemmaan" ihmisten kanssa ja hän viihtyi heidän seurassaan. Hän oli vaalea, punaposkinen ja pyöreänoloinen, Vanhempana hän käveli mielellään kädet yhdessä selän takana. Ehkä hän sillä lailla kohensi vähän kumaraista ryhtiään, joka meille Elsalan naisille on ominainen piirre myöhemmällä iällä. Kovilla pakkasilla mummo piti päässä miesten lämmintä koivistolaishattua. Minulle hän antoi joskus jonkun pennin, kun hieroin hänen hartioitaan. Mummo oli minusta mukava. Hän oli kova maalaisliittolainen ja niin oli äitikin, mutta kylänkäyntiin ja ystävyys-suhteisiin poliittiset suuntaukset eivät meillä millään lailla vaikuttaneet. Jokainen sai olla sitä, mitä oli.

Monet kerrat mummo otti minut mukaansa, kun lähti talvella hevoskyydillä kylille. Äiti moitti joskus mummoa kyläluuvaks. Äiti kyläili harvemmin, eikä hän ehtinytkään. Renkelissä käynnin muistan oikein hyvin. Istuttiin mummon kanssa peräkamarissa ja mummo joi Aatan kanssa kahvia. Taisivat pelata jonkun pelin korttiakin. Minä istuin heidän kanssaan, sain maitoa ja pullakakun. Heillä riitti puhetta. Minun aika kävi pitkäksi ja aloin kättää kotiin. Aikanaan hän sitten lähti ja Aatan jatkoi töitään.

Mummo lauloi mielellään hyvällä äänellä monenlaisia lauluja ja virsiä. Sellaisia kun "Olen unessa useasti sinun kaduillas koulutie... ", " Minä vaivainen oon mato matkamies maan..." ja "Tyydy sielu Herran tahtohon, auttajas hän uskollinen on..." Se virsi on tainnut olla meidän Elsalan naisten sukupolvesta toiseen kulkeva virsi, kun elämässä on tullut eteen vaikeita paikkoja ja elämää on pitänyt jatkaa eteenpäin.

19. Lehmistä ja muusta karjasta

Navetassa oli viisi parsipaikkaa. Eivät ne lypsävistä lehmistä täytyneet, mutta parsissa pidettiin myös hiehoja ja isompia vasikoita tai aidattiin parteen pikkuvaskoille olopaikka. Navetassa oli myös kaksi karsinaa, toinen sikaa varten. Meillä porsitettiin ajoittain sikoja. Kerran meillä oli vihainen emakko, joka alkoi syödä porsaitaan heti porsaan putkahdettua maailmaan. Sika oli vihainen aikuisille, mutta ei minulle. Niin minä hakea kipaisin aidan yli porsaan kiireesti emakon alta, ettei se kerennyt syödä pikku possua. Porsittuaan se ei enää niitä syönyt, vaan imetti ja hoiti porsaita kunnon emakon lailla. Olin silloin viiden, kuuden vanha. Sain urakastani palkaksi kumisen nukempään, johon täti teki vartalon. Toisen karsina oli lampaille tai vasikoille, tai jaettuna molemmille, miten milloinkin.

Pehkuja käytettiin alusina niin lehmillä kuin karsinoissakin. Syötettiin niitä lehmilläkin täyteenä ja etenkin silloin, kun ne olivat ummessa. Keväästä heiniä jatkettiin pehkuilla lypsävilläkin, jos eläinten töryt alkoivat olla vähissä. Hevoselle tehtiin silputuista oljista jauhojen ja veden kanssa apetta heinien lisäksi. Kanat olivat navetassa vapaana. Lisäksi oli maituhuone ja karjakeittiö, jossa pestiin talvella myös pyykki. Toisessa päässä oli iso talli useammalle hevoselle, kun mummo varsotti hevosia. Näiden välissä oli lantala ja käymälä.

Ylhäällä oli iso vintti. Pääskyet tekivät vintille pesiään ja lentelivät ja sirkuttivat iloisesti kesäisin pihapiirissä.

Tallin takana oli tilava, navettarakennuksen katoksen alla oleva suoja, jossa säilytettiin rekiä, monenlaista muuta tavaraa ja heiniä. Varhaislapsuudessa siinä säilytettiin Hillevi-tädin pajuista kiskomia, kuivattuja pajunparkkia, pajun kuoria, joita käytettiin siihen aikaan nahkan parkitsemisessa. Hillevi oli kiskonut pajunkuoria ahkerasti ja lustannut niitä nipuiksi. Nahkatehtaat ostivat mielellään näitä pajunkuorinippuja. Sitten jossain vaiheessa loppui ostaminen äkkiä ja meille jäi iso kasa parkkinippuja

Öljylyhdyn tai joskus kynttilän valossa äiti teki navettatyöt. En muista, vedettiinkö aikanaan sähköt navetallekin. Käsipumpulla nostettiin kaivosta vesi. Navettatyöt aloitettiin heinien pudotuksella vintiltä. Monesti kävin isompana pudottamassa heinät äidin avuksi. Oli jännää kantaa lopuksi luukun suulle iso ruko heiniä ja laskea sitten heinien päällä portaita myötäillen hurukyydillä alas. Joskus en osannut arvioida kyytiin tarvittavaa heinämäärää ja niin muksahdin navetan kovalle lattialle liian nopeasti. Se koski takamukseen ja henki salpaantui kovasta tömähdyksestä. Annoin usein samalla reissulla lehmille ensimmäiset heinät. Lannat luotiin kourusta kaksi kertaa päivässä pienestä sontaluukusta tunkiolle. Talvipakkasilla tunkio kasvoi nopeasti ja luukun ympäryys täyttyi ja niin piti rautakangin ja taikon kanssa käydä tunkiota taustamassa tuon tuosta. Se oli kovaa työtä.

Äiti ei hirveästi patistellut lypsämistä opettelemaan, enkä ollut siihen itsekään jostain syystä innostunut. Osasin lopulta jollain lailla tarvittaessa lypsää. Muita navettatöitä tein mieluummin. Lampilassa tai Nyyssösen Tenhon luona Jylänginjoen mutkassa äiti käytti hevosella jauhattamassa jyviä eläinten jauhoiksi.

20. Käsivarsissa särähti ilkeästi

Kylältä saatiin päiväksi pari apua, milloin miehet omilta kiireiltään joutivat sesonkitöihin, polttopuiden tekoon, sonnanajoon ja muihin kevättöihin, heinäntekoon, viljan niittoon ja seivästykseen sekä syyskyntöihin ja moniin muihin talon vuotuisiin työvaiheisiin.

Keväinen sonnanajo oli iso ja kova työ. Lantaa oli jo talvella ajettu kasoiksi tai isommaksi lantapatteriksi pellolle. Keväällä kasat levitettiin kynnökselle. Taikolla heittää suihkittiin kasan päällimmäisiä, mutta kun taikon piikit osuivat jäiseen sontaan, käsivarsissa särähti ilkeästi. Kasan pohjat olivat jäässä ja viimeisiä kokkareita piti käydä vielä viskelemässä niiden sulettua.

Keväällä lantatunkio oli silti iso ja sen tyhjennys oli aina iso homma. Siihen aikaan kevättä kaikilla muillakin oli samat työt, eikä kylältä aina saatu apua. Koulupäivän jälkeen olin minäkin monena keväänä tekemässä sontakuormaa hevosen vetämään isopyöräiseen kolkkärriin. Nimensä kärri sai siitä, että siinä oli puusta isot pyörät, jotka oli päällystetty rautavanteella. Pyörien päällä oli kipattava laatikko. Kumikengissä oli reikiä ja jo sulanut sonta meni kengän sisään ja kengät jäivät usein kiinni tunkioon. Kumpparit olivat vain tiellä ja heitin ne pois ja mätin paljain jaloin kuorman täyttöä. Rautakangella kolkuteltiin jäistä son-

taa ja sillä lailla saatiin jäisiä kopareita kyytiin. Käsivarsia särki, kun iski kangen jäiseen sontaan kuin kallioon. Sitten jalat pestiin visusti ja illalla kylvettiin urakan päätteeksi.

Kolukärriä tyhjennettiin pellolle ja siinäkin äiti tarvitsi apua. Kuorma kipattiin naisvoimalla lavalta peräluukun kautta peltoon. Äiti innosti minua sanomalla, että aatteleppa, jos asut-
tas kirkonkylän rinnassa, niin tästäkii kärrikuormasta maksas kirkonkylän hienot rouvat
monta markkoo. Minä näin mielessäni, kuinka sillä lailla saataisiin paljon rahaa. Monella
lailla äidin piti minua innostaa työkaverikseen.

21. Variksensaappaat

Lämpimänä kevätpäivänä toukotöiden aikaan juoksentelin usein paljain jaloin kylmällä
maankamaralla ja hypin lätäköissä. Lampilan Arvi sattui silloin tulemaan meille jollekin asi-
alle. Hän moitti äitiä, että mitenkä sinä annat tyttös hyppiä jävesissä, sua vielä kuoleman
taavin. Minä loukkaannuin äidin puolesta. Ajattelin, että kyllä äeti tietää sen itekkii. Ol jo
kerinnä kieltee minua. En tykännyt ollenkaan, että minun äitiä arvostellaan, vaikka oikeas-
sahan Arvi minua kieltäessään oli. Ei äiti ehtinyt kaikkea vahtia, eikä Arvi vuorostaan tar-
koittanut pahaa.

Variksensaappaat olivat sitten tuloksena tuommoisesta keväisestä paljain jaloin juoksusta,
kun jalkoja ei pesty kunnolla joka rapakossa hyppimisen jälkeen. Kerran pari viikossa käy-
ttiin saunassa ja se riitti. Kinttujen iho alkoi punoittaa ja aristaa. Saattoi tulla pykimiäkin,
ennen kuin näytin jalkoja äidille. Siitä alkoi topakka kinttujen pesu pesuvadissa saippualla
ja lämpimällä vedellä, kunnan kuivaaminen ja äiti voiteli monena iltana kintut kermalla. Ai-
kanaan ne sitten paranivat.

En muista äidin kyntäneen, mutta hän karhisi, ja karhi pomppi kiveltä toiselle kivisissä pai-
koissa, kun ei sopinut menemään kivien välistä. Siitä maata yritettiin sitten möyhentää
kuokkimalla. Minäkin kuljin karhin perässä, kun äiti ei joutanut. Äiti komensi, että mäne,
mäne vuan karhin perrään ja aja kunnolla, kun yritin jupruilla vastaan. Meninhän minä.
Kummasti se hevonen totteli minua. Risukarhilla äiti ajoi aikanaan perunamaata. Äiti kylvi
kylvökopsasta vähäiset ostetut apulannat ja viljojen siemenet. Kylän monet muutkin pelot
olivat kovin kivisiä. Vuosikymmenien mittaan niitä on raivattu käsipelillä, traktorilla ja myö-
hemmin katerpillarilla sileämmiksi. Siitä on todisteena isot kivirauniot peltojen keskellä ja
laidoilla. Paljon niitä on upotettukin maan sisään.

22. Hallan torjuntatulet

Perunan siemenet otettiin itämään vapun jälkeen ja itäneet perunat kylvettiin kesäkuun
alkupuolella maahan. Joskus, kun oli pelättävissä hallayö ja peruna oli vielä kesken kas-
vun, sytytettiin perunapellon ympärille halkoliiterin pohjista kytevät tulet, joita vahdittiin yön
yli, etteivät pääse sammumaan. Ajateltiin, että kun savu leijailee perunahalmeen yllä, niin
pakkanen ei pane perunaa. Tapa oli tarvittaessa käytössä monet vuodet aikaisina hallaöi-
nä. Samoin vedettiin hallayön pelossa pitkää köyttä ruisvainion päällä. Sillä lailla uskottiin
saatavan ilma liikkumaan vainion yllä eikä pakkanen pane maitojyvällä olevaa kypsyvää
viljaa. Samoin sytytettiin kytötulia halmeen ympärille. Kuljin mukana, minkä jaksoin.

Syyskuun loppupuolella kaivettiin perunat kuokalla pellostä ylös ja vietiin kuoppaan. Rik-konaiset ja kovin pienet perunat kerättiin eri sankoon ja syötettiin aikanaan eläimille. Peru-nan nostoa varten oli koulussa syksyisin oikein perunannostoloma. Silloin nostettiin omat ja naapurin perunat. Monet kerrat olin Lampilassa perunannostossa. Kuopassa säilytettiin myös juureksia. Kuopan suu piti peittää visusti talveksi. Siellä piti käydä leudolla ilmalla, ettei pakkanen päässyt kuoppaan. Jonakin talvena kävi niin onnettomasti, että kova pak-kanen vioitti perunoita.

23. Minä laskuni maksan ja kuokin ...

Joku kyläläisistä saatiin silloin tällöin avuksi muutamaksi päiväksi, niin kuin jo kerroin. Ky-lällä kulki vanhempi mies muutamassa talossa ja autteli itse kutakin vuorollaan talon töis-sä. Miestä sanottiin Loksmannin Eemiksi, mutta Nyysönen hän oli sukujaan. Hän oli ai-kansa talossa ja vaihtoi sitten toiseen taloon, vaikka kesken työrupeaman, jos niikseen sattui. Eemi oli taiten pidettävä työmies, hän suuttui herkästi, jos se tuuli oli päällä. Onni Ojanen asusti mökissään jossain Paloahon ja Pekkalan takana. Hän kulki myös talojen töissä kiireaikana. Joskus hän oli jonkun päivän meilläkin töissä. Onni Ojasen sanottiin saaneen nimensä siitä, että hänet oli aikanaan löydetty pienenä lapsena ojasta. Liekö tari-na totta?

Sodan jälkeen liikkui paljon kulkumiehiä työtä kysymässä. Usein talosta, jossa ei tarvittu apua, ohjattiin kysymään meiltä työtä. Monenlaisia kulkijoita kävi meilläkin työapuna vuo-sien mittaan. En muista, että heidän kanssaan olisi ongelmia ollut. Sodan jälkivuosina liik-kui kylillä monenlaisia miehiä, kuka pakeni mitäkin.

Erityisesti muistan kulkumiehen, jota sanoi nimekseen Tani. Hän kävi useampana vuonna meitä sesonkiaikaan auttamassa. Tanilla oli mukavat jutut ja hyvä lauluääni. Siihen aikaan oli pieniä toivelaulu- ja kuplettivihkosia. Laulujen sanat eivät ehkä kestä nykyajan ahtainta sensuuria. "...minä laskuni maksan ja kuokin, että poikani leipää söis, isä kuokkii Konnun kytöjä, kun eläkettä maksa ei ..." tai "mimmin punaiset rantapöksyt ne saivat sieluni soi-maan, aijai, aijai, aijai aamutuimaan. Mimmi tarjosi muutakin, mutta minulla ei ollut voimaa, aijai, aijai, aijai aamutuimaan..." Jotenkin ymmärsin aikuisten puheista, että Tani oli lap-senruokkoja paossa.

Tuohon suuntaan ne sanat menivät. Rovaniemen markkinoilla ja monta muuta iloista rallia hän lauleli töitä tehdessään. Niissä oli tarttuva sävel ja helpot sanat ja ne jäivät pysyvästi lapsen mieleen. Sanat eivät pahentaneet, kun niiden merkitystä en edes ymmärtänyt. Tani oli muutenkin iloinen velikulta ja jonkun viikon meillä töitä tehtyään hän lähti taas kulke-maan.

24. Äiti putosi niittokoneen päältä

Sinä kesänä, kun pikkuveli Juha syntyi, vauva nukkui heinäntekoaikaan kapalossa varjos-sa heinäseipään juurella ja äiti kävi välillä Juhaa imettämässä. Minä kuljin tappityttönä mu-kana, minkä jaksoin. Haravakonetta ei meillä ollut. Pienenä jouduin haravamieheksi, mutta nopeasti kasvoin niin isoksi ja riskiksi, että seivästin mielummin ja kymmenen korvissa

pystyitin mieluiten jo seipäät, jos ei vierasta miestä ollut töissä. Kummasti ne pysyivät pystyssä.

Kerran taas oli heinänteko alullaan. Meillä oli hevosvetoinen niittokone, jota äiti oli opetellut ajamaan. Hevosena oli äkkiottoinen Tuttu ja pellot kovin kiviset. Olin pellon laidalla katso-massa, kun äiti ajoi kuoppapeltoa. Äkkiä hevonen säikähti jotain, riuhtaisi menemään, toi-nen pyörä joutui kiven päälle ja äiti putosi toiselle puolelle niittokonetta ison kiven päälle. Hevonen meni menojaan ja äiti makasi maassa, voihki ja valitti. Hän käski juosta äkkiä Lampilaan hakemaan Arvia avuksi. Arvi pelasti meidät monesta pahasta pulmasta vuosien mittaan, vaikka hänellä oli omatkin työnsä.

Arvi katkoi paksuja päreitä parikymmensenttisiksi ja kääri äidin kyljen ympärille päreen pätkistä ja lakanan revityistä suikaleista napakan siteen. Äiti arveli, että kylkiluita murtui. Arvi kävi sitten päivittäin sitomassa kyljen uudelleen. Äidin kylki oli mustana pitkän aikaa. Heinänteon piti jatkua ja se jatkui, kun oli pakko. Joku mies saatiin ajamaan niittokonetta ja muutenkin avuksi heinäntöihin. Äiti teki töitä, minkä suinkin kipeältä kyljeltään kykeni. Olin silloin vielä liian pieni auttamaan. Aikanaan kylki parantui. Lääkärissä ei käyty.

25. Viitakkeella heinä kaatui kauniisti

Märkä heinä oli raskasta nostella seipäälle. Jos näytti olevan varma pouta, annettiin hei-nän kuivua ensiksi luokona. Ehkä käytiin päivällä haravalla vähän kääntelemässä pak-suimpia paikkoja ja illansuussa alettiin seivästä. Heinä oli puolikuivaa tuulisen ja aurinkoi-sen päivän ansiosta ja sitä oli joutuisa ja mukava mättää seipäälle. Se oli kuin leikintekoa. Ilta oli viilennyt ja työ joutui sukkelasti. Minä olin tällaisesta järjestyksestä mielissäni. Olin saanut käydä päivällä uimassa ja illalla eivät paarmatkaan enää heinäväkeä ahdistelleet.

Joskus sitten sade yllätti puolikuivan karhon. Se oli harmin paikka. Märkää karhoa piti en-siksi kääntää, että enin vesi siitä valuisi pois. Heinä oli raskasta seivästä ja vettä tippui niskaan. Onneksi näin sattui harvoin. Olympiakesä -52 oli sateinen. Silloin piti seivästä monena päivänä likomärkiä heiniä. Viitakkeella jouduttiin niittämään kivisimpiä pellon läm-päreitä. Minäkin osasin kymmenen korvilla niittää ja tikuta viitakkeen terää, jos se oli osu-nut kiveen. Niittäminen oli vaihteeksi mukavaa työtä. Terävällä viikatteella heinä kaatui kauniisti maahan. Siinä näki kättensä jäljen. Tikkuaminen oli tosin hankalampaa, koska olen vasenkätinen.

26. Utakka mies

Heinän kokoaminen oli sitten oma savottansa. Kumipyöräkärriä ei meillä ollut. Kokoami-seen käytettiin hevosta ja liisterekeä, jonka päälle tehtiin kuorma. Äiti neuvoi, että kuor-masta pitää tehdä niin levvee, että siihen suahaan sopimaan paljon heiniä. Isompana sit-ten sain mättää heinää kyytiin, kun joku muu polki. Heinät ajettiin latoihin tai mätettiin na-vetan vintille. Pieleksen tekeminen ja polkeminen olivat ladossa lasten työtä. Se oli muka-vaa, kun pieles pysyi matalana. Kun se nousi, päät alkoivat kolkkua pärekaton nauloihin ja lato oli sakeana pölystä. Oli kuuma ja heinät pistelivät paljaisiin kinttuihin, ja jos vielä suo-laa heittää ropsautettiin heiniin, heinien pistot kirvelivät haavoissa.

Jos oli utakka mies tyhjentämässä kuormaa pienestä ladon aukosta, vielä vähävoimaiset ladossa olijat joutuivat olemaan vikkelinä, että saivat jotenkin siirretyksi heiniä peremmälle, ettei heinä päässyt ruuhkaantumaan ladon suulle. Ruuhkautunut kasa oli vaikea purkaa. Hiki valui silmiin ja niitä piti pyyhkiä tuon tuosta mekon helmalla. Oli ihanaa päästä ladosta vihdoon ulos juoma-astian äärelle, tai virkistyskahville ladon varjoon, tai peräti uimaan.

27. Remmiin siirappia

Jyvät oli keväällä saatu maahan ja heinänteon jälkeen alkoi viljan niittäminen ja seivästäminen. Meillä kasvoi ohraa ja kauraa. Lisäksi ainakin ajoittain äiti yritti kasvattaa ruista. Rukiin seassa kasvoi sinisiä ruiskaunokkeja, niitä kerättiin maljakkoon. Joskus yritettiin vehnää. Sen onnistuminen oli kovin epävarmaa.

Viljat niitettiin viitakkeella. Se oli raskasta työtä ja äiti yritti saada jotain miestä niittämään. Niitti äiti itsekin. Varsinkin kaura oli raskasta niitettävää ja seivästettävää. Maa saattoi olla jo märkää ja seipäät eivät aina pysyneet kunnolla pystyssä, varsinkaan suosaroilla. Haravamieskin piti olla pellolla. Usein se oli minun tehtävänä koulupäivän jälkeen. Minusta tuntuu näin jälkepäin, että viljankorjuuaikana satoi aina. Meidän viljat käytettiin aluksi Lampilassa puitavina. Kun pellot olivat vierekkäin, ei sinnekään ollut pitkä matka. Aikanaan alettiin kysellä sitten Pienviljelijäyhdistyksen puimakonetta meillemkin, sitä kierrätettiin paikasta toiseen. Joskus jouduttiin ajamaan vilja katos'alle odottamaan puintia, jos vilja oli jo seipäällä kuivunut, eikä puimakone vielä joutanut meille. Puiminen tapahtui riihiliiterissä. Puintipäivät olivat kovia ja pölyisiä työpäiviä ja siinä tarvittiin useampia ihmisiä, että se meni sujuvasti ja kone ehti taas toiseen taloon. Niiksi päiviksi olin kysynyt lupaa olla pois koulusta auttamassa puintihommissa.

Puimakonetta pyöritettiin maamoottorilla. Puimakone ulisi ja vonkui, kun sen sisään työnnettiin liian iso tukko viljaa. Silloin saattoi remmi livetä pyörän päältä ja puimakone pysähtyä. Remmi aseteltiin paikalleen ja tiputettiin vähän siirappia sen pitimiksi ja työ jatkui. Melu oli puimapaikalla kova ja pöly leijui joka paikassa. Huutamalla siellä jouduttiin puhumaan. Äiti oli keittänyt liha- tai hernekeittoa puimamiehille ja leiponut pullaa kahvin kanssa. Kerkesi äiti tietysti töihin myös puintipaikalle. Puimapäivät olivat kuin talkoohommaa, mutta meiltä ei liennyt ketään vastavuo-roisesti toisille avuksi. Jyvät kuivuivat hyvänä syksynä jo seipäällä. Muistan kuitenkin, että joinakin sadesyksyinä jyviä jouduttiin levittämään ainakin riihen lattialle ja riihtä lämmitettiin ja jyviä pyöriteltiin, että kuivuisivat. Taisipa jonain tosi huonona syksynä olla jyviä kuivumassa tuvan lattiallakin.

28. Lapsen elämää

Leikkikaluja oli niukalti, mutta en niitä ymmärtänyt kaivata. Itse keksin omat leikkini. Pallo oli tehty pullonkorkeista, matonkudetta pyöritettiin korkkien ympärille ja päälle oli virkattu tiivis verkko. Pomppasi sekin vähän ja pyöri lajinsa lattialla. Isompana sain oikean pallon. Mummo teki joskus pyyhyrrän, kun entinen, ostettu hyrrä särkyi. Sitä oli mukava pyörittää yhä uudelleen ja uudelleen. Mummo osasi tehdä pajupillinkin, joka soi. Mummo oli semmoisissa jutuissa aika taitava.

Nappihyrrään tarvittiin puolestaan kalastajalankaa, johon oli pujotettu kahdesta reiästä iso nappi ja lanka solmittiin sitten umpisolmuun. Kun lanka otettiin taitavasti käsiin napin kummaltakin puolelta ja pyöritettiin lankaa ja nappia vaakatasossa, lankaan tuli kierrettä. Sitten alettiin liikuttaa käsiä edestakaisin ja lanka lyheni ja piteni vuorotellen. Langasta alkoi kuulua mukava hyrinä, kun nappi pyöri langassa. Se oli viihdyttävä leikki. Minulla oli siihen aikaan letit ja letin pää sotkeutui kerran pyörivään hyrrän lankaan. Siinä oli selvittämistä. Joutui sitä lettiä vähän lyhentämäänkin. Samanlaisella yhteen solmitulla langalla leikiteltiin pujottelemalla lanka sormien avulla vaikka kahvikupin ja lautasen malliseksi.

Pieni guttaperkkanukke särkyi nopeasti, kun oli niin heppoinen. Kangasnukke kesti pitempään. Rakentelin nukelle jonkinlaisen sängyn laudanpätkistä ja rimoista leikkimökkiin. Isot nauhat tahtoivat mennä vinksin vonksin ja työntyä sängyn laidoista ulos. Nukke nukkui silti hyvät unet omatekoisessa sängyssä. Pihassa oli hiekkakasan pohjaa navettarakennuksen jäljiltä ja siinä hiekalla leikittiin Juhan kanssa monet leikit. Kymmenen korvilla rakentelin korkeushyppytelineet ja yritin estejuoksua omatekoisilla esteillä. Talvella hiihdin huvikseni ja mylläsin lumihangessa, rakentelin lumilinnaa ja kaivoin kinokseen marjapensaiden juurille tunneleita. Äidin piti huudella pimeään tultua sieltä sisään. Kovilla pakkasilla pakkänen paukkui nurkissa ja Jylängin jää ulisi.

Juhan kanssa isä luona

Autoin äitiä, minkä sen ikäinen osasi. Toisinaan lähteminen oli hidasta. Joskus kuului äidin vihainen komento, että mää, niin kun oesit jo! Tai mäne viivanaan! Silloin oli paras suoriutua nopeasti tekemään sitä, mitä äiti oli kulloinkin käskenyt tehdä. Näin jälkeempäin ajatellen minulla oli taipumusta ajoittaiseen kovakorvaisuuteen. Oli nukkeleikki kesken tai kirja jännittävässä vaiheessa. Kuitenkin minulle jäi aikaa leikkimiseen. Kun äidin pyytämät työt tuli tehtyä, sain olla vapaana. Luulen, että minulla oli leikkiaikaa enemmän kuin monilla muilla maapaikkojen lapsilla. Siitä olen äidille kiitollinen. Jotenkin jäi sellainen mielikuva, että äiti olisi kertonut omasta lapsuudestaan, ettei hänellä aikanaan ollut aikaa leikkiä. Minä sain elää myös lapsen elämää. Luonnosta, metsistä ja rannoilta sain lapsuuteni vahvimmat elämykset. Niin pienestä kuin muistan, äiti sanoi minulle lukemattomat kerrat, että kouluun pittää mennä, muulle ei sua jäähä ruatamaan. Pienet paikat ei elätä. Äidin itsensä oli tehnyt aikanaan mieli oppikouluun, hyväpäinen kun oli, mutta hänen lapsuudessaan sellaista mahdollisuutta ei voinut edes kuvitella. Lisäksi hän oli siihen aikaan perheen ainoa lapsi. Siksi hän oli vanhempiensa kanssa laittamassa kymmenen vuotta nuorempaa sisartaan oppikouluun.

29. Ensin käsipohjaa

Äiti ja tati kävivät mielellään uimassa, kun siihen aikaa liikenä. Niin minäkin opin nopeasti uimaan. Omalla maalla oli Jylängin rannassa pieni, soma lahdeke, jossa oli lämmin vesi ja hiekkapohja. Siinä oli hyvä uida ensiksi käsipohjaa ja kun taidot karttuivat, uskalsi nousta vedessä töröttävälle kiville ja lähteä siitä oikeasti uimaan. Siinä kiven päällä laskettiin:

- Yks, kaks, kolme, istu isän poloveen, äiti sano, että elä istukkaan.

Sitten piti heti sukeltaa kiveltä ensiksi rantaan, myöhemmin selälle päin. Sen kiven ympärillä on monet hauskat uintileikit pidetty Lean, Tuliniemen tyttöjen ja Kesäsen Elle- tädin tyttöjen kanssa.

Lahdeke on tummien kallioitten ympäröimä. Toisella puolella on matalaa, sileää kalliota. Siinä oli meidän matonpesupaikka. Vastakkainen lahdekkeen reuna nousee monimetrisenä, sileänä kalliona, joka jatkui jäkäläpeitteisenä tasanteena. Sitä kallioseinää vasten on useampi sukupolvi selkänahkansa auringossa kärventänyt. Se oli sitä aikaa, kun auringonoton vaaroista ei tiedetty. Auringon lämpö tuntui yksinkertaisesti ihanalle, vaikka illalla hartioitten palaminen oli ikävä muistutus liiasta nautinnosta. Leankin kanssa siinä selkäämme kärvennettiin.

Aikuisten mukanaolo pyhäisillä uintimatkoilla oli erityisen mukavaa. Silloin saattoi olla matkassa kahvipullo sujautettuna villasukan varteen ja pullaviipale tai leipäkakku mieheen. Niitä kuljetettiin juurikorissa tai huivipussissa. Semmoinen oli jo oikea retki. He jaksoivat ihastella oman uintinsa lomassa yhä uudelleen ja uudelleen meidän kuperkeikkoja ja sukelluksia, vaikka olivat ne jo sata kertaa nähneet. Joskus pötkähdettiin lämpimille kallioille ottamaan aurinkoa.

30. Assi Nortia, filmitähti

Mieleeni on jäänyt erityisesti, kun kerran filmitähti Assi Nortia, joka oli Veikko Karjalaisen, Lampilan Aatan sisaren Hilman pojan kanssa naimisissa, tuli meidän uimarannan kallioille ottamaan aurinkoa. Pikku tytön uteliaisuus voitti ja kävin häntä salaa katsomassa metsän siimeksestä. Hän oli levittänyt laajan hameensa ympärilleen, nostanut helman polvien yläpuolelle ja riisunut puseronsa ja rintaliivinsä. Hänellä oli tuuhea, tumma kiharainen tukka ja pienet, pyöreät rinnat ja minusta, pienestä tytöstä, hän oli hyvin kaunis. Assi ja Veikko kyläilivät kesäisin Lampilassa. Muistan, kun äiti joskus Lampilaan päin vilkaistessaan sanoi:

- Karjalaesen Veikko näkyy Assisa kansa olevan Lampilassa ja jatkoi, että Assi Nortia kävelöö pihalla, siitä sen tuntoo. Kellään muulla ei ou niin suora ryhti ja kevyt askel kun Assi Nortialla.

Juha-Matti oli Assin ja Veikon poika. Hän oli suurin piirtein ikäiseni ja oli lapsuuden kesinä joskus Lampilassa ja oli silloin minun leikkiverina. Assi Nortian tunnetuin elokuva on Kaunis Veera eli balladi Saimaalta.

31. Jylängin silokallioita

Joskus pääsin Hillevin ja kylän nuorten mukaan heidän pyhäisille uintireissuilleen Jylängin kallioille. Pomppulauta oli jotenkin saatu soviteltua kallion koloon ja itse kukin vuorollaan hyppäsi Jylängin sillä kohtaa syvään veteen ja ui sitten läheiselle luodolle huilaamaan. Ihailin heidän taitojaan.

Vähitellen sain kulkea Jylängin rannoilla yksin ja tyttökaverien kanssa. Sanoin äidille läh-
tiessä, että mänen rantaan. Äiti vastasi, että mäne poes, mutta järveen ei sua puota. Joka
ikisen kerran äiti varoitti putoamisesta. Meidän Jylängin puoleiset rannat olivat kallioisia.
Lapsena kalliot näyttivät korkeilta ja päältä tuntui olevan suuri ja jyrkkä pudotus tummaan
veteen. Jääkausi oli jättänyt kallioihin jälkiään. Paikoin oli matalampia sileitä kallioita ja
ihmisen kokoisia, silopintaisia veteen viettäviä tummia kalliokaukaloita, joihin oli mukava
asettautua auringon ottoon.

Korkeammilla kallioilla oli niitten päällä syvänteitä. Jäkälää, sammalta ja matalaa heinää
kasvoi kallion päällä, ja laella pientä männynkakkärää, missä maata oli edes jonkinlaiseksi
kasvuksi asti. Myöhemmin se muuttui lepikoksi. Rantueella oli muutama jääkauden pudot-
tama kivenlohkare, ”jättiläisenkivi”. Niille oli mukava joskus kiivetä katselemaan järvelle ja
kuvitella, minkälaiset ihmiset ovat Jylängin vesillä vuosien saatossa liikkuneet. Korkeam-
mat kalliot laskeutuivat hiekkaiseen Kalliolahteen, jonka toiselta puolelta alkoi Huutonie-
men maat. On arveltu, että sen lahden rannalle ovat Laatokan Karjalasta tulleet ensimmäi-
set Vehviläiset 1500-luvun puolenvälin jälkeen asettuneet asumaan. Kumonnevatko uu-
demmat tutkimukset tuon tiedon?

32. Metsäretkillä

Raatteet ja kurjenjalat

Pihasta metsään päin kulkiessa oli ensiksi portti. Sen takana oli lehmien lypsypaikka. Jos
ei ollut kiire, sorkin vähän lehmänläjjiä ja katsoin, kuinka sitsontiaiset tekivät kasoissa työ-
tään. Ruskeita, litteitä kärpäsiä käveli kuivien kasojen pinnalla. Kärpäset olivat ilkeän nä-
köisiä.

Portin kohdalla oikealle alkoi mutahauta. Aikanaan opettelin äidin kanssa käymään muta-
haudan rahkasammalikossa karpalossa. Myöhemmin kävin yksinkin. Mustista, avonaisista
mutahaudan silmäkkeistä pyydettiin langasta pujotelluilla merroilla ruutanoita. Niitä käytet-
tiin siihen aikaan täkyinä pitkässäsiimassa.

Mutahaudan sammalikossa kasvoi keväällä vaaleanpunakukkaisen karpalon ja valkoisten
lakan kukkien lisäksi runsaasti komeaa valkokukkaista raatetta, punaisenruskeaa kurjen-
jalkaa ja suokukkaa. Siellä täällä näkyi väkevätkuusuista suopursua. Monenlainen vih-
reänkeltainen ja ruskeanvihertävä sammal peitti mutahautaa. Siellä täällä kasvoi vähäinen
männyn kakkärä.

Jalkaa piti siirtää varovasti ja samalla kokeilla, onko askeleen alla jonkinlaista pohjaa. Jos
jalka tuntui uppoavan liian nopeasti liian syvälle, niin piti nostaa jalka kiireesti takaisin.
Lakkoja saatiin joskus muutama kahvikupillinen. Karpalot olivat parhaimmillaan syksyllä
pakkasen panemina. Siihen vuoden aikaan poimiminen oli kylmää työtä. Sormia palelsi ja
nenä alkoi vuotaa.

Kaikukallio

Joutilas metsässä liikkuminen oli minusta turvallista ja mieluista. Aluksi menin portin kautta lypsypaikan taakse lepikkoon ja tien vierellä kasvavan suuren koivun luo. Joinakin keväänä äiti ehti laskea koivusta mahlaa. Se oli kuin makuvettä, ei se pelkältä vedeltäkään maistunut. Joskus muurahaiset löysivät mahla-astian ja hukuttautuivat siihen. Alkukesästä peipposet ja muut pikkulinnut lauloivat innolla. Vain peipposen äänen tunnistin. Kohta kiipesin kalliotörmää ylös ja sen päältä katselin, vieläkö koti näkyy. Pilkottihan se vähän sieltä puitten välistä. Se oli kodin lähellä oleva kallio. Minä sanoin sitä kaikukallioksi. Kun huhuilin pihassa, niin kallio aina vastasi. Huusin: — Huhuu! ja kallio vastasi: — Uhuu! Leikin huhamisleikkiä läpi lapsuuteni. Meillä kotona oli usein pelottavia ukkosilmoja. Äiti sanoi, että se johtuu tuosta kaikukalliosta. Ukkonen on sen seudulla tavallisesta kovaäänisempi. Miten lienee todellisuudessa ollut.

Seitsemän veljksen kivi ja maariankämmekät

Äidin kanssa menin ensimmäisen kerran metsän läpi kulkevan kärritien varrella olevalle isolle kivilohkareelle. Sen päällä kasvoi vihreää, pehmeää sammalta. Me alettiin nimittää sitä seitsemän veljksen kiveksi. Äiti kertoi veljesten tarinan. Kuvittelin monet kerrat itseni yhdeksi seitsemästä veljeksestä, jota Toukolan mölisevät härät piirittivät. Kuinka kauan olisin joutunut olemaan niitten vankina, mietin monet kerrat ja kuvittelin, kuinka minua olisi pelottanut.

Täti puolestaan opetti minulle kasvien nimiä. Seitsemän veljksen kiven kupeessa kasvoi kallioimarretta, jonka makea juuri maistui lakritsalle. Kivi oli sammaloitunut ja itse asiassa kaksiosainen, se oli aikanaan lohjennut kahdeksi. Ison kiven päälle oli mukava kiivetä ja siellä olen leikkinyt monet mieluisat leikit. Kivien väliseen koloon menin murheitani suremaan ja kuvittelin, ettei minua sieltä ikinä kukaan löydä.

Täti opetti minua tunnistamaan maariankämmekän, valkoisen yöllä tuoksuvan lehdokin ja hennon, vienotuoksuisen vanamon ja näytti, missä ne kasvavat. Kävin myöhempinä vuosina kukkimisaikaan niitten kasvupaikoilla. Etempänä kuusikossa oli jännittävä kävellä. Siellä tunnelma oli erilainen, salaperäinen. Isot kuuset huokuivat raskaasti tuulessa ja kuusien alla oli viileää. Maa oli ruskean karikkeen peitossa, paksut juuret jungersivat lehmipolkujen poikki, eikä siellä kuulunut linnun laulu niin kuin lehtimetsässä. Jalkapohjaan sattui kipeästi, jos astui paljain jaloin polulle pudonneen kävyn päälle ja havun neulaset pistelivät jalkapohjiin. Tällainen viita oli lehmien mieluinen olopaikka vesisateella ja syksyllä, kun lehmät villiintyivät sienten perään.

Kivikauden kirves

Jos jatkoin kärritietä eteenpäin, tie kulki pienen suonotkelman läpi ja alkoi sitten vähäisen nousun tasaiselle maalle. Tätä kärritietä pitkin kuljettiin Joenpolveen ja Huutoniemeen. Varhaislapsuudessani kaivettiin ojaa tien raviksi. Kerran taas tällaisella omalla metsäretkellä sohin huvikseni kepakolla ojan reunan pehmeää, kellertävää maata ja kuoputtelin sitä sormillani. Käteeni tarttui erikoinen kivi. Se oli vähän kuin myllynkivi, mutta pieni. Kiven

halkaisija oli kymmenen, viisitoista senttiä, se oli kaksi, kolme senttiä paksu ja sen keskellä oli reikä, sekin pyöreäreunainen. Kiven väri oli vaaleanruskea. Reiän läpimitta oli sentti, pari. Se oli kummallinen kivi.

Metsämatka loppui sillä kertaa siihen, otin kiven mukaani ja lähdin kiireesti näyttämään sitä äidille. Äiti arveli, että se voes olla vaikka kivikaaven nuija, jos siihen laettas varren keskelle. Hän lisäsi pyöriteltyään kiveä kädessä: - Aatteleppas, jos vaikka Jylängin rannalla on ollu kivikaaven immeisiä asumassa. Semmoinen tuntui kiehtovalle. No, ne olivat äidin arveluja. Äiti tiesi kyllä aika paljon asioita. Kiven löytöpaikka on muutaman kymmenen metrin päästä minun lapsuuden pienestä uimalahdekkeesta.

Aikansa kivi pyöri meillä kotona. Lopulta äiti kehotti viisaasti viemään kiven kouluun ja näyttämään opettajalle. Opettaja pyöritteli kiveä ja kysyi, saako hän laittaa kiven koulun kaappiin säilytettäväksi. Isot pojat kiusasivat minua ja nauroivat: - Ehei se ou mikkään kivikaaven kivi, se on ihan muu kivi. Ymmärsin, että sanoivat minulle jotain ilkeää. Aikanaan sitten kuulin, että kivi oli viety Kuopion museoon säilytettäväksi.

Kävin tervehtimässä kiveä

Olin asunut jo lisalmessa vuosikausia ja sukunimeni oli muuttunut lapsuudesta ensin Vehviläiseksi ja sitten Kainulaiseksi, kun Kuopion museon arkeologi tuli käymään meillä lisalmessa 90 – luvun alkupuolella. Hän kyseli, kuinka olin löytänyt kiven, sen tarkkaa löytöpaikkaa, ja olinko kaivanut maata enemmänkin. Hän kertoi kiven olevan kivikautinen kirves, jonka reikään oli kivikaudella sidottu varsi. Hän arveli, että kivikauden mies on eräretkillään voinut pudottaa arvokkaan

kirveen ja ettei niillä paikoin ole ollut vielä silloin kivikauden aikaista asutusta.

Syksyllä 2014 kävin tervehtimässä kivikirvestä Kuopion museossa. Arkeologi Tanja Tenhunen oli ystävällisesti pyytänyt etsimään sen kokoelmista ja esitteli minulle kiven. Sain pidellä sitä kädessä ja ottaa valokuvia. Reikäkivi on varsin painava, reunoiltaan epätasainen, vaalean rusehtava ja siinä on myös kiiltävää kiveä joukossa. Lapsena sellaista kiiltoa sanottiin katinkullaksi. Niin kuin kuvasta näkyy, kivi on soikeahko ja ulkoreuna on epätasainen. Kiven keskellä oleva reikä on tehty kummastakin suunnasta ja se on keskeltä kaapeampi. Reikä on tehty arkeologin mukaan jollain tapaa kummaltakin puolelta hiertämällä. Tuollaista kiveä on saatettu käyttää kirveenä, nuijana, verkon painona, jopa koriste-esineenä, kun se on monivärinen, kertoi arkeologi.

On kiehtovaa ajatella kuinka 4000 - 6000 vuotta sitten – niin kuin arkeologi arveli - on kivikauden mies metsästys- ja kalastusreissuillaan kuljeskellut niillä mailla. Kun kirves sitten

putosi, se oli ollut iso vahinko. Tuollaisen kiven muotoileminen tuommoiseksikin ja reiän pyörittäminen kiven läpi sen aikaisilla taidoilla on kestänyt kauan.

Myllynkivet

Muutama sata metriä kärritietä eteenpäin, ennen kuin Joenpolven ja Huutoniemen tiet eroavat toisistaan, oli oikealla puolella lepikko ja alaspäin laskeva notkelma, jonka keskellä oli lapsuudessa vedetön, osin umpeen kasvanut, leveä oja. Vähän matkan päässä tiestä osittain jo maahan hautautuneena oli isoja myllynkiviä, joiden päälle oli kasvanut sammalta, lisäksi joku lahonnut hirsi. Hillevi – täti vei minut ensimmäistä kertaa noitten myllynkivien luo. Hän kertoi, että uomassa on aikanaan virrannut joki ja siinä sijainnut mylly ja että joki oli myöhemmin kuivattu ja mylly jäänyt joutilaaksi. Tarina kiehtoi minua ja kävin lapsena usein katsomassa myllyn paikkaa.

Anna Antti ahvenia ...

Onkireissut olivat oma lukunsa. Ensiksi ongittiin mummon kanssa veneestä, jolloin saatiin särkeä ja ahventa, sitten rantakalliolta äidin silmien alla ja lopulta yksin, tai Lean kanssa tehtiin lukemattomat yhdistetyt uinti- ja onkireissut uimarannan kallioille. Vihdoin äiti lupasi minulle pitkän kättämisen jälkeen tulitikut mukaan onkimatkalle. Jos kalaa tuli, saatiin tehdä uimakalliolle pieni nuotio kallion halkeamaan, kun sitten varmasti muistimme sammuttaa sen kotiin lähtiessä.

Ensin me kaivettiin lapiolla madot jostain pihan kosteikosta, tai jos muualta ei kerta kaikkiaan löytynyt, saunan lauteitten alta ja laitettiin ne tyhjään tulitikkulaatikkoon. Suolaa, voinokare ja puukonnysä otettiin mukaan ja onget odottivat valmiina rannassa. Joskus otettiin vene, jos se oli järven puolella, ja lähdettiin Niemelän tanssikallion lahukkaan kokeilemaan kalaonnea. Tanssikallio oli korkea, avoin kallio, joka vietti loivasti veteen. Joskus kävin sen päällä ja mallailin muutamaa tanssiaskelta ja kuvittelin, kuinka entisaikojen nuoret olivat kalliolta tanssineet. Sieltä oli komea näköala Rantalaan päin.

Tai sitten ongittiin uimakalliolta tai Hevoslahden rantueelta. Särjet narrasivat ja söivät madot, mutta joskus onnistuttiin saamaan niitä maalle asti. Toisinaan tarttui pieni ahvenensintti tai isompi ahvenen köriläs koukkuun. Sitten alettiin miettiä, viedäänkö kalat kissalle, vai paistetaanko nuotiolla. Joskus kisu tuli mukana rantaan ja sai tuoreet kalat heti suuhunsa. Jos kaloja oli mielestämme kylliksi, kerättiin kuivia risuja ja naavaa ja sytytettiin nuotio kalliokupuraan. Päälle aseteltiin vähän vahvempaa risua ja niin oli nuotio valmis kalan paistoa varten.

Tylsällä puukolla saatiin jotenkuten maha nyherrettyä auki ja sisälmykset pois, sitten ripoteltiin suolaa mahaan ja suomuille ja kala tikun nokkaan ja nuotion päälle. Paistuvasta kalasta levisi ihana ruuan tuoksu. Usein olivat liekit vielä niin isoja, että kalansintti paloi, ennen kuin uskoimme sen olevan tarpeeksi kypsä. Sitten suomut ja nahka pois, ja alta paljastui valkea, mehevä liha, joka tuoksui taivaalliselle. Vähän suolaa päälle ja voin sipaisu puukolla pintaan. Ensiksi syötiin selkäpalat. Missään ei maistunut kala niin hyvälle kuin

lapsuuden onkireissuilla. Saattoi meillä olla joku leipäkakkukin kalan seuraksi. Joskus myöhemmin mietin, liekö ne kalat aina ihan kypsiäkään olleet, kun teki jo mieli syödä niitä.

33. Mitä meillä syötiin ja juotiin

Maito

Äiti malttoi kattaa pöydän aina kauniisti, vaikka ruokana olisi ollut vain mannavelliä, leipää, voita ja maitoa. Lautaset ja juomalasit olivat aina oikeilla paikoilla, samoin ruokailuvälineet asianmukaisesti aseteltuina, leipä leikattuna korissa ja voilautanen siisti. Hän opetti minutkin kattamaan pöydän kauniisti. Koko perhe ruokaili samaan aikaan.

Maitoa oli omasta takaa ja sitä käytettiin paljon ruuanlaitossa. Puurot ja vellit olivat vakio-ruokaa. Kesällä äiti teki maidosta viiliä. Siinä oli paksu kerros kermaa päällä ja se oli hyvää! Kokkelipiimä oli mainiota kesäjuomista kurriin sekoitettuna, samoin kirnupiimä ympäri vuoden. Separaatin kellon kilahdus kuului lapsuuteni aamuihin. Toisesta separaatin torvesta tuli kermaa, toisesta kurria. Isompana pyöritin minäkin separaatin kampea. Yleensä pöydässä oli juomisena kokomaitoa. Oli joltinenkin häpeä, jos talossa juotiin pelkästään kurria, tuota nykyajan valtajuomaa.

Aikanaan maito alettiin laittaa meijeriin. Silloin sieltä saatiin kurria palautuksena pöntössä. Se oli tarkoitettu eläimille. Kerran muistan, kuinka me Lean kanssa otettiin näkkileipää ja voita sekä kaksi kahvikuppia ja menttiin kaksikymppisen tonkan kanssa pienelle pihakalliolle syömään näkkäriä ja juomaan pöntössä lämminnyttä kurria. Hyvälle maistui ja hauskaa oli! Talviaikaan lehmät olivat vähässä maidossa ja lopulta ummessa ennen kevätpoikimista. Silloin maitoa oli nuukasti käytössä ja se maistui kitkerälle. Viimeisiä maitotiroja säilytettiin jäätyneenä. Niin äiti sai vielä kahvimaidot.

Jossain lapsuuden vaiheessa tuli muotiin kaupasta ostettu Vuokko kahvikerma, josta sanottiin, että se on tehty kissojen ja muitten eläinten raadoista. Se oli sitä pahinta margariinikohun aikaa. Jossain paikoissa oli Vuokko-kermapullo kylmäsäilytyksessä ikkunaruutujen välissä, kun jääkaappeja ei vielä ollut. En muista, että meillä olisi käytetty Vuokkoa.

Lehmien poikimisen jälkeen saatiin makoisaa uunijuustoa ensimmäisten päivien ternimaidosta ja siitä tehtiin pannukakkua. Voi oli omasta takaa, sitä kirnuttiin meillä kermasta voiksi kampikirnulla. Voita käytettiin kuitenkin tarkasti, koska sitä pystyi myymään kylän kauppaan.

Ruisleipä

Ruisleipä oli peruselintarvike, sitä syötiin isompaan ja pienempään nälkään. Äiti laittoi leivänjuuren edellisenä päivänä. Leipäkorvon lämpimään veteen murennettiin hiivaa ja jauhoja lisättiin sakeahkoksi velliksi asti, ja velliä vatkattiin hierimellä moneen kertaan illan aikana, ehkä lisättiin vähän jauhojakin. Hierin oli tehty pienen petäjän runko-osasta, se kuorittiin ja oksakiehkuran oksat katkottiin sopivan pituisiksi tapeiksi hämmentämistä varten. Se oli pitkäaikainen tarvekalu. Leipäkorvo pidettiin taikinavaiheessa lämpimässä, vedottomassa paikassa uunin kupeella kevyesti peitettynä.

Aamulla liemeen sotkettiin lisää jauhoja ja navettatöitten jälkeen taikina alustettiin sopivaksi. Siinä vaiheessa lisättiin suola. Nyrkkien piti puhdistua taikinasta ja taikinan natista nyrkkiä nostettaessa, ennen kuin taikina oli kyllin hyvin alustettu. Jos taikina tuli huonosti alustettua ja siitä löytyi jauhomyttyjä, sanottiin niitä paheksuvasti hiiren pesiksi. Risti oli tärkeä painaa kämmensyrjällä taikinan päälle ja alustettu taikina peitettiin liinalla ja korvo pidettiin edelleen lämpimässä ja vedottomassa paikassa. Uuni oli sytytetty jo aiemmin, tai vasta tässä vaiheessa, ja sitä lisättiin sopivasti, kunnes arveltiin sen olevan sopivan lämmön leivän paistamiseen. Leipätaikinan kohoamista ja uunin siintymistä piti vahtia huolella, niin että ne ehtisivät samaan tahtiin valmistua.

Kohonnut leipätaikina kaadettiin korvosta nurin käännetylle ruokapöydälle. Taikinan alle pöydälle oli ensiksi ripoteltu runsaasti jauhoja. Äiti alkoi muokata leipätaikinaa jauhojen päällä ja jakoi sen sitten viiteen, kuuteen palaan. Paloja muokattiin yksitellen ja sitten pyöräytettiin leiväksi, jossa oli nänni päässä. Kohoavat leivät peitettiin liinalla. Tuvassa ei passannut olla vetoa, kun leipä kohosi. Hiilet vedettiin hiilikoukulla hiilipesään, uuni luudittiin poroista tuoreella lehdesvastalla tai talvella käytetyllä, sangossa kastellulla saunavastalla ja pelti ja suuluukku työnnettiin kiinni.

Uunin sopivaa lämpöä kokeiltiin useampaankin otteeseen kädellä. Jos se oli liian kuuma ja leivät jo kohonneita, arinalle viskeltiin karkeaa suolaa ja pidettiin suuluukku auki. Äiti tappeli kohonneet leivät matalammiksi ja työnsi ne yksitellen uunin arinalle. Ruisleivän paistumisaika on tunnin verran, vähän puoleen tai toiseen, riippuu vähän uunin kuumuudesta. Puolessa välissä siirreltiin etummaisiksi, niin että kaikki paistuisivat sopivasti. Suuluukku aukaistiin paistumisen mukaan.

Aikanaan uunista nostettiin kauniisti paistuneet leivät pöydälle ja peitettiin liinalla. Leipien vielä kypsyyssä tupaan ja ulos talon ympärille levisi ihana paistuvan leivän tuoksu. Kun leipä oli vähän jäähtynyt, kinusin äidiltä jo kantakakkua voin kanssa. Leipää leikattiin vielä lämpimänä. Se litistyi leikatessa, mutta se ei maistamisen intoa haitannut. Leipäkakun päälle sipaistiin voita ja syötiin maitolasillisen kanssa useampi voileipä samalla kertaa. Koko perhe kasaantui juuri paistetun leivän maistiaisille.

Jos minulla oli koulupäivä, jo ulkona tunsin paistetun leivän tuoksun. Kiireesti reppu penkille, päällysvaatteet samaan kasaan ja niin sain ensimmäisen leipäkakun käteeni. Kuori tuntui kovalle ja karhealle ja sisus oli lämmintä ja pehmeää. Voi oli jo osin sulanut leivän päälle ja niin haukkasin ensimmäisen palan uudesta leivästä. Se maistui ihanalle. Maku vei kielen mennessään. Se oli yksi unohtumattomista lapsuuden makukokemuksista.

Jokapäiväinen peruna

Ilman perunaa oli vaikea pitkän päälle laittaa ruokaa. Peruna oli ruokaisaa ja sitä pystyi jokainen, jolla oli maatilkkua, kasvattamaan. Siihen ei kyllästynyt ja se sopi hyvin toisten ruoka-aineitten kanssa yhteen. Peruna oli jokapäiväistä ruokaa, sitä keitettiin semmoiseen, siitä tehtiin puuroja, vellejä, keittoja ja laatikoita. Joskus oli vain suolasärkeä ruuaksi perunakattilan päällä. Perunasta tehtiin perunakukkoa ja piirakoita, sitä lisättiin taikinoihin ja kypsytettiin kokonaisina uuniperunoina. Sitä syötiin lihan ja kalan kanssa ja erilaisten

kastikkeitten mukana. Siksipä oli paha puute kodissa, jos ei edes perunoita ollut. Ja uudet perunat, mikä ihana nautinto voinokareen ja sillin kanssa! Ameriikasta saatu pippurisilli oli erinomaista uusien perunoitten kyytipoikana.

Mahapaitasylltystä

Lihaa meillä syötiin kaiken kaikkiaan vähän. Lehmät myytiin teuraaksi, samoin pienet vasikat, jos niitä ei otettu elolle. Ani harvoin meillä teurastettiin omiksi tarpeiksi pikkuvasikka. Muistan kuitenkin, kun joskus ostaja teurasti lehmän kotona, kuinka meillä joskus tehtiin lehmän päästä, utareista ja mahapaidasta hyvää sylvettä. Mahapaidan ja muiden sisäelinten puhdistamisessa ja pään pilkkomisessa ja keittämisessä oli äidillä iso työ, mutta valmis sylvetty maistui tosi hyvälle. Samaan aikaan tehtiin alatoopia. Puhtaaksi pestyssä karjakeittiön muuripadassa keitettiin sylvetty- ja alatoopitarpeet, niin kuin vaikkapa sokerijuurikkaat, kun äiti keitti niistä siirappia tai perunoista perunajauhoja.

Sika säkissä ja muita sikamaisia juttuja

Sianporsas ostettiin keväällä, jos meillä ei ollut omaa pahnuetta. Joskus mummon porsaan hakumatka kirkolta yritti epäonnistua. Hän oli tulossa pikku possu viholaisäkissä linjautolla kotiin, mutta miten lieneekin possu päässyt pois säkistä Ylöänkankaan seudulla, ja siinä samassa lähti joku kyläläinen kyydistä, ja possu vinkaisten pinkaisi samalla ovesta vapauteen. Linjuri pysähtyi siihen ja autollinen kyläläisiä lähti jahtaamaan pikkupossua. Vihdoin saivat karkulaisen kiinni ja linjuri pääsi jatkamaan matkaansa.

Sikaa syötettiin kesän yli vähäisillä ruuan tähteillä, vanhoilla keitetyillä perunoilla ja jauhonrippeillä. Perunoita keitettiin joko tuvan hellalla tai navetan muuripadassa. Sianperunoitten keittämisestä tuli oma, erityinen hajunsa, kun keitinvedessä oli erilaisia ruuantähteitä ja likaisten astioiden ensimmäisiä huuhtovesiä. Kesemmällä, kun vesiheinä alkoi kasvaa, sitä piti nyhtää sialle aina päivän tarvis. Vesiheiniä ne söivät mielellään. Kun lahtaamisen aika tuli ilmojen kylmetessä ennen joulua, kylältä haettiin mies teurastamaan sikaa.

Karjakeittiön muurissa kuumennettiin vettä ja sillä valettiin lavetilla olevan jo nitistetyn sian pintaa ja viholaisäkki rojautettiin päälle, ettei pinta niin nopeasti kylmene ja teurastaja sai kaltattua karvan irti. Päästä tehtiin sylvettä ja sisälmykset otettiin etupäässä itselle. Niistä annettiin sitten osa naapurille ja vastaavasti saatiin naapurin siasta aikanaan tappaiskeittotarpeet meille. Useimmiten mummo keitti oikein kunnan tappaiskeiton. Siihen pantiin sisäelimiä, mutta myös oikeaa lihaa. Joskus mummo teki keittoon vielä vaaleita mykyjä. Semmoinen keitto oli hyvää. Veri otettiin visusti talteen ja mummo vispasi topakasti verta niin ettei se hyytynyt. Verestä tehtiin uunipellillä maistuvaa veripalttua tai verilettuja, joita syötiin puolukkahillon kanssa.

Paksuläskistä kylkeä

Siihen aikaan sika oli sitä parempi, mitä läskisempi se oli. Nahkan alla piti olla ainakin viiden sentin kerros läskiä. Silloin oli läski arvossaan. Kylkilihoja otettiin lajinsa kotiin ja suolattiin tiinuun talven varaksi. Lihaa käytettiin visusti, niin että sitä riitti mahdollisimman kau-

an. Muuten sian lihat myytiin tarkasti kauppaan. Sian tapon aika oli kotimme lihaisinta aikaa.

Kylkilihoista äiti teki vuoden mittaan hyvää läskisoosia ja perunalaatikkoa, jossa läskiset lihapalat olivat kauniisti ruskettuneina päällä ja alla oli perunalinttejä ja sipuliviipaleita vuorotellen. Sitten vielä vähän munamaitoa sitä kostuttamassa, niin laatikko oli herkkusyötävää puolukkahillon kanssa. Se muhi pitkän aikaa uunin miedossa lämmössä. Kalakukonkin läskiviipaleita tarvittiin. Läskinen tirripaisti oli mainiota ruokaa. Se oli hyvää perunan kanssa ja jos siihen oli vielä lisätty munamaitoa, joka hyytyi kokkeliksi, se vei kielen mennessään. Joulun seutuun valmistettiin talkkunaksia ohrasta keittämällä, paistamalla ja jauhamalla. Talkkunapuuro kuului syödä tirripaistin tai voisilmän kanssa.

Kanan kotkotukset

Meillä oli yleensä muutamia kanoja. Munat olivat oiva ruuan lisä. Kesällä kanat kulkivat vapaina ja kuopivat pihamaata laillisesti ja kukkapenkkiä laittomasti. Joskus tekivät oikein rypypesän kukkien keskelle. Silloin niitä piti hätistellä tiehensä. Pihalla ollessa piti varoa astumasta kanankakkaan, se tiesi jalan pesua. Kananpesiä sai sitten etsiä ympäri pihapiiriä, vaikka kanoille oli tehty sopivalle hollille varsinaiset munintapesät.

Jokaisen tuli tarkkailla, mistä päin kotkottava kana ilmestyi pihaan, tai minne se oli alun alkujaan mennyt. Aitan alta tai viljapellosta saattoi pesä löytyä. Joskus osa munista oli jo liian vanhoja syötäväksi. Jos semmoinen särkyi, siitä lähti inhottava löyhy. Siihen aikaan lenteli kanahaukka monesti pihapiirin yllä. Se syöksyi äkkiä kanaa kohti, nappasi sen nokkaansa ja lensi tiehensä. Jonakin kesänä se saalisti meidän pihasta useamman kanan. Haukkoja yritettiin pelotella käsien heilutuksella ja huudoilla ja samalla yritettiin saada kanat kiireesti katosalle.

Oravia ja kaneja

Lampilan Arvi oli ahkera pyytämään oravia. Siihen aikaan oravan nahasta maksettiin. Kerran hän tarjosi meille kokeeksi muutamaa nyljettyä oravaa syötäväksi. Mummo laittoi niistä ja siankyljestä paistin uuniin, mutta syömättä se jäi. Oravan liha oli oudon makuista, sitkeää ja tummaa ja se maistui pihkalle. Tuli sekin kokeiltua.

Jossakin vaiheessa varhaislapsuudessa äiti otti meille valkoisia kaneja. Ehkä oli tarkoitus saada niistä ruuan lisää. Navetassa oli häkki, jossa kanit aluksi olivat. Sitten ne karkasivat häkistä eivätkä antautuneet enää kiinni. Navetassa oli osin maalattia ja kanit alkoivat kaivaa koloja maalattiaan. Niille kävi niin kuin vapaille kaneille käy: ne alkoivat villisti lisääntyä. En tiedä, kuinka kanit lopulta hävisivät, ei niitä vuositolulla meillä ollut. Ehkä joku ystävällinen kylän mies äidin pyynnöstä kävi ne nitistämässä.

Kalakeittoa vai perunavelliä?

Kala oli kesällä hyvä ruuan lisä. Meillä oli katiskoita Kutunjoen suussa Ryönällä. Äiti kuori kalakeittoperunat kattilaan ja jätti kattilan hellan laidalle porisemaan. Hän tuumasi kalaan lähdetessä, että suahan nähhä, syyväänkö meillä iltasella kalakeittoa vai perunavelliä.

Se näet riippui siitä, saadaanko me kaloja vai ei. Olin usein äidin kalakaverina. Meillä oli oma vene Kutunjoen sillan poskessa. Jossain vaiheessa mela ja aivot olivat kadonneet. Olivat kai liian "kekkeellä" hollilla sillan poskessa. Meillä ei ollut omasta takaa melantekijää. Silloin otettiin leipälapio kotoa lähtiessä olalle ja melottiin sillä! Äidiltä eivät konstit loppuneet. Kylältä kuulin sanonnan: Meillä ei napilla pelata niin kaavan, kun hakaneoloja riittää. Matka sujui ja leipälapio puhdistui. Aikanaan saatiin uusi mela ja aivot.

Katiskoihin meni hauen luiroja tai joskus lihava säynävä, josta saatiin hyvää suolakalaa. Suolatun kalan suolavedessä, jota sanottiin kalanpissiksi, kasteltiin perunaa, sipulin naattia tai ruohosipulia oli lisukkeena, leipää, voita ja kirnupiimää tai maitoa, joskus kurriakin, sellainen saattoi olla kesäruoka. Nämä Kutunjoen kalareissut olivat mukavia, jos äidillä ei ollut liian kiire lypsylle. Kutunjoki oli ja on edelleen kauneimmillaan juhannuksen jälkiviikkoina.

Keväällä äiti pyysi jo reikäisellä rysällä Jylängistä haukia. Yhdessä viritettiin rysä. Minä juosta kipaisin katsomassa ja kokeilemassa, heiluuko rysä aidan pielessä. Jos heilui, siellä oli haukia, pienet kalat eivät reikäisessä pyydyksessä pysyneet. Yhdessä sitten käytiin rysä kokemassa.

Kerran saatiin äitienpäivän alla neljä kookasta haukea. Se oli meille Pietarin kalansaalis. Siitä saaliista oli keitoksi, paistettavaksi ja suolattavaksi asti. Meillä oli käytössä myös vanhoja mertoja. Merratkin olivat jo hajallisia, mutta kevään kiivaina kutuaikoina kalat eivät joutaneet reikiä tiirailemaan. Merroilla pyydettiin ahventa ja särkeä. Äiti teki pienistä kaloista kalakukkoa ja patakukkoa. En muista, että meillä olisi tehty kapakalaa.

Säilyikö lakkamarikko?

Jokaisessa talossa poimittiin siihen aikaan talven varaksi metsämarjoja. Niin meilläkin. Metsästä kerättiin mustikoita. Lakan poiminnan aloitus oli jännittävää. Koko ajan joutui miettimään, ehtiikö joku muu "meidän" marikkoon, ovatkohan ne jo kyllin kypsiä poimittavaksi, vai onko ne jo muuraimina joku vienyt. Kävi milloin mitenkin. Osin omalla maalla Kutunjokivarressa oli melko hyvä lakkapaikka. Peltoraunioille äiti oli kylvää ripsauttanut vähän apulantaa samalla kuin pelloillekin. Raunioilla kasvoi suuria meheviä vattuja, joista äiti keitti talveksi hilloa.

Puolukoitten kerääminen oli sitten oma juttunsa. Joskus niitä oli niin paljon, että kanto-kuorman sai yhdellä kerralla. Uuvuksiin asti niitä sitten raahattiin kotiin. Ne säilyivät hyvin survottuina korvossa kylmässä ruokakonttorissa talven yli. Ruispuolukkapuuro uunissa tai vispipuuro mannaryyneistä olivat suurta herkkua. Puolukkasurvoksena se maistui sokeroituna perunalaatikon ja monen muun ruuan lisukkeena.

Metsän antimista vielä vähän. Keväällä äiti poimi korvasieniä, keitti niitä monessa vedessä ja kuivasi osan rihmaan pujotettuna aitan päädysssä. Rihma oli vedetty aitan nurkkapäästä toiseen. Korvasienistä tuli herkullista muhennosta ja sienikastiketta. Meillä kerättiin syksyllä myös muita sieniä, haapasieniä, karvalaukkuja ja mustarouskuja, viimeksi mainittuja kasvoi erityisen runsaasti Huutoniemen haassa. Mustarouskut olivat silloin vielä syötävien sienien listalla. Ne hupenivat keitettyäessä vain vähäsen. Sieniä saattoi tulla yhdellä reissul-

la kantokuorma. Illan mittaan sienet piti vielä puhdistaa ja keittää. Viimeistään aamulla ne sitten suolattiin lasipurkkiin tai pieneen puukorvoon.

Porkkanat, punajuuret ja mansikat

Meillä oli aitan takana iso kasvima. Sieltä saatiin paljon ruuan jatketta. Äiti oli saanut kansanopistossa hyvää opetusta kasvien käytöstä ruuan valmistuksessa. Kasvimaalla kasvoi porkkanaa, punajuurta, naurista ja lanttua. Lisäksi tavallista kaalia ja kukkakaalia oli paljon, sipulia, hennettä, avomaan kurkkua, salaattia, persiljaa, tilliä ja kasvimaan laidassa oli aina pitkä rivi yksivuotisia kukkia. Ruohosipuli kasvoi kiven juurella lähempänä taloa. Tomaattia en muista meillä koskaan olleen. Joskus äidillä oli kasvamassa sokerijuurikasta, josta hän keitteli karjakeittiön padassa jotain siirapin tapaista pahimpaan imelän tuskaan.

Suonenjoki on oikea mansikkapitäjä. Meillekin saatiin aikanaan mansikan taimia. Äiti levitti mansikkamaata vähitellen, niin että meillä oli lopulta metriä leveä ja lapsen mielestä aivan liian pitkä mansikkapenkki. Siinä oli oma kitkemisensä ja sitten mansikoitten kerääminen. Kitkin ja keräsin, kun äiti ei aina ehtinyt avuksi. Mansikat maistuvat makeille ja äiti keitti niistä talven varaksi hilloa. Mehupulloja yritettiin säilyttää lähteessä vaihtelevalla menestyksellä.

Kasvimaan hoidossa olin mukana omalta osaltani pienestä pitäen. Äiti tahtoi minut mukaansa kitkemään ja harventamaan ja isompana se jäi paljolti minun huolekseni. En voi sanoa, että se aina niin mieleistä olisi ollut, kun rivejä oli niin paljon.

Äiti oli taitava valmistamaan ruokaa kasviksista. Niitä syötiin sellaisenaan, raasteina ja keitettyinä, laatikoina, puuroina, velleinä ja muhennoksina. Lanttu ja nauris olivat erityisen herkullisia veitsellä raastettuna. Syksyiset uunin hiilloksessa kypsytetyt tummanruskeat lanttu- ja naurispaistikkaat nostavat veden kielelle vieläkin. Kesällä syötiin usein vihreää salaattia, jossa oli kerma-sokeri-suola-etikkakastike ja johon oli silputtu keitettyä kananmuna. Semmoinen salaatti oli herkkua.

Leipomuksia

Vielä vähän ruisleivästä. Valmista ruisleipää ei koskaan ostettu kaupasta. Joskus ostettiin näkkileipää, se maistui erityisen hyvälle. Ruista viljeltiin, mutta se ei aina onnistunut. Huonon kesän jauhot olivat tummia ja leivästä tuli likilaskuista ja kohokuorista. Silti niistä jauhoista yksistään tai yhdessä kaupan jauhojen kanssa tai pelkästään kaupan jauhoista äiti leipoi ruisleipää. Kohokuorileipäkin tuli siihen aikaan syötyä, ei ollut varaa nirsoilla.

Leivän tähteistä tehtiin leipäressua tai leipävelliä, mitään ei laitettu hukkaan. Paistinpannulle laitettiin ensiksi vähän voita ja enemmän maitoa, kuivat leivän kannikat pilkottiin maitoon ja annettiin hiljaksen muhia hellan nurkalla. Maitoa lisättiin, jos leipä oli sen imenyt. Käänneltiin ja ripsautettiin vähän suolaa sekaan ja syötiin makeina paloina. Puolukkahillon kanssa leipäressu maistui aivan erityisen hyvälle. Leipälämmityksessä oli samat aineet, mutta maitoa oli enemmän.

Ohrajauhoista meillä leivottiin joskus rieskaa. Äiti ei ollut kovin hyvä ohrarieskan tekijä ja muutenkin semmoinen rieska vanheni nopeasti. Karkeista ohrajauhoista hän silloin tällöin tehdä pyöräytti hyvää litteää nyrkkerieskaa. Se paistettiin kuumalla uunin arinalla.

Letut ja vesirinkelit

Äiti paistoi lettuja ja ne olivat meistä lapsista herkullisia. Kotoista hilloa siveltiin niitten päälle, jos sattui olemaan, tai ripoteltiin sokeria, tai siveltiin vähän voita päälle. Jos oli vehnäjauhoja, äiti leipoi lauantaina pullaa. Siinä oli vähän aineita nykyajan pullaan verrattuna, mutta ah, kuinka se maistui hyvälle koulusta tultua lämpimänä maidon kanssa. Kesällä äiti leipoi pullapäivänä mustikkapiirakkaa. Minä kipaisin ensin poimimassa piirakkatarpeet läheisestä metsästä.

Joskus äiti tai mummo innostuivat tekemään vesirinkeleitä. Vähistä aineksista tehdyt vehnätaikinarinkelit kiehautettiin ensin vedessä ja sitten käytettiin uunissa paistumassa. Tuoreeltaan ne olivat oikein makoisia.

Joskus meillä yritettiin kasvattaa vehnää, mutta se ei onnistunut. Omista vehnäjauhoista tehty pulla oli tummaa ja likilaskuista. Koska meillä oli kanoja, äiti leipoi joskus sokerikkakua ja juhlapyhiksi pikkuleipiä, vinoneliöitä ja kaneliässiä.

34. Juhlapyhien ruuista ja tavoista

Munkit ja nunnat

Pääsiäisenä meillä kotona tehtiin aina mämmiä. Mummo teki tuokkosia koivun tuohesta, kiinnitti tuokkosen päät vitsaksella ja tuokkosessa mämmi haudutettiin uunin miedossa lämmössä kypsäksi tuntikausia. Se maistui herkulliselle, jos oli vielä mämmin seuraksi sokerijauhoripaus ja maidon päältä kuorittu kermatira. Toinen tärkeä juttu pääsiäisessä oli keitetyt kananmunat. Kovasti toivottiin, että kanat pyöräyttäisivät meille edes muutamia pääsiäismunia. Ne keitettiin sopivan koviksi sipulinkuorivedessä ja niin niistä tuli kauniin ruskeankeltaisia.

Vapuksi äiti paistoi munkkeja ja valmisti simaa. Joskus hän pyöräytti munkkeja muulloinkin. Muistan, kuinka kerran Siepon Helmi-opettaja oli miehensä Matin kanssa meillä kylässä. Äiti tarjosi vieraille munkkeja. Minä kiehnäsin kamarin oven poskessa ja katsoin kateelisenä vieraitten kahvittelua ja etenkin munkin syöntiä. Sitten tuomasin, että kun nuo on munkkia, niin rinkelit on nunnia. Aikuiset katselivat toisiaan huvittuneina. Kun vieraat lähtivät, äiti torui minua, että ei sitä sua männä tuommosia huastamaan aekuisille immeisille.

Juhannukseksi meillä tehtiin aina juhannusrieskaa ja raparperisoppaa. Juhannusrieskaa varten ohraryynejä liotettiin piimässä yön yli ja aamulla lisättiin vähän vehnäjauhoja ja suola. Taikina paistettiin uunissa mummon koivun tuohesta tekemissä tuokkosissa, myöhemmin reunallisella pellillä vaaleanruskeaksi litteänpuoleiseksi rieskaksi. Syödessä sen päälle levitettiin voita ja syötiin kokkelipiimän kanssa. Oli hyvää! Raparperisoppa kuului myös juhannukseen, vaikka sitä oli saatu syödä pitkin alkukesää. Pullaleetta ja sokerikaakku kuuluivat tarjouksiin.

Turskaa viholaisäkissä

Jouluksi äiti teki lanttu- ja porkkanalaatikoita ja parempaa pullaa, piparkakkuja ja torttuja, sekä riisipuuroa ja rusinasoppaa. Oliko jotain paistin tapaista, se ei jäänyt mieleen. Rasvainen tirripaisti talkkunan kanssa oli joulun ajan herkkua, niin kuin jo aiemmin kerroin.

Kuiva, kopperainen kala, siihen aikaan sen sanottiin olevan turskaa, ostettiin hyvissä ajoin ennen joulua. Sitä pidettiin korvossa koivuntuhalipeävedessä aikansa ja laskettiin sitten viholaisäkissä järveen varta vasten tehtyyn avantoon pehmenemään ja huuhtiutumaan. Liotuksen jälkeen sitä säilytettiin lumihangessa. Joulun aikaan lipeäkala keitettiin ja syötiin perunoitten ja valkokastikkeen kanssa suolalla ja maustepippurilla maustettuna makeina paloina suihimme.

Joulusta vielä sen verran, että meillä oli tietysti aina joulukuusi, mutta kuusen jalkaa meillä ei ollut. Kuusi ripustettiin latvuksestaan katossa olevaan luomapuitten tukeen ja kuusen tyvi ylettyi lähes lattiaan saakka. Tietysti tähti kuului kuusen latvaan. Siihen aikaan oli kuudessa oikeita kynttilöitä, joita piti vahtia kaiken aikaa, kun niissä paloi tuli. Koristeina oli mummon ostamia koreapaperisia karamelleja, ja oljista tehtiin nättejä kuusenkoristeita. Koulussa sitten askarreltiin lippusiima ja paperirinkuloista värillisiä pitkiä ketjuja kuuseen. Joulukuusta olisi ollut mukava meidän lasten vähän pyöritellä, mutta siitä ei äiti tykännyt ollenkaan. Oljista tehty jouluhimmeli riippui katosta. Se pyöri hiljaa ympäriinsä. Äiti tai täti näpräisivät sen iltapuhteenä, myöhemmin innostuin itsekin himmeleitä tekemään.

Tontut kävivät katselemassa ikkunasta joulunalusviikkoina, onko talossa kilttejä lapsia. Niin äiti ainakin sanoi. Pukki kävi meillä tai se viskasi lahjat rapulle. Mummo tai äiti oli pukina, joskus saatiin Lampilasta pukkiapua. Kerran meille tuli kolme joulupukkia kerralla. Silloin juosta pöytäisin kamarin piirongin taakse piiloon, kun säikähdin pukkien määrää. Lahjaksi saatiin äidin neulomia sukia ja kintaita tai ostokerrasto, ehkä vihko, kyniä ja värikynät. Joskus sain oikean nuken tai kirjan. Tietystikään noita kaikkia ei saatu kerralla, lahjoja oli vain muutama. Enempää en ymmärtänyt kaivatakaan.

Rännälikahvia ja hopeateetä

Ensimmäisten vuosien muistikuvia on, kun mummo seisoj vastalämmitetyn uunin edessä ja paahtoi uunin eteen vedetyn hiilloksen yllä pitkässä varressa olevassa laatikossa, rännälissä, ”kahvinpajuja”. Ilmeisesti kahvinpavut olivat kuitenkin hyvin harvinaisia varhaisessa lapsuudessani. Paahdettavan täytyi olla kaupasta ostettua kahvinkorviketta tai kotona kasvatettua sikuria ja rukiin jyviä, joista keitettiin korviketta kahvin tuskaan. Mummo heilutti rännäriä edestakaisin, niin että pavut liikkuivat laatikossa koko ajan. Välillä hän ravisteli laatikkoa, etteivät vaan pavut palaisi. Ensiksi hänen oli pitänyt valuttaa kahvin korviketta, tai vaaleita oikean kahvin papuja, varovasti rännälin laatikkoon, ettei harvinaista herkkua vaan kulu liian paljon, jos sattui olemaan oikeaa kahvia.

Meillä oli pyöritettävä puinen kahvimylly, jolla paahtetut pavut ja korvikkeet jauhettiin. Mummo istui penkille, asetteli kahvimyllyn tiukasti polviensa väliin ja pyöritti sitten kahvi-

myllyn kampea hartaasti, kunnes pavut oli jauhautunut sopivan hienoksi. Tupaan levisi hyvä tuoksu.

Kahvi keitettiin hellalla tai uunin hiilloksella. Edellisiä ”kahvin” poroja ei heitetty hukkaan, vaan niitten päälle keitettiin seuraava ja joskus vielä seuraavakin kahvi, jos oltiin omin joukoin. Vähistä tarpeista keitettyä kahvia sanottiin sumpiksi. Kahvia ”säikäytettiin” pienellä määrällä kylmää vettä ja pannu jätettiin tuokioksi hellan kulmalle selviämään. Talvella hiillos peiteltiin huolellisesti poroilla. Sitten aamulla sitä kouhoteltiin ja hiilloksella saatettiin keittää vielä aamukahvi. Mummo laittoi suolaa kahviinsa ja joi kuuman maitokahvin sitten tassilta ryystäen suihinsa. Pieni sokerinokare oli huulten välissä.

Savon Sanomissa oli ollut pula-aikaan lukijan värssy, joka meni jotenkin tähän tapaan: ”...jos eokot remmiin iänestettäs, köyhät kahvilallit, kyllä silloin muassa muuttus verotuksen malli...” Äiti siteerasi värssyä tuon tuosta korviketta keittäessään, kun kahvihammasta koltti.

Teelehtiäkään ei ollut. Äiti otti talteen lakankannat, jotka hän kuivasi. Niistä sai kuumaan veteen liotettuna lakan makua. Useimmiten juotiin ”hopeateetä”, kuuma vettä ja maitoa, sokerisiru huulten väliin, jos oli. Sakkariinia käytettiin makeutusaineena. Mehua tehtiin viinimarjoista, mutta se ei säilynyt kovin pitkään, kun ei ollut kellaria eikä sokeriakaan sen säilömiseen.

35. Mies ja makkara

Kerran tuttu kylänmies karautti talvisena pimeänä pakkasiltana pihaan ja tulla rymisteli horjaldellen sisälle. Siihen aikaan ei ovea pidetty edes säpissä. Minä säikähdin. Mies tuli iso pomppa päällä, syli levällään sisään, pysähtyi keskelle lattiaa, vetäisi tupesta pitkän puukon ja heilautti sitä suuressa kaarella. Toisessa kädessä oli hyvä pätkä jätkänmakkaraa. Minä säikähdin hirveästi ja äitikin ja hän käski tiukasti miehen heti kotiinsa. Mies lähti nöyrästi. Aikanaan hän sitten kävi käyntiään anteeksi pyytämässä. Sanoi olleensa humalassa. Hänellä oli ollut tarkoitus vain vähän lämmitellä ja tarjota makkaraa meillekin. Ei siitä sen kummempia vihoja pidetty.

Alkoholia en muista kotona olleen eikä käytetyn. Jotenkin on jäänyt mielikuva, etteivät Vehviläiset ainakaan julkisesti olleet lapsuudessa enemmälti väkijuomien perään.

36. Suolaa ja sokeria

Olin usein äidin mukana kauppareissuilla, jos hän oli talvella hevosella liikkeellä. Äiti sanoi, että lähetäänpä elämäntarpeita ostamaan. Voita oli kertynyt joku kilo. Meillä oli silloin Tuttu, niin kuin myöhemminkin, vaalea hevonen, sitä sanottiin liinaharjaksi, se oli äkkiottoinen ja arvaamaton. Lisäksi se pelkäsi autoja. Äiti sanoi, että se ol ollu sovassa ja oppinna siellä vaahkoks.

Kauppareissut tehtiin yleensä liistereellä, joskus laitareellä. Liistereessä sai varoa hevosen kavioista lentäviä tieroja, jotka naamaan kopsahtaessaan sattuivat ilkeästi. Istuin semmoisessa reessä usein selkä hevoseen päin. Äiti piti huolen, ettei ollut ainakaan linja-auton

kulkuaika, kun kauppaan lähdettiin. Ei pitänyt nytkään olla autoja maantiellä. Sääsken suoralla alkoi kuitenkin kaupalta päin auton hurina kuulua. Se oli kuorma-auto. Tuttu alkoi hyppiä vauhkona yläpystyä ja kääntyillä. Minua pelotti hirveästi, kuinka meidän nyt käy. Äiti sai hevosen sen verran rauhoittumaan, että auto pääsi jotenkuten ohittamaan meidät. Niin päästiin kaupalle, äiti sitoi hevosen puomiin kiinni, otti reestä heiniä eteen, viskasi peitteen hevosen selkään ja niin lähdettiin kauppaan.

Kaupasta ostettiin vain sitä, mikä oli välttämätöntä, mitä ilman ei voinut toimeen tulla. Varhaislapsuudessa kaikki oli kortilla. Korttiannokset olivat pieniä. Lamppuöljyä, tulitikkuja, suolaa, sokeria, hiivaa, ruisjauhoja, kauraryyniä, mannaryyniä, vehnäjauhoa, sikuria, tulitikkuja ja voipaperia, siinä taisi olla meidän ostotarpeet. Jostakin oli aina puutetta. Myöhemmin sai vähän oikeaa kahvia. Tietysti makkaraa teki mieli. Kyrö-makkara oli paksua, käyrää tavaraa. Sitä ostettiin joskus muutaman sentin verran. Se oli herkullista. Kerran äiti arveli voirahan riittävän vielä Koskenlaskija-pakettiin, mutta äiti jätti sen pois, kun sitä ei enää voilla saanutkaan.

37. Kirje Rouva Vehviläiselle

Seuraava juttu liittyy myös kaupalla käyntiin.

Lienenkö ollut vielä koulussakaan, mutta muistan, kun äiti tuli taas kerran kauppareissulta ja kertoi kirjeestä. Sen jälkeen hän puhui siitä vielä monia kertoja vielä silloinkin, kun olin jo aikuinen.

Äiti tuli kerran hyvillä mielin kaupalta. Mummokin oli silloin kotona. Äiti laitteli vähiä ostoksia paikoilleen ja kertoi samalla, että kaappias ol myhähäily ja sanonna, että tuolla toisella tiskillä se on kirje Rouva Vehviläiselle. Osote ol Suonenjoki Vehvilä. Semmosella osotteella se jäi kaapalle ja jatko vielä, että se on ollu tuossa luettavana jo viikon verran, ainakin viis rouva Vehviläisistä on se lukenna ja lie muutama muukii kyläläenen sitä kahtonna. Miehetii. Kähän sinäkii lukemassa.

Vaikka olin lapsi, ymmärsin, että nyt tulee jotain mielenkiintoista, istuin vaiti ja kuuntelin, mitä äiti kertoi. Äiti sanoi, että en minä vastanna kaappialle mittää, jatkoen vuan hiivan ostamista, Kaappias sahas langalla hiivapaketista palan ja vahin, että hiivoo tulloo tarpeeks.

Mummo ei malttanut olla kysymättä, että mikä se semmonen kirje on, jonka jokkaene kaappareissullaan lukkoo.

Äiti sai kassin tyhjennettyä ja istahti penkille. Äitiä nauratti, kun hän lisäsi, että kaappias jatko, että joku emäntä ol alakuun pyöritylly sitä käsissään, mutta ol sitten tuumanna, että ei hän outa keltään tuommosella käsälalla kirjutettua kirjettä, antaahan olla.

Toenen emäntä ol sitten sanonu ja aakassu samalla kirjettä, että se on kyllä hänen veljeltään, hän tuntoo sen käsälän. Ei ollu, enkä minä missään ravissa käännä, tuumas ja laetto kirjeen kuoreesa.

Kolomas ol sanonna het, että ei se ou hänelle, eikä hän mikkää rouva ou. Ol sitä kirjettä vielä muuttii lukenna. Äiti kertoi saaneensa elämäntarpeet ostettua ja meni toiselle tiskille katsomaan kirjettä. Kauppias kehotti vielä uudelleen, että luehan sinäkii, jos se on vaikka sinulle. Äiti sanoi pyöritelleensä nuhraatunutta ja jo rypistynyttä kirjekuorta ensin käesään, otti sitten sen kirjeen kuoresta ja alako lukkee sitä.

Mummo kysy heti, että no, keltee se kirje ol.

Äiti vastasi, että se ol yheltä mieheltä, satuttiin samalle penkille vierekkäin istumaan siellä Kuopion ravissa. Enhän minäkää sen nimme ennee muistanna, mutta tuossa kirjeessä on sen nimi.

Mummoa kiinnosti tietysti kovasti, että no, mittee se mies oekein kirjutti ja mikä mies se oekein ol.

Äiti mietti ensin ja kaivoi kirjeen mekon taskusta, aukaisi sen ja alkoi lukea: - Hyvä Rouva Vehviläinen, halusin kirjoittaa teille ja kiittää mukavasta raviseurasta. Tapasimme silloin Kuopion raveissa ja jätite mieleeni miellyttävänä ja ... no, sillä laella se kirjutti. Äitiä huvitti jutun kertominen ja hän jatkoi, että se ol kyllä niin fiksusti kirjutettu kirje, että sitä passas toestennii naesten lukkee. Mutta että koko kylä sen ensiks lukkoo, ennen kun minä kerkiin sen suaha kässiin, hän päivitteli moneen kertaan.

Vielä monta kertaa jälkeinpäin äiti kertoi hyvillä mielin tästä rouva Vehviläisen kirjeestä, että parraallekkii kylälle tul kirje pelekällä sukunimellä, kun melekein kaekki immeiset ovat Vehviläesiä. Ei kaet se mies muistanu ennee minun nimme, mutta kylän nimi ol sille jollaen laella ennestään tuttu, niin se kaet arvel, että kyllä se jotennii minun kässiin sattuu.

Olin jo monta vuotta vanhempi, kun äiti kertoi taas tuosta kirjeestä ja jatkoi, että kyllä se mies toevo, että myö tavattas uudelleenii. Minä muistan kysyneeni, että minkä taatta sinä et sitä sitten tavannu?

Äiti oli vähän aikaa hiljaa ja katse kiersi tuvan tummuneissa seinissä ja lopulta hän sanoi, että enhän minä, kun työkii outta ...

38. Ystävä- hiehon kohtalo

Olin äidin tai tädin mukana etsimässä lehmiä lypsylle pienestä pitäen. Vähitellen opin tietämään, missä lehmät mieluiten oleilivat ja mistä ne varmimmin helteellä tai sateella löytyivät. Olihan meidän kahdella lehmällä kello kaulassa, mutta niistä ei ollut paljon apua. Jos tuuli tai satoi, kellon kalke ei kauas kuulunut. Metsälaitumen ympäri oli pisteaita, joka oli paikoin heiveröinen ja huonokuntoinen ja joskus lehmät särkivät aidan ja livahtivat naapurin puolelle. Syksyllä ne taas kulkivat sienien perästä, kun metsäheinän kasvu ehtyi. Sienet olivat lehmien herkkua. Vähän isompana kävin sitten hakemassa yksin lehmiä lypsylle. Joskus kävi niin, etten löytänyt ja palasin kotiin tyhjin käsin. Arvasinhan minä sen, äiti laittoi uudelleen etsimään. Lehmät löytyivät lopulta jostain metsän perukoilta, tai aidasta löytyi reikä ja silloin piti käydä hakemassa äiti avuksi etsimään naapurin puolelta.

Kerran taas oli Ystävä, syksyllä poikiva hieho, kateissa. Muut lehmät löysin rannalta, mutta Ystävää en mistään. Jouduin lähtemään muitten lehmien kanssa pihaan ja huhuilin koko matkan kadonnutta hiehoa. Jospa se jostain vielä juosta pötäisee muun karjan mukaan. Jouduin menemään tupaan kertomaan äidille, ettei Ystävää löytynyt. Äiti sanoi, että nyt ei ou kaekki oekeellaan. Se on aena kulukennu lehmiin mukana. Lähdettiin kahdestaan hiehoa etsimään. Kierrettiin metsä ympäriinsä ja huhuilitiin sitä: - Ptrui Ystävää, ptrui kottiin Ptruiii, ptruiii!

Ei sitä löytynyt. Lypsypaikalle tullessa äiti halusi vielä käydä kurkkaamassa lepikoituneita peltosarkoja. Ei sielläkään ensin mitään ollut, mutta lopulta ison kiven takaa näkyi jotain valkeaa ja siellä oli Ystävä ojassa puoliksi selällään. Kuolleena kuin kivi. Äiti juoksi Ystävän luo ja painautui sen pulleaan kylkeen. Äidiltä pääsi itku. Silittelin häntä, kun en muuta osannut. Äiti oli niin kovasti toivonut Ystävää neljänneksi lehmäksi lypsämään. Nyt se toivo oli mennyt. Heluna oli pitänyt hävittää, kun se oli maho. Siitä sitten vähitellen lähdettiin pihaan hakemaan lypsyastioita. Äiti alkoi lypsää lehmiä ja minä ripsuin. Näin, kuinka äidin silmistä valui vesi. Se oli paha päivä.

39. Hevosen hakupala

Hevonen oli samalla laitumella lehmien kanssa. Äidin kanssa olin ensiksi Tuttua etsimässä ja varsin nopeasti äiti antoi minulle leipäkannikan ja suitset käteen ja sanoi, että haepa hevonen. Niin minä lähdin hevoselle tarkoitettua leivänkannikkaa nakertaen Tutun hakuun. Että se leivänkannikka maistuikin metsässä makealle. Sopi, sopi, sopii, huutelun ja kuulostelin, kuuluuko juoksun jytinää. Joskus se nimittäin tuli hakijaa vastaan ja hörhötti hakijalle. Toisen kerran se taas jurotti metsässä paikallaan ja sitä sai etsiä tosissaan. Tuttu yritti harnaista kerralla leipäpalan, eikä sitten sen syönnin jälkeen antautunut helposti kiinni. Nosteli vaan päätään, kun yritin tarttua sen otsatukkaan, niin että olisin saanut kuolaimet suuhun ja suitset päähän. No, viimein se onnistui, taputtelin ja kehuin sitä ja niin lähdettiin taivaltamaan kotiin päin.

Varhain olin äidin kaverina hevosen valjastuksessa. Vaikka valjaat eivät aina olleet oikein kunnossa, luokki oli liikaa oiennut, jokin remmi rempsotti, tai joskus valjaat laukesivat ajaessa, niin jotenkuten saatiin hommat hoidettua. Äiti tai joku käypäläinen korjaili aikanaan valjaita.

40. Löysin itseni lumisen ojan pohjalta

Kerran taas talviaikaan heinät olivat jo navetan vinniltä loppuneet ja piti lähteä hakemaan riiheltä lehmille heiniä. Äiti pyysi minua koulupäivän jälkeen hakukaverikseen. Polkijan kanssa sai tuotua isomman kuorman. Äiti sai jotenkuten hevosen valjaisiin, vaikka niissä oli taas jotain vikaa, ja niin lähdettiin talvipakkasessa umpihankeen riihelle. Sinä talvena oli tosi paljon lunta. Tuttu oli seisonut tallissa joutilaana ja sillä oli kovat menohalut. Jotenkuten äiti sai käännettyä reen heinäpieleksen seudulle. Hevonen nyhti koko ajan ja minun oli hankala pysyä reessä kuormaa tekemässä.

Jotenkin saatiin kuorma lopulta valmiiksi ja niin lähdettiin kotiin päin. Hevonen lähti vauhdikkaasti liikkeelle taas suoraan umpihankeen, eikä se totellut ohjaksia. Edessä oli vinotain saran oja ja kuorma kaatui ojaan ja valjaat laukesivat. Minä löysin itseni ojan pohjalta, Lumi oli tunkeutunut joka paikkaan ja se poltteli iholla. Vaivoin sain kömmittyä heinien alta pois ojasta. Äiti sai valjastettua siinä uppohangessa hevosen uudelleen ja niin alettiin tehdä kuormaa toiseen kertaan. Siihen mennessä oli päästy vain parinkymmenen metrin päähän heinäpieleksestä. Osa heinistä piti jättää niille sijoilleen, kun alkoi jo ilta pimetä. Äiti sanoi huomenna hakevansa ne navetalle. Viimein päästiin takaisin pihaan. Minä menin uunin kylkeen lämmittelemään. Äidillä oli vielä navettatyöt.

41. Tapaninpäivän ajelu

Lienen ollut siinä kymmenen korvissa, kun Lean kanssa tuumattiin, että meidänkin pitää lähteä hevosella Tapaninpäivän ajelulle. Äiti kyllä epäili meidän touhua, mutta ei varsinaisesti kieltänyt. Hän seurasi huvittuneena meidän valmisteluja. Olin sen verran monta kertaa ollut äidin apuna valjastamassa hevosta, että arvelin jo osaavani ja Leakin oli aikaisemmin valjastanut. Yhdessä Lean kanssa saatiin hevonen valjaisiin ja oikein laitareen eteen. Hevonen oli se sama äkkiottoinen Tuttu, mikä ennenkin. Päätettiin lähteä varmuudeksi Hietalahteen päin, sinne kun oli tiellä vähemmän liikettä. Hevonen juoksi tallista päästyään iloisesti ja meillä tytöillä oli mukavaa. Tämähän meiltä käy.

Lähtiessä ei tullut mieleen, mistä löytyy sopiva kääntöpaikka. Toppuuttelin jo hevosen juoksua, mutta vauhtiin päästyään se ei niin vaan totellut. Päätettiin yrittää kääntymistä Hietalahden Laitilan talon seudulla. Sinne oli meiltä kolmisen kilometriä matkaa. Hevostie kulki silloin Laitilan talon taitse, mutta juuri siitä kohdasta ei yllättäen ollutkaan hevostietä pihaan, niin kuin luulin. Kieltelin Tuttua, mutta se ei totellut. Yritin käännättää vielä juoksevaa hevosta umpihankeen ja jotenkin siinä onnistuin. Jo lumipenkassa heilahti reki pahasti kallelleen. Lunta oli silloin paljon.

Tuttu mennä rymisti kovalla vauhdilla päin hankea. Käännytin liian jyrkästi hevosta ja samassa reki kaatui talon päähän ja valjaat laukesivat. Ohjaket pysyivät onneksi käsissä. Me Lean kanssa löysimme itsemme syvästä hangesta. Talon väki oli huomannut oudon kulkusuunnan ja kurkkivat uteliaina ikkunoista meidän surkeutta. Miehet tulivat ulos päivällemään meidän Tapanin ajelua ja auttoivat meitä vähän naureskellen hevosen valjastamisessa. Meitä nolotti reen kaatuminen. Kiiteltiin kovasti avusta ja lähdettiin kotiin päin. Nyt Tuttukin oli saanut parhaan intonsa juostuksi ja kulki siivosti kotipihaan.

42. Pisteaitaa ja piikkilankaa

Pisteaitojen kiertämisessä ja korjaamisessa oli oma työnsä, kun kevät muutenkin oli sesonkiaikaa. Nyyssösen Eemi oli monet kerrat siinä työssä apuna. Olin isompana usein äidin kanssa aitoja kiertämässä ja työntämässä ohutta puunrankaa reiän tukkeeksi, jos miestä ei hommaan saatu. Keväisin oli kiire saada lehmät laitumelle, kun töryt olivat vähissä.

Myöhemmin korjattiin aita piikkilangalla, mutta se oli enemmän miesten työtä. Siihen saattoivat lehmät repiä pahasti utareensa. Silloin jouduttiin hakemaan Koivuharjun lita ompelemaan haavaa. Moneen muuhunkin eläinten vaivaan, vaikkapa poikimahalvauksen hoitoon lita tarvittiin vuosien mittaan monet kerrat. Häneltä sai aina apua, vaikka omia töitäkin hänellä olisi siksi ajaksi varmasti ollut. Koivuharjun lita oli koko kylän eläintohtori ja aina ystävällinen ja avulias ja paneutui eläinten hoitoon täydellä sydämellä. Kyseli vielä talon väen kuulumiset.

Syksyllä sitten, kun metsässä ei enää syömistä ollut, pellolla kasvoi uutta heinää, äpärettä. Lehmiä pidettiin silloin riimussa. Niillä oli päitset päässä ja sopivan mittainen riimu, joka oli tapilla isketty maahan. Lekalla tai sopivalla kivellä hakattiin tappi kyllin syväälle. Siinä liekassa lehmä pääsi syömään vapaasti ja tapin paikkaa vaihdettiin tarpeen mukaan uuteen kohtaan, kun entinen äpäre oli syöty. Kun lehmät pidettiin riimussa, niitä piti juottaa pellolle. Siinä oli oma hommansa. Lypsylläkin piti käydä siellä, missä lehmät olivat. Äiti sanoi usein, että kipaseppä käävä muuttamassa lehmiä. Eläkö anna liikoo äpärettä, että ei puhallu. Hyvää apilaista äpärettä sai lehmä syödä kerralla vain vähän, muuten oli vaara, että se alkaa turvota hengenvaarallisesti ja paisua, ”puhaltua”. Silloin oli hyvät konstit tarpeen ja Koivuharjun lita piti taas lähteä kiireesti hakemaan avuksi.

43. Pyykinpesu

Pyykinpesu oli oma rituaalinsa. Talvella pyykki pestiin karjakeittiössä ja kuivattiin talon vintillä, niin kuin taisin mainitakin. Kesäpyykki pestiin rannassa. Piti katsoa aurinkoinen päivä, että saatiin pyykki samana päivänä kuivaksi. Äiti sanoi jo edellispäivänä katsellessaan taivaalle, että huomenna näyttää olevan pyykkipäevä ja keräili pestäviä vaatteita valmiiksi yhteen seutuun.

Aamuaskareitten jälkeen lähdettiin sitten pyykille. Kahteen lakanaan koottiin likaiset vaatteet ja lakanoitten kulmat suljettiin nyytiksi. Selässä kantaa retuutettiin lakananyytit rantaan ja laitettiin likoon järviveteen, pyykkipunkkaan ja korvoon. Pyykkipaikkana oli Hevoslahden pohjukka.

Vaarallinen lipeäkivi

Mukana oli äidin keittämää saippuaa, lipeäkiveä ja juuriharja. Metsästä haalittiin kuivia oksia ja risuja ja tuohta, niin että saatiin muurin alle tulet. Usein oltiin niin aikaisin liikkeellä, että kastetta oli vielä maassa, varsinkin syyskesällä. Hämähäkin seittejä oli viritetty puitten väliin ja ne tarttuivat kasvoihin, jos ei huomannut varoa. Vedenkannossa ja risujen keräämisessä minusta oli jo pienestä pitäen apua. Meillä oli rantakoivun katveessa mahdotto- man iso muuripata, mutta se oli laidastaan pitkälti rikki ja reunasta oli lohjennut pala. Mummo kertoi myöhemmin, että se pata oli ollut joskus sota-aikaan sotilaitten ruuan keittoastia ennen lohkeamistaan. Sen piti olla reilusti kallellaan kivien päällä, eikä siihen sopinut kovin paljon vettä, mutta asiansa se niinkin ajoi.

Nopeasti vesi lämpeni muuripadassa ja äiti pääsi pesemään puhtaampia. Minä autoin äitiä, minkä kynnelle kykenin. Likaisempia saippuoitiin ensin, sitten harjattiin pyykkilaudan

päällä juuriharjalla. Pyykkilauta oli asetettu korkeajalkaisen pyykkipunkan päälle. Meillä ei ollut varsinaista pyykkilautaa, jonka aallokkoon olisi voinut hangata pestäviä vaatteita, vaan sen asian ajoi tavallinen leveä lauta ja pyykkiharja. Valkopyykki keitettiin lipeävedessä muuripadassa ja niin saatiin lakanoista valkoisia.

Lipeäkivestä äiti muisti aina varoittaa. Se on myrkyllistä ja se tappaa. Pelotti koko purkki. Se oli vaaleanruskea, pyöreä pahvipurkki, jossa oli pääkallon kuva. Itse aine oli valkoista ja kiteistä. Veteen liotettuna se on valkeaa kuin maito. Kurkistin sitä äidin selän takaa. Äiti osasi laittaa sitä tarpeeksi vähän pyykin kiehutusveteen. Valkopyykin lipeävesillä pestiin sitten likaisimmat työvaatteet. Meidän pyykkipaikka oli pisteaidan takana lehmien metsälaitumen puolella. Joskus lehmät tulivat töllistelemään pyykinpesua. Äiti käski hätistelemään niitä kauemmaksi. Erityisesti hän varoi, ettei lipeäkivipurkki jäänyt missään tapauksessa laitumen puolelle, jos jostain syystä jouduttiin pihassa käymään. Äiti sanoi, että se on lehmän mänö, jos lippeekivvee nuoloo. Immeisiltäkii on ruokatorvi palanu, kun lippeevettä olivat maetona rypänneet. Sanottiin näet, että sopiva määrä lipeäkiveä veteen sekoitettuna muuttaa veden valkoiseksi.

Pyykkärin lepoetki

Äiti oli aamulla keittänyt korvikkeet, myöhemmin kahvit lasipulloon, joka oli visusti villasukan suojassa, että pysyi lämpimänä. Leipäkakut oli myös pyykkimiehille tehty. Missään ei ole maistunut kahvi ja leipäkakku niin hyvälle, kun pyykinpesun lomassa juotuna ja syötynä. Aurinko paistoi pilvettömältä taivaalta ja pieni tuulenviri kävi lahdenpohjaan. Sudenkorennot tanssivat veden päällä. Ulpukat kukkivat ja kalat hyppivät veden pinnassa. Se oli pyykkärin lepoetki. Joskus kuului taivaalta jyrinää ja kohta lensi lentokone ylitse. Äiti tuumasi, että herrat männöö Helsinkiin.

Syksyllä taas kuului kurkien huuto ja näkyi kurkiaurojen lento, kun niiden reitti kulki kylän ylitse. Se oli jotenkin haikeaa kuultavaa ja katsottavaa. Siihen aikaan ei joutsenia näkynyt, ne olivat suorastaan kuolemassa sukupuuttoon.

Pyykit huuhdottiin rantavedessä kivien päältä. Jos rannan mutaa kaivoi tai nosti varomattomasti jotain kiveä, alta saattoi paljastua ilkeän näköinen tumma iilimato, joka vongersi liikkuessaan. Aikuiset pelottelivat, että se tarttuu ihoon kiinni, jos ei pidä varaansa. Ranta oli mutainen ja lehmien likaama, mutta aina sieltä löytyi sopiva paikka huuhtomiseen, kun sitä etsi.

Pyykkinarua meillä oli muutama metri. Pyykki kuivatettiin pääasiassa nurmen päällä, varsinkin pyyheliinat ja lakanat. Siinä se kuivui hyvin levitettynä saman päivän aikana ennen iltakastetta. Pisteaidalle aseteltiin kuivumaan työvaatteita. Siinä oli se vaara, että lehmät yhyttivät ne, pureskelivat ja likasivat. Puitten oksillekin jouduttiin vaatteita ripustamaan. Pyhävaatteet kannettiin pihaan pyykkinarun pätkälle kuivumaan. Pyykkipäivä oli äidille kovaa työtä ja sen jälkeen oli vielä lehmän lypsy ja tavalliset ilta-askareet, niin kuin kaikkina muinakin päivinä. Minä olin usein ripsumassa, varsinkin helleaikaan, jolloin kärpäset ja paarmat pörisivät kilpaa lehmien ympärillä.

Mattopyykillä

Matot pestiin juuriharjalla Hevoslahden suulla järveen loivasti viettävillä uimarannan silokalloilla ja huuhdeltiin järvessä. Mattojen pesu oli mukavaa työtä. Pienestä pitäen olin siinä työssä mukana. Kotona tehtyä saippuaa hangattiin mattoon ja juuriharjalla jyystettiin ensiksi matonreunat ja matonpää puhtaaksi, sitten maton keskus raitojen suuntaisesti. Lika lähti helposti, kun matot olivat lionneet hyvässä lykyssä yön yli. Viimeksi visu huuhtelu järvessä. Usein menin uimalla huuhtelemaan mattoa. Sitten maton valutus ja matto puitten oksalle tai pienten männyn kakkäroitten päälle kuivumaan. Pihaan lähtiessä piti sitten matot ottaa mukaan. Ne kuivatettiin pisteaitojen päällä tai nurmikolla täysin kuiviksi.

Jo pienestä pitäen äiti laittoi minut yksin matonpesuun. Se oli minusta mukavaa. Matto ensiksi olalle, siinä se kulki kätevästi, ja rannassa paineltiin järveen likoamaan. Kävin itse ensiksi uimassa, tai jos rannasta löytyi matoja ja onki, yritin onkia kissalle kaloja, ennen kuin aloin pesutouhun. Joskus kissakin tuli rantaretkelle mukaan. Kauniina kesäpäivänä olin mielelläni mattopyykillä, kun sai samalla uida. Oli mukava katsella välillä kotikallioita ja järven sineä ja kuinka pilvenhattarat kuvastuivat tyyneen veteen. Järven takaa näkyi Rantalalan talo ja pellot.

Puhtaat kynnykset

Hillevi-täti tuli seminaarista lomien ajaksi kotiin. Hän toi aina iloisen tuulahduksen tullessaan ja kodin ilmapiiri suorastaan muuttui. Hän auttoi äitiä töissä ja muutenkin äiti virkistyi sisarensa kanssa rupatellessa. Täti jaksoi viihdyttää meitä lapsia ja pyysi usein meiltä pieniä palveluksia, vaikkapa veden noutoa lähteestä tai puusylyksen hakua liiteristä ja sitten hän luki meille palkaksi taas pätkän Yrjö Kokon Pessiä ja Illusiaa tai Laulujoutsenta. Isompana osasin itse jo lukea, mutta tädin lukemana kirjan tapahtumat olivat kiehtovampia.

Äidistä oli tärkeää, että juhannukseksi oli juuri pestyt, iloisen raidalliset kesämatot tuvan lattialla. Juhannuksen alusviikot olivat usein kylmiä ja sateisia, mutta juhannusmatot piti saada silti pestyiksi. Ne matonpesupäivät olivat ikäviä. Saunan eteisessä juhannusmattoja sitten kuivateltiin.

Juhannukseksi piti muutenkin tehdä suursiivous. Sänkyvaatteet tuuletettiin, seinät ja katto ripsuttiin tuoreilla lehtipuun oksilla. Lattian joka nurkka koluttiin ja pestiin kontaten luutulla ja ainakin maalittomia paikkoja hangattiin liasta puhtaaksi juuriharjalla. Erikoisen tärkeää oli, että kulunut kynnyks oli puhdas.

Tuplat oli otettu ikkunoista pois kesäksi. Ikkunat pestiin ja kuivattiin rutistetuilla sanomalehden sivuilla. Verhot pestiin ja silitettiin. Pöytä, penkit ja tuolit pestiin visusti ja vähiä tavaroita järjesteltiin. Tuvan pöydälle levitettiin aattona puhdas, hyvin kaulinpuilla oiottu äidin kutoma liina. Maljakkoon kävin keräämässä ison kimpun metsäkurjenpolvia, joita meillä sanottiin juhannuskukiksi. Kamarin maljakkoon keräsin kielokimpun, jos niiden kukkiminen sattui siksi ajaksi. Koti tuoksui puhtaalle ja raikkaalle ja lapsikin tunsu, että juhla oli tullut kotiin.

44. Juhannuskoivut

Rappusten edus lakaistiin ja haettiin tuoreet havut rappujen eteen. Rapunedushavujen haku oli muutenkin jokaviikkoinen työ sulan aikaan. Juhannuskoivujen hakeminen aattona oli tärkeä toimitus. Niin kauas kuin muistan, meillä oli juhannuksena useampia koivua rappusten ympärillä. Aluksi hain ne äidin kanssa, mutta jo pienestä pitäen kävin hakemassa koivut yksin ja myöhemmin veljen kanssa. Kassara vain olalle ja sitten metsään.

Parhaat juhannuskoivupaikat olivat suoniityn laitamilla. Sinne oli matkaa puolisen kilometriä. Sieltä ne raahattiin ja rautakangella hakata jyytettiin reiät koivuille. Tällainen koivupessä tuoksui ihanalle, juhannukselle. Juhannuksen jälkeen jo kuivahtaneet koivun oksat taiteltiin sitten saunavastoiksi. Mummo teki lisää vastoja juhannuksen jälkeen. Ne kuivatettiin saunan eteisessä. Talvella sitten kylpeä ropsautettiin ihanan tuoksuisilla vastoilla. Savusauna eteisineen pestiin juuriharjalla juhannukseksi. Samoin navetta pyrittiin siistimään.

Samaan aikaan saattoi läheinen pihlajaraunio vaahdota valkeanaan voimakkaantuoksuisia kukkia ja sireenipensas oli parhaassa kukkassaan. Juhannusruusut kukkivat. Luonnossakin oli juhla ja alkukesän heleä vihreys.

Juhannusaaton illansuussa lypsyn jälkeen äiti nosti salkoon lipun ja lauloi samalla, että ”Siniristilippumme, sulle käsin vannomme sydämin ...” Minä halusin olla aina ulkona katsomassa tätä juhlallista toimitusta. Lapsen mielessä sykähti ihan erityisesti lipun salkoon nostaminen ja äidin laulu samassa yhteydessä.

45. Pellavaa, aivinaa ja rohdinta

Äiti kasvatti sinikukkaista pellavaa tuvan nurkalla mutahaudan laidalla olevalla peltosaralla. Hän kitki pellavapellon ja aikanaan nyhti pellavan pellostä juurineen. Pellavan valmistamisessa langaksi asti oli monia vaiheita. Ensin niistä nyhdettiin jollain vekottimella oksat ja siemenkodat pois. Jossain vaiheessa niitä liotettiin järvessä ja kuivatettiin nurmella. Pellavia loukutettiin ja lihdattiin. Pistävät kuoren pätkät, päistäreet, piti saada mahdollisimman tarkkaan pois. Koko ajan piti pellavat pitää käteen sopivina yhdensuuntaisina nippuina, niin että niitä oli helppo käsitellä. Muistan, että ainakin Antti Kesäsen tyttöjä oli apuna siinä

työssä. Noiden vaiheitten järjestystä en muista, vaikka pyörin mukana koko ajan. Olin silloin niin pieni. Pellavat lähetettiin tehtaalle ja saatiin aikanaan pois lankoina. Paras pellavalanka oli aivinaa, pellavan sydäntä. Sitä sai vähän.

Yleensä lanka oli karkeampaa, eripaksuista, enemmän tai vähemmän epätasaista lankaa. Äitikin kehräsi rukilla itse lisäksi pellavakuontaloista karkeampaa lankaa.

Pikkuveljen kanssa Hillevi-tädin luona

Muistan, kuinka joku pellavalankaerä oli mahdottoman päistäreistä ja möykkyistä. Ne langat seisoivat käyttämättöminä vuosia. Äiti ei oikein tiennyt, mitä niistä saisi edes tehtyä.

Kun sitten Hillevi-täti muutti Eskonsa kanssa Juuan pappilaan, pyysi hän äidin kutomaan saliin pellavaverhot. Äiti kutoi harvakudoksiset verhot puuvillaloimeen niistä päistäreisistä langoista. Silloin kangaspuiden alla oleva lattia oli täynnä päistäreitä ja kaikenlaista pella-varoskaa jokaisen kudontapäivän jälkeen. Verhot olivat aikuisten ja myös minun, lapsen mielestä kauniit. Ne olivat vajaan metrin levyiset ja ne ripustettiin ikkunaan siten, ettei niitä rypyttetty, verhon läpi siivilöityi valo ja osa verhosta oli ikkunan vieressä seinää vasten. Verhot kulkivat tädin mukana Pohjois-Karjalassa pappilasta toiseen, kunnes minä sain aikanaan ne Unimäen tuvan verhoiksi. Ne olivat edelleen kauniit. Tämä verhojen kiertokulku osaltaan kertoo, kuinka kestävää pellava on, vaikka aurinko paistaa helottaa verhoihin vuosikymmen toisensa jälkeen. Äiti kutoi pellavalangoista myös tavallisia pitkiä pitsipoimintaverhoja sekä meille kotiin että tädille.

46. Kangaspuut

Äidillä oli tuvassa talvikausina jatkuvasti kangaspuut, jokin kangas oli aina menossa. Hän kutoi meille matot, käsi- ja saunapyyhkeet, verhot sekä monenlaiset pöytäliinat. Niitä riitti aikanaan minunkin mukaani ja ne kestivät käytössä vuosikymmeniä. Varsinkin isoissa ruokaliinoissa oli taitavia, suuritöisiä sidoksia. Joskus kylän naiset laittoivat johonkin taloon yhteisen ruokaliinakankaan. Muistan yhteisen kankaan olleen ainakin Rantalassa. Ymmärsin, että Rantalan Katri kuului äidin ystäviin. Siellä kävi itse kukin kutomassa sovittun osuutensa. Näitä äidin lähes seitsemänkymmentä vuotta sitten kutomia hyväkuntoisia ruokaliinoja on minulla edelleen käytössä.

Mitään käytettyä vaatetta ei laitettu hukkaan. Käyttökelvottomista vaatteista leikattiin tai revittiin matonkuteita. Meillä oli vain naisväkeä ja niin matonkuteet olivat iloisemman värisiä kuin monissa muissa paikoissa. Äiti kutoi räsymattoja lattian suojaksi ja kodin kaunistukseksi. Hänellä oli väri- ja suunnittelusilmää, hänen kutomansa matot olivat etupäässä tuvan pituisia raitamattoja, joissa toistui säännöllisesti kirkkaampi raitakuvio. Pyhämatot ja arkimatot olivat erikseen, viimeksi mainitut olivat tummempia. Joskus hän kutoi ruusukaskuvioisia räsymattoja. Erityisesti muistan kesäiset pyhämatot, kapeanpuoleiset, vaaleat ja iloisenväriset matot. Niistä minä tykkäsin aivan erityisesti.

47. Aapiskukko ja puujalka

Minulle muistuu kangaspuista aina mieleen kaksi asiaa. Minulle oli ostettu Aapinen, jonka kantta koristi iso aapiskukko. Aloin jo lähestyä kouluunlähtöikää. Opettelin kirjaimia ja äiti sanoi, että kannattaa laettoa aapinen kangaspuihin piälle. Tiijä vaikka aapiskukko munnii sinulle joskus munan, jos out lukenna ahkerasti aapista. Lukemisesta ei tietenkään ollut kysymys, kunhan selailin kirjaa ja opettelun kirjaimia. En tainnut olla erityisen kiinnostunut koko aapisesta.

Joka aamu kävin toivorikkaana kurkistamassa, olisiko kukko muninut. Sitten eräänä aamuna minä näin, että aapinen oli raollaan ja sen lehtien välissä oli karamelli. Sitä ihmetystä ja riemua, mitä siitä seurasi, sen muistan aina. Mitenkä voi olla mahdollista, että aapiskukko munnii munan? Ensimmäisen jälkeen aapiskukko pyöräytti aina silloin tällöin minul-

le munan. Vähitellen se salaisuus sitten selvisi, niin kuin monet muut lapsuuden ihmetykset.

Toinen ihmetys, joka liittyy kangaspuihin. Sääsken Mirja, äidin ystävä, joka oli ollut muualla naimisissa, oli tullut lastensa Raimon ja Arjan kanssa meille. Muutaman päivän päästä tuli perässä hänen miehensä, Itkosen Veikko. Mieskin yöpyi meillä. Aikuiset jäivät valvomaan, kun minä menin nukkumaan.

Kun sitten aamulla heräsin, näin että kangaspuita vasten nojaa ihmisen jalka, mutta ihminen puuttuu. Säikähdin hirveästi. Äiti oli navetassa, enkä keneltäkään voinut kysyä. Aikanaan tuvan sängystä nousi mies, jolta puuttui toinen jalka. Silmät pyöreänä tuvan nurkasta katsoin, kuinka mies mennä könnkäsi yhdellä jalalla kangaspuita vasten olevan jalan luo ja alkoi sovitella sitä itseensä. Äiti selitti myöhemmin, että Veikko oli haavoittunut sodassa ja häneltä oli jouduttu katkaisemaan toinen jalka. Siksi hänellä on tekojalka. Aikanaan Mirja ja Veikko erosivat.

48. Sängyn alusvaatteet ja karkaavat höyhenet

Lakanoita ei äiti kutonut. Varhaislapsuudessa sängyissä oli vanhoista lakanoista ja muista vaaleista, ohueksi leikatuista kuteista kudotut taipuisat alusvaatteet. Patjaa vasten oli ensiksi pitkä lakana, sitten alusvaate tai sängyn puolivälissä oli poikittain lyhyt kaupasta ostettu tai kotona pellavasta kudottu, vahvempi kangaspala, puolilakana, jonka päät oli visusti työnnetty patjan alle. Se säästi kaupasta ostettua pitkää lakanaa kulumiselta. Lapsuuden patjat, matrassit, olivat kahisevia ruisolkipatjoja, jotka olivat syksyllä olkien vaihdon jälkeen melkoisia kumpuja aluksi, kunnes ne saatiin nukuttua litteämmiksi. Patjakangas oli pitkitäisraitaista kangasta, usein punasini-vaaleanruskearaitaista.

Peitot, vanhat tikkitäkit, olivat kotona kudotulla harmaanpunertavalla karkealla puolivillaisella kankaalla päällystettyjä. Täkkien alapuoli oli puuvillaa ja sisällä pumpulivanua. Lapsuudessa ei tiedetty pussilakanoista mitään. Päällyslakanoissa oli äidin virkkaama pitsi, mallin nimi oli Luostarin ikkuna. Pitsipää nostettiin kauniisti täkin yläreunan yli suojaksi. Oli taiteilua saada ylälakana pysymään asennossaan yön yli. Tyynyt olivat höyhentyynyjä, joiden päällisyys oli patjan kanssa usein samaa kangasta. Niiden saumoista höyhenet sujahtelivat karkuun tuon tuosta. Tyynyliinat olivat usein äidin kutomia pellavaisia. Lapsuudessani vanhemmat ihmiset käyttivät isoja, leveitä ja korkeita tyynyjä.

Kodin seinällä oli äidin kutomia ryijyjä. Kansanopiston jälkeen ennen sotia hän oli kutonut Suokukka- ja Kolme tähkää - nimiset kokonukkaryijyt. Ne ovat minulla vieläkin, mutta nukka on kulunut. Sota-aikaan villaa ei riittänyt ryijyn kokonukitukseen, niinpä puhuttiin puoliryijyistä, joiden pohjana oli pellava ja nukkaa vain kuvioina pinnalla. Seinää suojaamassa hetekan takana oli puolinukitettu seinävaate.

49. Vanhasta uutta ja Lampilan Arvin kauppareissu

Kaupoissa ei sodan jälkeen liiemmälti kankaita ollut ja nekin taisivat olla kortilla. Silla oli ryhditöntä ja ohutta kangasta. Ohut puuvilla oli kretonkia, josta minullakin oli vaatteita. Ko-

tona oli vanha, kansallispuvun tyylinen punapohjainen, poikkiraidallinen hame ja valkea pusero, äiti sanoi sitä saaristolaispuvuksi. Hame oli ennen sotaa kudottua ryhdikästä, mutta karkeaa villakangasta. Siitä minä sain itselleni hyvän liivihameen. Se oli kahtena talvena minun pääasiallinen kouluvaate.

Vuosien mittaan mummo oli oppinut tuntemaan, seurallinen kun oli, kirkolla asioita hoitaessaan myös kirkonkylän herrasväkeä. Näin hän oli tutustunut myös nimismiehen rouvaan ja tämä antoi mummolle omia ja tyttärensä käytettyjä vaatteita. Niiden kangas oli hyvälaatuista villakangasta, mekot oli teetetty ennen sotia. Noista vaatteista teetettiin keskuksen litalla (Sikanen) äidille ja tädille kauniita, uusia vaatteita. Vaatteet purettiin, pestiin, prässättiin ja käännettiin ja katsottiin sitten, mitä niistä saadaan tehtyä. Kankaista ommeltiin meille lapsillekin vaatetta. Olin yhdeksän, kymmenen korvilla, kun isä alkoi ostaa minulle mielestäni liiankin hienoja mekkoja.

lita oli taitava ompelija puhelinkeskuksen hoidon, varsinaisen työnsä ohella. Siihen aikaan keskuksenhoitaja yhdisti kaikki kyläläisten puhelut pyydettyihin numeroihin ja tilasi kaukokuuhelut. Hänen piti kai kuunnella, milloin puhelu loppui, jotta sai linjan vapaaksi. Muistan hyvin yhden jutun, jonka kerron tässä. Lampilan Aata oli soittanut Niemelän litalle ja olivat puhuneet keskenään kuulumisiaan. Aata oli jossain välissä sanonut, että mejän Arvikii se on kaapalla. Keskuksen lita oli sattunut kuuntelemaan keskuksessa puhelua, vilkaissut kaupalle päin ja nähnyt, että Arvi on ajamassa hevosella kotiin päin. Keskuksen lita ei malttanut olla ääneti, vaan oli tokaissut emäntien puheitten väliin:

- Ei ou Arvi ennee kaapalla, tulloo jo!

50. Turkiksia ja kulkukoiria

Pikkuisena tyttönä minulla oli valkoinen kaniturkki. Oliko se ehkä jonkun lapsen pieneksi käynyt vaate, en osaa sanoa. Äidillä oli sota-aikaan vaalea varsaturkki ja hattu. Tätikin käytti samaa turkkia. Jossain valokuvassa olen nähnyt sen turkin. Mummo varsotti hevosia ja joskus joku varsa saattoi syntyä kuolleena, tai kuoli myöhemmin, ja niistä nahkoista oli teetetty turkki. Keskellä selkää kulki ylhäältä alas asti varsan harjan lyhyt töpö.

Äidillä oli myös erityinen hienous, tavallisen ketun nahka päineen, jalkoineen ja kynsineen. Se oli teetetty irtokaulukseksi. Äiti kertoi, että kerran talvipakkasella hän lähti asioille kirkolle ja laittoi ketun kaulansa lämmikkeeksi. Kirkolla oli ensin yksi kulkukoira alkanut haukkua kaulasta riippuvaa kettua. Äiti oli mennä puikahtanut kauppaan. Koira oli ollut ulkona ovella odottamassa. Äiti kulki asioillaan paikasta toiseen ja koira toisensa perässä alkoi kulkea hänen perässään ja haukkua räksyttää. Hän yritti hätistää niitä tiensä, mutta ne jatkoivat räksytystänsä. Koirat olivat aina oven edessä odottamassa, kun hän astui kaupasta ulos. Hän oli koirien kanssa ihmeissään, kun asioita oli paljon toimitettavana. Lopulta koirat olivat alkaneet tapella keskenään ja pyörineet yhtenä keränä ja sitten koira toisensa jälkeen oli hävinnyt häntä luimussa omille teilleen. Semmoinen kirkollakäynti reissu sillä kertaa.

51. Tait ja muut syöpäläiset

Luulen, että harva koti säästyi sotien jälkeen erilaisilta syöpäläisiltä. Vaikka näitä elukoita harvemmin mainitaan, on syytä kirjoittaa niistäkin sodan jälkeiseen aikaan kuuluvana vit-sauksena.

Sänkynä oli puusänky tai heteka. Puusänky oli vahvarakenteinen ja yleensä koristelematon perussänky. Niitä oli sekä sivusta että päästä vedettäviä. Lyhyitä ja kapeita ne ovat, jos ajatellaan nykyihmisen nukkumapaikoiksi. Lapsia nukkui monilapsisessa perheessä useampi samassa sängyssä. Joskus sängyt oli koristeltu näyttävin puuleikkauksin. Silloin sivusta vedettävää selkänöjallista sänkyä sanottiin puusohvaksi ja siinä oli irrotettava puukansi.

Hetekat olivat uudenajan keksintöjä. Niitä alkoi olla myytävänä sodan edellä. Meilläkin oli sekä heteka että puusänkyjä. Heteka oli hygieeninen ja se sopi pieneen tilaan. Alasänky vedettiin ylähetekan alta maata mennessä ja nostettiin samalle tasolle ylähetekan kanssa. Aamulla se laskettiin alas ja tyrkättiin päiväksi ylähetekan alle. Kummankin hetekan pohja on tiheää metalliverkkoa. Siinä eivät lutikat viihtyneet. Vuosien mittaan pohjat venyivät kuopalle ja alkoivat narista.

Lutikat viihtyivät varsinkin puusänkyjen rakosissa. Ne olivat jättäneet mustia ulostuksiaan, niin kuin myöhemmin luin, sängyn rakoihin. Ne olivat jonkun millin pituisia syöpäläisiä. Niitä ei meillä kotona ollut, niitten jäännöksiä olen kyllä vanhoissa puusängyissä nähnyt. Lutikat purevat ihmistä ja jälki kutiaa.

Russakat olivat varsin yleisiä kodin tuholaisia. Ne ovat runsaan sentin pituisia, ruskeita, kapeanpuoleisia elukoita, joilla on pitkät, vikkelästi liikkuvat tuntosarvet. Ne olivat lapsuudessa ainakin hetkittäin lähes joka kodin riesa. Ne juosta vilistivät seinillä ja seinien raoissa sekä lattialla, eivätkä kunnioittaneet pöytääkään. Ne liikkuvat erityisesti pimeällä ja viihtyivät lämpimässä. Uunin ympäryys ja sen solat olivat niille erityisen mieluisia oleskelupaikkoja. Ennen aikaan oli kuparisissa kahvipannujen nokassa läppä. Sitä sanottiin torakkaläpäksi. Ainakaan nokan kautta eivät torakat kahvipannuun päässeet. Uunin ranssilla oli pyöreä, litteä, vaaleanruskea pahvirasia, jossa luki Täystuho. Siinä oli nykyisin jo pitkään kiellettyä DTT:tä. Sen kyljessä oli muutama reikä ja rasiaa puristamalla tupsautettiin myrkyä torakoitten suosimille paikoille.

Päätit olivat erityisesti hiuksissa viihtyviä pieniä, millin parin mittaisia pitkulaisia syöpäläisiä. Niitä metsästettiin tiheällä kammalla. Kun äiti alkoi epäillä, että minulla oli taas täitä, hän kampasi tukkaa niin, että minun pää oli taivutettuna sanomalehden yläpuolelle. Ropina vain kävi, kun täit putosivat sanomalehdelle, josta ne kiireesti kynnen painalluksella tapettiin. Täitä oli koulussa yhdellä, jos toisellakin. Siellä ne levisivät nopeasti lapsesta toiseen. Saivareita, täitten esiastetta, etsittiin sitten hiusten juuresta jakauksia tekemällä ja rapsuttamalla ja tapettiin kynsien väliin litistämällä

. Lapsuudessa ei ollut täishampoita. Vuodevaatteita pestiin talvisydännä mahdollisuuksien mukaan. Kun lapset vierailivat toistensa luona yökylässä ja nukkuivat samoissa sängyissä,

täit levisivät luontevasti. Koulussa myssyt olivat tietysti samalla hyllyllä. Minäkin olen saanut aikanaan osani täivitsauksesta. Täit saatiin hävitettyä päästä ahkeralla metsästyksellä, mutta ne tarttuivat koulussa ja kyläreissuilla helposti uudelleen ja taas alkoi niiden tappaminen. Myös lamppuöljyllä hotjattiin päänahkaa täitten hävittämiseksi. Liekö joku käyttänyt tästühoakin, tuota nykyisin pahaksi myrkyksi tuomittua ainetta.

Syksyisin alkoivat hiiret etsiä sisätiloihin. Hiiren nakkeja viriteltiin paikoille, jossa niiden arveltiin liikkuvan. Rottia varten olivat isommat rotanloukut. Lapsuudessani hygieeniset olot olivat aivan erilaiset kuin näinä päivinä. Ei pidä arvostella sen ajan hygieniää tämän päivän mittapuun mukaan. Puhtaudesta ja siisteydestä pidettiin sen ajan mahdollisuuksien mukaan huolta, mutta tuholaisten torjunta oli vaikeaa. Vuosien mittaan ahkeralla häätämisellä niistä päästiin lopullisesti eroon.

52. Kulkukauppias Kalle Koponen

Niin pienestä kuin muistan, kylällä kiersi kulkukauppias Kalle Koponen. Mies oli iäkäs ainakin minun mielestäni. Muistan hänet pienenpuoleisena, vantterana, kumaraisena miehenä, joka kulki talvella musta sarkapomppa päällä, lapikkaat jalassa, karvahattu päässä ja koirakkaat kädessä. Pelkäsin häntä pikkuisen, vaikka hän oli lapsille ystävällinen. Piippu oli usein suupielessä. Kesällä hän veti perässään kumipyöräisiä maitokärrin tapaisia kärejä ja talvella oli kelkka kauppalaukun kuljetukseen.

Joskus Kalle Koposta suorastaan odotettiin käymään. Hänen isosta laukustaan löytyi kaikenlaista pientä tuiki tarpeellista tavaraa. Minulle jäi mieleen kauniit eriväriset lettinauhat, hiuspinnit, kammot - hänellä oli laukussaan erittäin tiheitä kaksipuolisia täikampoja, jotka olivat kysytyjä siihen aikaan. Kaiken värisiä rihmarullia ja mustaa, erityisen vahvaa karhulankaa, isoja parsinneuloja ja pieniä silmäneulapakkauksia, nappeja monenlaisiin tarpeisiin. Monenlaista kuminauhaa löytyi. Kapeaa valkoista alushousuja varten, reiällistä, harmaata kuminauhaa sukan pitimiksi ja tehtaassa valmistettuja oikeita vaaleanpunaisia sukankannattimia naisten liiveihin. Saippuaa ja miesten ja naisten nenäliinoja, vaatetavaraakin laukkuun sopi, mutta ne eivät minua kiinnostaneet. Luulen, että useammassa talossa tehtiin Kalle-kaappiaan kanssa kauppoja, ostettiin tarpeeseen tai vastaisen varalle. Hänelä tarjottiin taloissa ruokaa ja kahvia ja yösijankin hän tarvitsi. Iltasella hän istui tarinoimassa tuvan penkillä ja poltteli piippuaan.

Kallen yöpymisessä oli ongelmana, että ajoittain hänen laukustaan löytyi russakoita, jotka sitten livistivät yön pimeässä laukusta karkusalle talonväen kiusaksi. Kerran kauppias oli leväyttännyt ison kapsäkkinsä auki meidän tuvan lattialle. Sieltä oli juosta vilistänyt ”ihan mustanaan” russakoita, joita sitten oli tapettu monen hengen voimin. Kalle-Kaappias oli loukkaantunut, kun oli ihmetelty russakoiden määrää. Hän oli yöpynyt talossa, jossa eläinkanta oli ollut tavallista runsaampi. Muistan, kuinka äiti joskus pyysi Kalle-Kaappiasta avaamaan laukkunsa kesäaikaan pihamaalla. Hän suostui siihen, mutta oli selvästi tyytymätön. Taisi jättää meidät seuraavalla kierroksella väliin.

En tiedä, kuinka iso reviiri Kalle Kaposella oli. Aikanaan hän sitten lopetti kulkemisen. Kalle-Kaappiaan elämä oli kulkurin elämää. En päässyt tietämään, missä hänen sukujuurensa

olivat ja oliko hänellä vakituista olinpaikkaa missään. Raskasta sellaisen elämäntavan on täytynyt olla, kulkeminen kesät talvet pitkin kyliä, helteessä, tuulessa, tuiskussa ja pakkasessa. En tiedä, missä hän vanhuuden päivänsä vietti. Hänenlaisiaan kulkijoita oli lapsuuteni maaseudulla.

Meillä kävi myös tinuri, joka kulki harvakseltaan kylän taloissa. Hänellä oli tinaa ja rautakolvi ja hän tinasi erityisesti kuparisia kahvipannuja. Pannujen päällyys oli kuparia ja ne olivat sisältä tinattuja. Ajan myötä tinaus kului ja myrkyllinen kupari alkoi tulla näkyviin. Silloin tarvittiin tinurin taitoja. Samalla lailla tinattiin kuparikattiloita, missä sellaisia oli käytössä.

53. Hillevi-täti

Täti auttoi lomillaan äitiä talon töissä, mutta niitten lomassa hän ehti olla meidän lasten touhuissa mukana tai otti minut vanhempana mukaansa työhömmiin. Työn ohessa hän neuvoi ja ohjasi minua monessa asiassa. Hän oli lempeä meitä lapsia kohtaan, aina valmis auttamaan ja neuvomaan. Olin vasenkätinen ja neulominen oli minulle hankalaa. Hän opetteli ensiksi neulomaan itse vasenkätisesti ja osasi sen jälkeen opettaa minut. Niin osasin neuloa ennen kouluun menoa. Helmi-opettajan ei tarvinnut miettiä, kuinka opettaa minulle sitä taitoa.

Hillevi ja äiti

Hillevi-täti oli lapsuuteni valo ja auringonpaiste, niin kuin olen joskus aiemmin kirjoittanut. Hänellä oli hyvä lauluääni ja hän lauleli usein töitä tehdessänsä. Laulut olivat iloisia ja niitä kuunteli mielellään. Monenlaisia lauluja hän ehti kesän aikaan laulella, kuten

”Nurmella nuokkuu apila ja mansikka matalainen, oi kuinka kaunis on katsella tuo keto kukkivainen...”

”Kissimirri, kissimirri, koreana käy, alati hän arkenakin hienona näy...” ja

”Lapsoset ketterät kotihaasta koivusta vihdat taittaa...” Myöhemmin hän kertoi, että Helmi-opettaja oli heillä näitä lauluja laulattanut.

Hillevi-tädillä on kuvassa lottapuku. Äiti kertoi, että täti oli ollut sota-aikaan pikkulottana. Heillä oli ollut omat tehtävänsä lottien apuna.

Täti näperteli milloin mitäkin mieleistä meille lapsille seminaarissa ollessaan. Kerran hän ompeli meille kummallekin joululahjaksi nuket. Minä sain Saaran, mustan nuken, jolla oli punainen, lyhyt hamonen, kähkötukka, helmet kaulassa ja korvarenkaat korvissa. Se oli minusta kovasti mieleinen. Joku seminaarin tyttö oli kysynyt tädiltä, että luuletko, että joku tyttö muka voi tykätä tuommoisesta mustasta nukesta. Täti lauleli laulua Mustasta Saarasta:

”...hän Himpanbullan illan tullen palmun alle vie ja laulaa laulun armaalleen ja lisää toisen viel. Älä itke Himpanbulla, koeta yksin toimeen tulla, isä laulun opettaa, kun kasvat viel, tui,tui...” Juha sai puolestaan merimiehen, nuken, jolla oli päällä merimiespuku ja merimieslakki päässä. Sekin oli mieleinen.

Hillevi-täti valmistui opettajaksi samoihin aikoihin, kun minä aloitin koulunkäynnin. Hän oli ensiksi kirkonkylän lähellä olevalla Sammalmäkelän koululla alakoulun opettajana vuoden ja sitten Suonenjoen ja Leppävirran yhteisellä Keltun yläkoululla pari vuotta. Sen jälkeen hän muutti papiksi valmistuneen miehensä Esko Jalkasen kanssa lisvedelle opettajaksi. Tädin luokse oli aina mukava mennä kylään. Hän otti lämpimästi tulijan vastaan, halasi ja sanoi, että onpa tuas mukava, kun tädin tyttö tulloo käämään. Tädin luona yövyin lukemattomat kerrat vaatimattomassa pukkisängyssä hän rakkautensa ympäröimänä.

Voit katsoa myös Hillevi-tädin henkilökuvaa Vehviläisten suvun sivuilta.

54. Vehvilä – Hyllysuo tien rakentaminen

Neljä- viisikymmenluvun vaihteessa rakennettiin maantietä Vehvilästä Hyllysuolle, Suonenjoki – Leppävirta tielle, lähelle Keltun koulua. Oli kova pakkastalvi, niin kuin talvet olivat siihen aikaan. Häätäpöytävoimalla sitä sanottiin silloin rakennetun. Myöhemmin olisi sanottu, että työllisyystyönä rakennettiin tarpeellinen tie. Ainakin osa tietekijöistä asui viikot kylällä. Meilläkin oli majoitettuna monta miestä. He nukkuivat tuvan lattialla tai penkeillä ja olivat pääasiassa omissa eväissään. Nämä miehet olivat lisvedeltä. He olivat eri-ikäisiä miehiä, osa perheellisiä.

Hillevi-täti kertoi myöhemmin vuosina, että hän lauleli lomalla käydessään. Meillä oli silloin edellä kerrotut kortteerimiehet. Täti oli useampaankin kertaan innostunut laulamaan laulua, jonka sanat alkoivat, että ”Onpa tietty tiettyssäni, mesimarja mielessäni, lempilintu liitossani, jok on mieltynyt minuhun, minä mieltynyt hänehen ...” Elsa- mummo oli silloin sanonut tiukasti Hilleville, että sitä laalua ei sua laaloo, luuloovat vielä, että laalat niille. Niin oli Hillevin laulu loppunut.

Monet heistä olivat tehneet aikaisemmin junavaunujen lastaustöitä, silloin kun sitä työtä oli ollut. Lisvedellä oli useampi saha ja puutavaran lastausta oli riittänyt aiemmin. Miehet muistelivat haikkeina niitä aikoja. Joku tuumasi, että mitähän huomispäeväkii tuonoo tullessaan. Toinen siihen, että tietennii pienet vaanut, muistellen vaunujen lastauksia. Isompien vaunujen lastaus oli näet rahakkaampaa kuin pienten vaunujen. Minä, pieni lapsi, seurasin kiinnostuneena miesten touhuja ja juttuja. Mukavia olivat puheissaan ja muutenkin ja huomioivat lapsen. He toivat omat evänsä viikoksi. Joskus äiti keitti keiton tai ainakin perunoita niin, että niitä riitti miehille. Kahvinsa tai korvikkeensa he keittivät itse hellalla.

E erityisen hyvin muistan miesten talvipakkasella eväänä olevan läskin, Amerikan läskiksi sitä sanoivat. Se oli suolattua ja sitä säilytettiin pakkasessa ruokakonttuurissa. Iltasella lapiotöistä tulleet miehet leikkasivat jäisestä läskistä ohuita siivuja, joita asettelivat leipäkakkunsa päälle ja sanoivat, että hyvälle tämä maestuu, tällä sitä jaksaa. Tarjosivat minulekin maistiaisia. Hyvälle se maistui minustakin, mutta suolaista oli. Miehet tulivat maanantai-aamuna kuorma-auton lavalla, mihin oli aseteltu penkit ja pressu oli kattona ja lähtivät kotiin lauantai-iltapäivällä samalla kyydillä.

55. Kylän iltamia

Äidin harrastukset virkistivät koko perheen elämää. Niissä äiti tapasi kyläläisiä ja sai arjen lomaan muuta ajateltavaa. Varhaislapsuudessani järjestivät kyläläiset seurantalolla iltamia tuon tuosta. Äiti oli ohjelmissa mukana, minkä töiltään ehti. Se oli hänen henkireikänsä. Hän opetteli töitten lomassa ulkoa runoja ja harjoitteli niitä esittämään töitä tehdessään. Koskenniemeä, Pohjanpäättä, Harmajaa, ja lehdistäkin hän löysi sopivia, esitettäväksi kelpaavia runoja. Monet näistä runoista olivat isänmaallisia. Samalla, kun äiti niitä harjoitteli ääneen, minä opin niistä pätkiä. Erityisesti mieleeni on jäänyt Koskenniemen runo Vanha Markku, joka alkaa ”Synkkä vieras oli maassa käynyt, tuttu vanhastaan ja aina uusi ...” Se on synkeän kaunis runo, jonka lopussa viriää toivo elämän jatkumisesta.

Myös näytelmissä hän oli usein mukana. Omia osiaan hän opetteli töitä tehdessään ja minä kuuntelin innostuneena sivusta. Äiti kertoi näytelmän juonen ja niin pääsin eläytymään näytelmään. Joskus pääsin harjoituksiin mukaan. Minulle, pienelle tytölle, se antoi virikkeitä elämäni varrelle. Näin, kuinka äiti oli hyvillä mielin, kun sai lausua, laulaa ja näytellä ja samalla tavata kyläläisiä. Kylällä oli näytelmäharrastuksen lisäksi monta soittotaitoista miestä. Viulu taisi olla yleisin soitin. He soittivat kylän iltamissa tuon tuosta.

Äiti kertoi sketsistä, joka oli iltamaväestä erityisen hauska. Tiedemies oli keksinyt nuorennuslääkkeen, jota päästiin kylällä kokeilemaan. Näyttämöllä oli seinäke, jonka taakse taikuri houkutteli vanhoja mummoja ja väitti, että ne nuortuvat, kun hän tarjoaa heille ihmetippoja. Äiti oli koekaniininä ja köpitti kumaraisena kepin kanssa huivipäisenä, hampaatto- mana ja kurttunaamaisena seinäkkeen taakse. Taikuri juotti äidillä tuota ihmeainetta. Koh- ta seinäkkeen takaa tuli nuori, hehkeä, punaposkinen kauniisti puettu neitokainen, jolla oli valkoinen hymy. Yleisöllä riitti hauskaa.

Meidän pienenä ollessa mummo silloin oli kotona meidän kanssa. Myöhemmin jäätiin Ju- han kahdestaan, kun äiti oli harrastuksissaan. En muista, että minua olisi koskaan pelotta- nut kahdestaan jääminen. Tiesin, että äiti tulee kyllä kotiin, kun kerkiää.

56. Vielä vähän äidistä

Nuori Hilka

Äiti oli tuon sketsin aikaan nuori ja minun mielestäni nätti, kol- missakymmenissä tai vähän yli. Muistan joskus ihastelleeni äi- tiä, kun hän laittautui iltamiin. Päällä oli kerrankin keskuksen litan ompelema harmaa, holkkihihainen mekko, jossa oli siellä täällä himmeänvihreitä kukkia. Mekossa oli vyö ja pieni kaulus. Hän sipaisi huulipunaa huuliin ja näin hänen laittavan sitä vähän poskiinsa ja tupsauttavan pikkuisen puuteria iholle. Kiinnostu- neena seurasin, kuinka äiti kaunistuu. Hiukset oli kiharrettu ja jalassa oli ohuet sukat ja mustat kengät. Minun silmissäni hän oli kaunis ja hän tuoksui hyvälle.

Kotona äiti teki välttämättömiä töitään eikä ehtinyt kovin paljon meidän lasten kanssa olemaan. Hyvällä tuulella ollessaan hän

lauleli hellan ympärillä pyöriessään sota-ajan lauluja, Äänisen aaltoja ja Lili Marleenia. Äidillä oli huumorintajua ja hän nauroi iloisesti omille ja muiden sattumuksille, kun sille päälle sattui. Hänellä oli omaperäisiä kommentteja politiikasta ja muusta maailman menosta. Hän seurasi tarkasti aikaansa. Arki ei ollut helppoa, eikä se aina laulattanut äitiä. Usein hän oli totinen ja omissa ajatuksissaan.

Äiti veikkasi ahkerasti, mutta vain rivin, pari kerrallaan. Joskus hän teki kaappiveikkauksen – veikkasi rivin, pari ja säilytti kuponkia kaapissa - ja silloin toivoi hartaasti, ettei voittoriviä tulisi. Hän seurasi veikkauseennusteita ja puhui englantilaisista jalkapalloseuroista Manchesteristä ja Aston Villasta kuin omista tutuistaan. Voitot olivat vähäisiä, mutta jännitys säilyi viikko toisensa jälkeen.

Joskus kirkolla käydessään hän osti raha-arvan ja kuvitteli, mitä kaikkea hän tekisi, jos arpa voittaisi ison summan rahaa. Kerran hän sai nykyrahassa ehkä 50 – 60 euron voiton ja osti sillä rahalla meille lapsille vaatetta. Olin kymmenen korvilla, kun äiti laittoi minut ensi kertaa kesäaikaan kirkolle asioita toimittamaan. Olin ollut joskus äidin mukana ja tiesin, missä kulloinkin tarvittava kauppa tai virasto sijaitti. Polkupyörällä ajaa sujautin tuon suuntaansa vajaan kahdenkymmen kilometrin matkan. Sain ostaa kioskista kirkolla jäätelön palkaksi tuosta käynnistä. Ne olivat mukavia reissuja.

57. Jalna - sarja ja Tuulen viemää

Kotona oli pieni kirjahylly. Raamattu ja virsikirjoja oli ylähyllyssä ja tietysti Maamme -kirja. Minäkin selailin ja luin sitä kirjaa monet kerrat. Muut kirjat olivat enimmäkseen runokirjoja, Koskenniemeä, Katri Valaa, Lauri Pohjanpäättä ja Saima Harmajaa. Nämä tulivat mieleen ja ne ovat edelleen, osin kannettomiksi luettuna, nyt omassa kirjahyllyssäni. Kirjahyllyssä oli paksu maataloutta käsittelevä kirja ja nautojen ruokintaa ja sairauksia käsittelevä kirja. Lääkärikirjakin oli hyllyssä. Katselin sitä salaa ja esittelin tytöille, kun äiti ei ollut tuvassa. Hilja Haahden kirjoja oli useampia ja isänmaallisia kirjoja, sekä sen ajan romaaneja, jotka olivat yleensä siveellisiä ja uskonnollishenkisiä sen ajan malliin.

Vehvilän koululle saatiin aikanaan kunnan kirjasto ja sieltä käytiin äidin kanssa ahkerasti lainaamassa. Se oli auki yhtenä iltana viikossa. Pyörällä käytiin kesällä, mutta talvella saatettiin ajaa karauttaa hevosella ja reellä. Kirjasto oli opettajan tyhjässä asunnossa koulun yläkerrassa. Ainakin Koskelan Aino toimi kirjastonhoitajana. Kirjastoreissut olivat aina mukavia ja Aino oli ystävällinen. Sain valita rauhassa kirjoja ja äiti jutteli välillä Ainon ja muiden kävijöitten kanssa omia juttujaan. Äidistä oli mukava, kun tuli kirjauutuuksia. Hän oli ahkera lukija. Useamman kirjan kanssa me sitten lähdettiin tyytyväisinä kotiinpäin. Ymmärsin, että se oli äidille aina semmoinen virkistysreissu, kun sai uutta luettavaa ja näki muita ihmisiä.

Äiti luki kirjoja varsinkin talvella iltasella ja pyhäpäivinä, minkä vain töiltään kerkesi. Kotona oli tapana tehdä pyhänä vain pakolliset työt, se oli lepopäivä. Sesonkiaikana tehtiin tietysti pyhänäkin töitä. Äiti kertoi minulle usein lukemiensa kirjojen juonen ja minä kuuntelin aina innolla hänen selostuksiaan. Aino Räsäsen Helena-sarja oli mieleinen. Minäkin luin niitä isompana. Jalna-sarjaan kuului monta kirjaa ja juonessa oli paljon mutkia. Äiti piti siitä sar-

jasta kovasti ja odotti aina uuden kirjan ilmestymistä. Tuulen viemää oli tietysti luettujen joukossa. Äiti puhui monet kerrat kirjan henkilöistä nimeltä mainiten ja ihmetteli heidän ratkaisujaan. Laxnessin Salka Valka oli äidistä ihan erityisen hyvä kirja. Luin sen mielenkiinnosta aikuisena, se on yhä hieno romaani. Lin Jutangin Maallinen onni, kiinalaisen ajattelijan kirjoittama viisas kirja oli myös lainassa. Keskikesä, tekijää en muista, taisi ilmestyä meidän kirjahyllyynkin. Nämä tulivat nyt mieleen. Netta Muskett oli yksi sen ajan suosikki-kirjailijoista.

58. Pekka Töpöhäntä ja Tarzanit

Minä luin aluksi Pekka Töpöhäntää ja minusta oli surkeaa, kuinka Monni kehtasi kiusata Pekkaa. Peppi Pitkätossu oli jollain aikaa mielilukemista. Sveitsin Alpeilla asui isoisänsä kanssa Heidi-tyttö, sitä sarjaa oli monta kirjaa ja luin niitä useampaan kertaan. Alppien maailma oli ihmeellinen. Anna-kirjat olivat mieluista luettavaa ja Tottisalmen perillinen, mutta parhaiten minulle on jäänyt mieleen Tarzan-kirjat. Ne olivat jännittäviä ja ne tempaisivat mukaansa niin, että äiti käski valoisina kesäöinä moneen kertaan nukkumaan, ennen kuin tottelin käskyä. Äiti yritti vahtia, etten lukisi sopimattomia, aikuisille tarkoitettuja kirjoja. Aika hyvin hän siinä onnistuikin.

59. Savon Sanomat

Niin kauas kuin muistan, meille oli tullut Savon Sanomat. Olin penkillä polvillani ja aluksi katselin lehteä aikuisten lukiessa ja myöhemmin, kun opin lukemaan, luin sarjakuvat ja katselin kuvia. Kerran mummo näytti minulle lehdestä isoa kuvaa Mannerheimin hautajaissaattueesta. Olin silloin polvillani ruokapöydän edessä olevalla penkillä ja katsoin kuvaa tarkasti. Hevoset vetivät vaunua ja kuvassa oli mahdottoman paljon ihmisiä.

Naistenlehtiäkin äiti tilasi, mutta vain yhden kerrallaan ja harvakseltaan. Omin käsin – lehti tuli muutamana vuonna. Siinä oli korkeatasoisia käsitöitä, kudontamalleja ja huonekaluja. Ne lehdet äiti säilytti visusti ja katseli niitä myöhemminkin. Eeva, Viuhka, Hopeapeili ja Kotiliesi tulivat myös joskus, mutta yksi kerrallaan ja oli aikoja, ettei naistenlehtiä tullut ollenkaan. Aivan varhaisimmassa lapsuudessa muistan tulleen jonakin vuonna sanomalehtipaperille painetun Sirpaleen tai Perjantain tai jonkun muun kevyen romanttisen lukemiston. Niitä harrastettiin siihen aikaan.

60. Ailan kanssa Sutilassa

Asuimme kylän laidalla. Aila oli varhaislapsuuteni paria vuotta vanhempi leikkiveri ja perhe asui vähän aikaa vuokralla Lampilan yläkerrassa. Ailan äiti Helmi oli mukava minulle, pienelle tytölle. Ailan kanssa me kerran keksittiin "uida" - vaikka oltiin molemmat uimataidottomia - Lampilan uuden liiterin takana olevassa vesikuopassa jäähileiden seassa. Lampilan Arvi löysi meidät ja oli tosi vihainen. Hän huusi, että nyt äkkiä pennut poes räp- leemästä ja laittoi meidät kummatkin nopeasti kotiin. Aiheestakin. Vaatteetkaan eivät tah- toneet mennä päälle, kun hytisytti, hampaat löivät loukkua ja märkä iho pani vastaan. Ki- peiksi ei onneksi tultu.

Toisen kerran Aila keksi, että lähetään käämään Sutilassa, hän kyllä sinne ossoo. Mitä lie, ehkä matkaa oli pari kilometriä. Ailakaan ei vielä silloin ollut koulussa. Se oli loppukesää. Lupaa ei muistettu kysyä. Ensiksi Lampilan pihasta Niemelän haan portille, sitten kivistä ja lehmän läjäistä oikopolkua haan poikki ja veräjän yli kiivettiin Paloaholle menevän maantien varteen. Meillä ei tainnut olla kenkiäkään jalassa. Koko ajan piti pelätä Niemelän lehmiä, niiden kellojen kalke kuului onneksi etempää.

Maantien vartta pitkin kuljettiin Paloaholle päin. Terävät kivensirut pistelivät jalkapohjiin. Välillä pysähdyttiin ja poimittiin maantien varresta suihimme kesän viimeisiä mansikoita ja lillukoita. Vähän ennen Paloahoa piti kääntyä portista vasemmalle metsätielle. Taas piti varoa lehmiä. Minä olin pelottavan etäällä kotoa. Arvelutti koko matka. Aila kulki isompana topakasti edellä. Sitten kiivettiin veräjän yli peltoaukeamalle. Vähän matkan päässä oli asuinrakennus. Sutisen Lumikki oli kaivolla vettä hakemassa ja ihmetteli meidän tuloamme. Melkein ensimmäiseksi kysyi, ollaanko myö luppoo kysymätä tultu. Aila myönsi varovasti, että ei myö muistettu kysyä. Lumikki tuumasi, että tulukeehan tuppaa, suatte voeleipee ja maetoo ja lähette sitten mänemään kiireesti kottiin. Äejit jo teitä hättäelöivät.

Omaatuntoa kolkutti, vaivoin maltoimme syödä voilevän, kun jo piti päästä kotimatkalle. Minulla oli äitiä ikävä. Arvasin, että äiti alkaa hätäillä, kun minua ei ala kuulua kotiin. Niijata niksautimme ja kiitimme voileivästä ja maitolasista. Lumikki vielä huusi peräämme, että elekeekä eksyä matkalla. Aila pyyhälsi nopeammin edellä ja minä minkä jaksoin perässä. Minä huusin Ailalle vähän väliä, että elä jätä, elä jätä, mutta hän ei malttanut odottaa, vaan lähti jatkamaan matkaa, kun minä aloin tulla lähemmäksi. Maantien laidassa haan veräjällä minä jäin kiinni mekosta. Veräjäpuun oksa tarttui mekon helmaan, enkä saanut sitä irti. Minulle tuli hätä. Huusin, että outa minua! Aila vilkaisi taaksepäin ja meni menojaan. Minulle tuli kiire. Jos eksyn tai lehmät tulevat puskemaan. Hätäännyin. Riuhtaisin vielä kerran helmaa ja siihen tuli iso palkeenkieli, mutta pääsin irti. Ailakin oli kuitenkin kääntynyt ja tuli vastaan. Yhdessä sitten kuljettiin loppumatka ja minä jatkoin Lampilasta omaan kotiin.

Äiti tuli pihalla vastaan ja kysyi, että missee minun kultan on niin kaavan ollunna. Minä sain varovasti, että käätiin Sutilassa Aelan kansa. Äiti päiväili, että voe tokkiisa, siellä asti. Tulehan tuppaa, näläkähän sinulla on. Tuvan täytti sanoinkuvaamattoman ihana tuoksu. Se oli uunissa kauan muhineen lanttupaistikkaan makea tuoksu. Äiti tiesi ennestään, että se oli minun herkkuan. Äiti halkaisi vielä lämpimän tummanruskean ruttuisen lanttupaistikkaan kahtia ja antoi minulle pienen lusikan käteen ja niin pääsin maistelemaan tuvan pöydän ääressä syksyistä herkkuruokaani. Vieläkin nousee vesi kielelle, kun sitä herkkua muistelen.

Ailan kotiintulo ei tainnut olla niin leppoisa. Ailan kanssa oli mukava leikkiä, mutta he muuttivat jonkun vuoden jälkeen monen kilometrin päähän Antti Kesäsen naapuriksi. Sen jälkeen oli monta pitkää vuotta ja olin jo koulussa, ennen kuin sain uuden ystävän, Lean.

61. Elämänpiiri laajenee

Sitten tuli syksy ja minun piti mennä kouluun.

Siihen aikaan, ja paljon vielä sen jälkeen, kouluviikko oli kuusipäiväinen. Olin arka ja ujo pieni tyttö, kun aloitin koulunkäyntini. Minun kanssani aloitti koulun yhtäaikaan Kainulaisen Seija, joka asui etäällä Jylängin toisessa päässä, Paloahon Seppo, Nuutisen Ensio ja Strengellin Taisto. Minua jännitti kouluun meno. Ensimmäisenä aamuna äiti vei minut sinnerin pyörän tarakalla ja tuli luokkaan mukaan.

Välitunnilla huomasin, että äidin pyörä oli hävinnyt koulun seinustalta. Minulle tuli hätä. Opettaja oli pihalla ja menin häneltä kysymään, että missee minun äiti on. Opettaja vastasi, että sinun äitin piti mennä kotiin työhömmiin. Äiti sanoi minulle, että sinä kyllä osaat kotiin. Osaatko sinä? Vastasin, että ossoon minä. Samassa soi kello merkinä välitunnin loppumisesta ja menin luokkaan opettajan käsipuolella.

Koulussa piti olla tunneilla hiljaa eikä saanut nahistella. Piti viitata, jos tiesi opettajan kysymykseen vastauksen. Jos opettaja antoi luvan vastata, kuului nousta pulpetin viereen seisomaan, ennen kuin vastasi. Pulpetit piti pitää siisteinä. Joskus opettaja piti pulpettikastuksen ja moitti, jos pulpetti oli sotkuinen.

Vain lähimmissä naapureissa olin käynyt yksikseni. Kylässä istuin penkillä hiljaa äidin vieressä, katselin ihmisiä ja tupaa ja heiluttelin rimppakinttujani, jotka eivät vielä yletyneet penkiltä lattialle. Tyttöjä niissä taloissa ei ollut, aina vain poikia, jotka kävivät kurkkimassa minua oven raosta. Mukaan kuitenkin piti päästä. Nopeasti aloin kättää kotiin, vaikka oli kotona kimputtanut ensin äidin mukaan. Niillä matkoilla oli äiti aina turvana. Nyt piti lähteä kouluun ja olla siellä monta tuntia ventovieraitten kanssa. Se huoletti minua. En muista, että erityisemmin olisin odottanut kouluun pääsyä. Helmi-opettaja oli mukava ja nopeasti olostuin koulun käyntiin. Ensimmäisellä luokalla en erityisesti ystävystynyt kenenkään kanssa. Pyörin siellä joukon jatkona. Koulunkäynti oli kuitenkin mieleistä.

Sitten toiselle luokalle tuli uusi tyttö, Riepposen Lea. Lea oli sotaorpo. Hänen äitinsä Aino oli mennyt vasta Sääsken Erkin kanssa naimisiin ja Lea asui veljensä Leon kanssa aivan koulun lähellä. Erkki oli rakentanut maantien mutkaan perheelleen uuden talon, Tuomelan. Lean kanssa minä ystävystyin nopeasti. Nyt minulla oli tyttöystävä. Tämä ystävyys on jatkunut läpi vuosikymmenien.

62. Seinäpalloa ja hipparinkiä

Välitunneilla tytöt ja pojat leikkivät erillään. Me tytöt oltiin piilosilla tai kierrettiin koulun ympäri käsikynkkää parhaan ystävän kanssa ja puhuttiin pienten tyttöjen salaisuuksia tai sitten useampi tyttö oli toistensa käsikynkässä. Tai oltiin hippasilla tai leikittiin karttupiiloo. Polttopalloa pelattiin. Maahan piti tehdä ensin rinki, jonka sisään lapset menivät, vain polttaja ja pallo jäivät ulkopuolelle. Polttaja yritti saada pallon sattumaan johonkin ringissä juoksevaan, joka joutui vuorostaan polttajaksi. Leikki oli hauska ja siinä tuli kuuma.

Samoin juostiin kymmenen tikkua laudalla - pelissä. Sitä pelattiin joskus kotonakin, kun oli enemmän lapsia koolle. Sulan maan aikaan hypättiin narua, erityisesti keväällä odotettiin lumien sulamista, että päästäisiin hyppäämään. Lyhyemmällä narulla piti hypätä yksin, tempujakin voi tehdä narun kanssa. Silloin hypättiin mahdollisimman monta kertaa ja tie-

tysti siinä hengästy, jos oli vielä nopea tahti. Pitempää narua pyöritettiin kummastakin päästä ja tyttö, tai joskus kaksi, hyppäsi samaan aikaan. Aikanaan sitten sotkeentuivat narun kanssa. Siitä seurasi iloista naurua.

- Hypätäänkö ruutua? oli keväällä, kun sulaa maata näkyi ruudukon verran, ensimmäisiä kysymyksiä. Piirrettiin kepillä tai kengän kärjellä joko ruudukko, jossa oli pata kääntymäpaikkana tai kuusiruutuinen hyppypaikka. Ruutua hypättiin pääasiassa yhdellä jalalla. Kahvikupin tai lautasen nätti palanen oli lellinä. Sääntöjä en muista, mutta sen muistan hyvin, että ruudun hyppääminen oli mukavaa. Varmaan joku lukija muistaa säännötkin.

Seinäpallo oli myös hauskaa. Siinä voi olla useampi tyttö pelaamassa. Vuorollaan heitettiin palloa seinään ja taputettiin samalla käsiä edessä ja takana tai heitettiin pallo selän taitse seinälle tai takaperin. Muitakin temppeja keksittiin pallon kanssa. Talvella tehtiin sataneeseen lumeen hipparinki. Välitunnin jälkeen luokkaan meni punaposkisia lapsia, kun oli juostu hippaa ringissä hengästykseseen asti. Sisällä ei oltu kuin kovimmilla pakkasilla. Välitunneilla ei seisoskeltu, vaan koko ajan oltiin jotain peliä pelaamassa tai ainakin käveltiin.

Leikit olivat aina pahasti kesken, kun järjestäjä soitti kelloa välitunnin loppumisen merkiksi. Iloisina ja hällisevinä juostiin taas riviin. Me oppilaat asetuttiin koulun sisäänkäynnin eteen suoriksi riveiksi, ei saanut nahistella, vaan piti seistä hiljaa, vasta sitten opettaja laski meidät luokkaan.

63. Haku-Veikon hiihto

Silloin tällöin kuunneltiin radiosta kouluja varten tehtyjä radiotunteja. Kuunnellessa piti olla hiljaa ja ohjelman loputtua sitten opettaja kyseli, mitä jäi mieleen tai jatkoi samasta aiheesta lisää. Siihen aikaan hiihtourheilu oli kova sana koululaistenkin keskuudessa ja talviolympialaisia kuunneltiin innolla yläluokan puolella koko koulun väki. Muistan, kuinka Haku-Veikko, Veikko Hakulinen, voitti 50 km hiihdon ajalla 3.33.33. Ne olivat Oslon olympialaiset. Luokassa ei kuulunut hiiren hisahdusta, niin hiljaa me kuunneltiin hiihdon jännittäviä voitonhetkiä. Sitten syntyi mekastus ja iloinen meininki, kun voittaja oli tiedossa. Ei edes Elsa-opettaja kieltänyt meitä iloitsemasta.

64. Kutistetut jalkaterät

Toisenlaista mielenkiintoa herätti lähetyssaarnaajanaisen vierailu koululla. Sitä tapahtui silloin tällöin. Muistan erityisesti, kuinka Kiinassa asunut lähetyssaarnaajanainen kertoi, miten ylhäisten kiinalaislasten jalat kutistettiin vähitellen pieniksi mytyiksi, varpaat taivutettiin vähä vähältä jalkapohjaa vasten tiukoilla nauhasiteillä, niin ettei kävely enää onnistunut, eikä jalka päässyt kasvamaan. Ylhäiset kiinalaismiehet arvostivat kutistettujalkaisia naisia. Saarnaajanaisella oli mukanaan pikkuruusia kauniista silkkikankaasta valmistettuja tossuja, joita hän näytti meille. Nainen kuvaili, kuinka kipeää jalkojen vuosikausien kutistamien teki ja meitä tyttöjä puistatti. Näitä naisia kannettiin sitten kantotuoleilla kaupungilla, kun he eivät enää pysyneet kävelemään.

65. Polttaa, polttaa

Alaluokilla meillä oli lauantain viimeisenä tuntina luokan yhteinen tunti. Se oli aina mukava ja sitä odotettiin. Erityisesti monenlaiset pelit jäivät niiltä tunneilta mieleen. Hernepussin heitto oli mieleinen leikki. Sovittiin, että tällä kertaa vaikkapa k:lla alkavia eläinten nimiä tarvitaan, kun pussia heitettiin toiselta toiselle. - Laiva on lastattu kirahvilla, piti samalla sanoa. Toinen otti kopin, heitti jollekin ja sanoi, että laiva on lastattu karhulla. Sillä lailla peli jatkui toiselta toiselle. Toinen suosittu peli oli avaimen piilottaminen. Yksi meni eteiseen ja luokassa olijat piilottivat avaimen. Kun etsijä tuli luokkaan ja alkoi etsiä, sanottiin hänelle polttaa, polttaa, jos hän lähestyi avainta. Ei se avain tai muu piilotettava esine aina kovin nopeasti löytynyt. Juoruakin kuljetettiin toinen toisemme korvaan. Monia muitakin pelejä oli ja kai me joskus esitettiin toisille jotain, mutta leikit olivat mukavimpia. Niiltä tunneilta lähti aina hyvillä mielin kotiin.

66. Vesirakkuloita ja silmien arkuutta

Talvikaudella kuului luokassa jatkuva yskän hakkaaminen ja monilla oli vielä paha nuha, oikea räkätauti. Räkää vetää ryystettiin takaisin, vaikka se oli vähintään epäsuotavaa, nenäliinoja ei aina ollut ja nenää pyyhittiin salapäiten hihaan. Ei niihin vaivoihin lääkkeitä ollut lapsille tarjota, kuumaa mehua tai vettä juotettiin kotona semmoiseen tautiin, ehkä annettiin joskus Mustanparrantippoja lääkkeeksi. Aikuisilla oli käytössä Hota-pulveri, josta annettiin vähän kuumetautiin, jos semmoinen iski.

Tavanomaiset rokot sairasti vuorollaan itse kukin. Vesirokossa tuli kuumeen kanssa iholle ilkeät kutisevat vesirakkulat, joita äiti varoitti ankarasti raapimasta, muuten jäi iänikuiset arvet. Minullakin niitä arpia vielä muutama on. Tuhkarokkoa sairastavalla oli kuumetta, punaista ihottuman näköistä syheröä ympäriinsä ja silmät olivat kipeät, tulehtuneet ja valonarat. Kovin kipeä olo oli muutenkin. Vihurirokossakin oli iholla punertavaa syheröä. Si-kotautia en muista sairastaneeni, vaikka monet sairastivat. Liekö ollut niin mietona, ettei sitä minulla tunnustettu. Polio oli vielä lapsuudessani pelätty sairaus. Alaluokilla ollessani polioepidemia kulki ympäri maata. Monet polioon sairastuneista jäivät fyysisesti vammaisiksi koko elämänsä ajaksi. Meidänkin koulusta yksi yläluokkien tyttö sairastui polioon. Hänen kohdallaan tapahtui ihme, hänen sanottiin toipuneen sairaudestaan.

67. ... ja lapsen vaikerrus kuului huoneesta

Terveyssisar kävi vuosittain koululla mittaamassa painon ja pituuden sekä antamassa tarvittavat rokotukset. Hän oli mukava ja ystävällinen, häntä itseään ei tarvinnut pelätä, vaikka rokotusta aina kauhisteltiin. Siihen aikaan rokotusneulat olivat isoja metallineuloja. Rivissä piti seisoa vuoroa odottamassa, siinä tarttui piston pelko ja hytinä toisesta toiseen.

Hammaskipu oli lapsuudessa monen vaivana. Hampaiden pesusta ei ymmärretty huolehtia niin kuin myöhemmin. Hammassärky ja turvonnut poski olivat seurausta reikiintyneistä hampaista. Hammaslääkəriin ei hevillä suostuttu lähtemään. Osansa lienee ollut kouluhammaslääkəriillä. Siihen aikaan kirkolla oli naisihminen kunnan hammaslääkəriinä. Hänet tunnettiin äkäisenä ja kovakouraisena. Jo hammaslääkəripäivä ja matka linja-autolla kirkol-

le pelotti. Äiti oli ensimmäistä kertaa saattamassa, mutta se ei pelkoa vähentänyt. Jo odotushuoneessa istuminen pelotti, huoneessa haisi oudolle ja oven takaa kuului lääkärin äkäinen ääni ja lapsen vaikerrus.

Arasti menin huoneeseen, kun kutsu kuului. Lääkäri tarkasti hampaat, reikiä sanoi löytyvän ja hän alkoi töihin. Poistettavat hampaat vedettiin pois kylmästi ilman puudutusta. Reikähampaita hän puudutti toisinaan ja neula jurskahti ihon läpi ja tuntui kamalan isolle. Sitteen alkoi poraaminen. Ei kai se hampaan juuri ehtinyt puutuakaan. Toisinaan sattui ilkeästi hampaan hermoon ja älähdin ja liikahtin. Puristin rystyset valkoisina tuolin käsinojia ja jalat tököttivät jännityksestä suorina. Yritin inistä. – Hiljaa, paikallaan, hän tiuskaisi ja jatkoi poraamista.

– Jos et pysy paikallaan, lyön pihdillä otsaas, oli uhkaus. Pahin uhkaus oli, minkä häneltä kuulin:

- Jos vielä liikut, et kerkiä linja-autoon. Se oli kamala uhkaus pienelle alakoululaiselle, jolla ei ollut kirkolla minkäänlaista tuttua olopaikkaa, jos ei kerkiä linja-autoon. Ei ole ihme, jos vuosittain toistuvista hammaslääkäreissuista jäi kammo koko iäksi.

68. Pitkämatalaisen pakkasaamu

Siihen aikaan vaatetus ei ollut sitä luokkaa kuin nykyisin. Talvella palelsi usein koulumatkoilla. Varpaat jäätyivät kumikengissä tai jo liian pieniksi käyneissä monoissa tai talvikengissä. Kintaat eivät aina pitäneet pakkasta loitolla, varsinkin, jos ne olivat kostuneet välituntileikeissä. Poskia palelsi ja oli yleinen vilu. Muistan, kuinka joku poika palellutti korvasa talvipakkasella niin, että siitä tuli pitkäaikainen riesa. Korvolehdet märkivät viikkokausia.

Toinen juttu vielä pakkasesta. Olin jo Elsa Miettisen yläkoulussa. Sinä aamuna oli pakkas-ta, tuulla viuhotti ja tuiskusi. Lyhyemmälläkin matkalla oli kouluun selviytymistä. Tunti oli jo alkanut, mutta Pölkynmäen Eila, Nykänen sukujaan, puuttui. Kohta aukeni luokan ovi ja Eila tuli lumisena ja kylmissään sisään monet kopisten ja pyysi tavanmukaisesti anteeksi myöhästymistään:

Vas. edessä Raimo Ikonen, Taisto Strengell, Ensio Nuutinen, Mauno Vehviläinen, Pekka Vehviläinen, Seija Kainulainen ja Irma Strengell, Vas. toinen rivi Seppo Vehviläinen, Unto Vehviläinen, Liisa Kesänen, Matti Tiitinen, Lea Riepponen, Aila Nyyssönen ja Asko Vehviläinen Vas. takana Sirkka Varis, Marja-Leena ja Teuvo Vehviläinen, Jussi Kauppinen, Leo Riepponen, Heikki Vehviläinen ja Opettaja Elsa Miettinen.

- Onko opettaja hyvä ja antaa anteeks, kun myöhästyin. Sepä ei riittänytkään opettajalle, vaan hän alkoi moittia Eilaa myöhästymisestä. Hän sanoi jotenkin tähän tapaan vihaisesti, että aina pitää olla koulussa ennen koulun alkua, eikä voi olla mitään syytä, että myöhästyy. Mene paikallesi, eläkä myöhästy enää toista kertaa, joudut muuten jälki-istuntoon. Minusta opettaja oli täysin kohtuuton syytöksessään. Eilalla oli ainakin viisi kilometriä koulumatkaa ja hän asui kaukana jäämatkan päässä varsinaisesta kylästä. Sinä aamuna oli ollut kova vastatuuli ja tuisku Vehvilänlahdella. Minusta opettajan moite oli ihan liikaa, kun tiesi, minkälainen koiranilma oli ulkona. Minun kunnioitukseni opettajaa kohtaan putosi huimasti.

69. Hankalat varpaalliset ja purjehiihtoa

Puolentoista kilometrin koulumatkan kuljin jalan tai talvella suksilla. Suksina minulla oli puusukset ja siteinä varpaalliset, eli nahkalenkki, joka kulki jalkapöydän ylitse ja rottinkisauvat. Kenkinä mitä lie ollut, vaikka kumikenkä, jos ei muuta. Varpaallisten kanssa oli omat hankaluutensa. Varpaallisten koon piti passata kenkään, muuten jalkaterä heilui ja huojui varpaallisessa. Tierat kasaantuivat kengän alle ja jalat muljahtelivat pois suksen päältä. Suksikin karkasi joskus jalasta.

Suksien kärki oikein talven aikana, mutta mummo osasi tempua ja sai kiverrettyä kärkeä. Suksia piti tervata ja paahtaa uunissa useamman kerran talven aikana, kun entinen terva kului pois. Mummo osasi senkin taidon. Kynttilä oli luistovoiteena, en enää muista, mitä oli

pitona. Aikanaan sain oikeat siteet, Voitot. Niille piti olla jo monot. Niin kauan kuin monon pohjareivät olivat kunnossa, eikä lumi tukkinut reikiä, suksilla oli hyvä hiihtää. Joillakin oli Rotanloukku-siteet.

Talvella koulun liikuntatunneilla hiihrettiin valmista lenkkiä. Siinä ei ollut pahoja mäkiä ja sen sai hiihtää useampaankin kertaan, jos kerkesi. Pojat ainakin hiihtivät. Koulun lähellä olevassa pienessä saarella käytiin laskemassa mäkeä. Se oli kallioinen kalakukon muotoinen saari ja siitä sai jyrkät mäet alas jälle, eikä pystyssä pysyminenkään ollut aina varmaa.

Talvisydännä hiihdin lisäksi omaksi ilokseni. Hiihdin oman lenkin kotikulmille, mutta se pysyi huonosti auki yhden hiihtäjän voimin. Rantapellolle rakensin hyppyrin, kun ajattelin, että kyllä työttöi voevat hypätä hyppyristä siinä kun poojattii. Kuulin, että pojat kävivät hyppäämässä Jussinmäellä ja Tusjalla asti. Minun hyppäämiseni jäi alkuharjoittelun asteelle. Sain joskus muitakin koululaisia meille laskemaan mäkeä, poikiakin oli mukana. Minulle hyppyrirhommissa kävi lopulta köpelösti, kun suksi katkesi. Siitä ei meidän tuvassa kiitelty. Pellin pätkällä yritti mummo liittää suksea, mutta huonosti se onnistui. Pelti harasi vastaan hiihtäessä ja suksi oli retkula. Onneksi oli kevät tulossa.

Hankiaisilla oli mukava hiihdellä. Nykyisellä luisteluhiihdolla, jota nimeä ei silloin tunnettu, pääsi nopeasti minne vain. Kerran päätin lähteä koulun rannasta suksilla oikein myötyrikyydillä Jylängin hankiaisia pitkin suoraan Autiolahteen, kun sattui olemaan kova pohjatuoli. Hiihdin vähän keskemälle, aukaisin takin purjeeksi, levitin käteni ja tuuli tarttui takkiin kuin purjeisiin ikään. Vauhti tuntui hurjalle, kiisin yli järven ja tunsin, etten saa pysäytettyä vauhtia ennen rantaa. Kädet olivat supussa ja jarrutin suksilla, minkä uskalsin. Oli pahimmolleen linja-auton kulkuaika ja pelkäsin, että syöksyn tielle lumipenkan yli suoraan auton eteen. Lopulta piti kaatua mätkähtää rantapenkereelle, ennen kuin sain vauhdin pysähtymään. Sen jälkeen en ole koettanut purjehiihtoa.

70. Kastuneet kirjat

Kouluun piti viedä aina omat eväät mukana. Leipäkakut, yleensä ruisleipää, niiden välissä oli vähän voita ja pieni maitopullo. Kerran äiti oli joutunut viemään voin niin tarkkaan kauppaan myytäväksi, että leiville ei jäänyt mitään ja äiti oli löytänyt vähän sinapin loppua komerosta ja sipaisi sitä leivän päälle. Joku koulutoveri kerkesi ihmetellä, miksi minun leivilläni ei ole voita. Silloin muistan vastanneeni, että sinappi on okeikin hyvvee vaehteeks, ei tarvihe olla aena voeta. Maitopullo fuskasi ainakin kerran vuodessa ja silloin koulukirjat ja vihkot kastuivat. Maito liimasi sivut niin tiukasti kiinni, että jos niitä ei heti päässyt irrottelemaan, oli niitä myöhemmin kuivuttua mahdoton saada auki. Minua harmitti kovasti kirjojen sotkeentuminen.

71. Villamyssy haisi karmaisevalle

Neulotusta tonttujen hiippalakista oli useammaksi tarinaksi. Äiti pyrki pitämään meidät kauniissa vaatteissa. Meillä oli lampaita, joista sitten saatiin villaa, joka keritsemisen jälkeen kartattiin ja tehtiin lepereiksi. Ja sitten äidin rukki hyrisi talvi-iltoina, kun hän kehräsi

villat langoiksi. Kirjoneuleeseen tarvittavat värikkäät langat hän osti. Myöhemmin villat käytettiin kehräämössä, josta ne tulivat valmiina lankoina. Meille lapsille äiti neuloi monet kaudenkirjailut vaatteet, villapaidat ja damaskit. Minulla oli pienenä tyttönä valkoinen reikäkuviainen villamekko, joka oli tosi nätti ja jonka olen nähnyt jo kadonneessa valokuvassa. Kangas oli siihen aikaan kortilla, mutta villalankaa oli paremmin omasta takaa, vaikka sitäkin joutui luovuttamaan yhteiseksi hyväksi, niin kuin elintarvikkeita. Tietysti sukkaa, lapsia ja myssyjä tuli nopeasti, kun äiti ryhtyi toimeen.

Minulla oli kerran harmaasta langasta neulottu myssy, joka oli malliltaan kuin tonttulakki. Hiipassa oli iso tupsu. Kerran se myssy oli jäänyt tai pudonnut yöllä lattialle ja kissa oli käynyt pissimässä myssyn hiippaan ja tupsuun. Äiti yritti aamulla pestä kissanpissää pois, mutta eihän se haju minnekään lähtenyt niin nopeasti. Märkäkin se myssyn hiipanpää vielä oli, kun lähdin pakkasaamuna hiihtämään kouluun. Hävetti se kissanpissin haju. Muutakaan myssyä minulla ei siihen hätään ollut. En muista, että kukaan olisi huomauttanut minua myssyn hajusta, mutta omaan nenääni se haisi karmaisevalle.

72. Sienet kellahtivat vellin sekaan

Meidän koulun keittäjä oli Itkosen Mirja. Mirja keitti isolla kattilalla meille hernekeittoa, lihakeittoa, perunavelliä, mannavelliä, monenlaisia puuroja tai perunoita ja ruskeaa ja vaaleaa kastiketta. Mannapuuro ja lirukki, eli ohut marjakeitto, oli oikeaa herkkuruokaa. Me koululaiset kerättiin kouluun tuotavaksi puolukoita ja mustikoita.

Kerran minulta oli mustikkaliträn kerääminen jäänyt syyskuulle, mutta onneksi koulutien varrelta Niemelän metsästä löytyi vielä se tarvittava litra. Sienessä me käytiin joukolla yhdessä opettajan kanssa. Suolasieniä oli tarjolla sitten vellin lisukkeena. Suolasienet piti asetella visusti vellilautasen reunalle, mutta eiväthän ne siellä pysyneet, vaan kellahtivat vellin sekaan. Syödyksi ne kuitenkin tulivat.

Ruisjauhoon keitettyä puolukkapuuroa oli myös ruokana, mutta se oli aika karvasta, kun sokeria ei ollut keittäjällä liiemmästi käytössä. En muista, että kouluruuasta olisi juurikaan valitettu, vaan syötiin suurella ruokahalulla, mitä eteen saatiin. Maito oli ehtinyt lämmitä repussa moneen kertaan. Se oli haaleaa, mutta juoduksi tuli.

73. Tyttöjen luona yökunnissa

Elämänpiiri laajeni koulunkäynnin myötä monella tavalla. Isompana minä uskaltauduin jo Lean ja Kainulaisen Seijan luokse yökuntiin ja samoin tytöt tulivat vuorollaan meille yöksi. Tällaiset yöpymiset olivat aina mukavia. Matkan pituus ei haitannut. Laskettiin mäkeä tai oltiin hippasilla ja piilosilla tai piirrettiin paperinukeille uusia vaatteita, riippuen vuodenajasta. Lea oli tavallista taitavampi piirtäjä. Paperinukeilla leikittiin monena vuonna. Seijan luona muistan syöneeni aivan erityisen hyvää vispattua puolukkapuuroa.

Isompana vaateaitassa oli lapsena jännittävää leikkiä toisten lasten kanssa, vaikka äiti välillä motkotti aitan sotkemisesta. Leikkitovereina oli yksin tai useampi kerrallaan Lea, Tuli-

niemen Marja-Leena ja Tuula tai Kesäsen Marjatta. Itkosen Arja ja Raimo olivat joskus äitinsä Mirjan mukana ja Elsa, jonka äiti oli apulaisena Pekkalassa.

Lean kotiin syntyi muutamassa vuodessa kolme pientä poikaa, joita Lea osaltaan hoiti, minkä koululta ehti. Minä katsoin ihmetellen vauvanhoitoa vierestä. Joskus Lean äiti saattoi hätistellä minua pois sanoen, että Lea ei nyt jouda leikkimään. Vaikka en minä olisi leikkikaveria kaivannut, olisin mieluusti ollut Lean apuna ja leikkinyt pikkupoikien kanssa. Lean äiti oli totinen ja erilainen kuin muut kylän naisihmiset, enkä kuullut hänen nauravan. Erkillä oli siihen aikaan jonkun vuoden yhdessä kamarissa pienimuotoinen kauppa. Jos minulla sattui olemaan joku pennonen, saatoin ostaa koulumatkalla karamellin.

74. Tuliniemen riemut

Polkupyörällä – jos se oli kunnossa ja jouti äidiltä – ja talvella suksilla, mutta useimmiten kävellen kuljin koulutoverien luona. Tuliniemessä kävin erityisesti kesällä. Se oli muutaman kilometrin päässä meiltä Hietalahden suuntaan. Siellä oli paljon lapsia ja siellä oli siksi hauska käydä. Lasten äitiä Aataa ei tuntunut haittaavan kylän lasten käymiset. Oman ikäistäni seuraa siellä ei ollut, niin kuin ei muuallakaan, minua vanhempia olivat Vehviläisen Marja-Leena ja Teuvo, joka ei tietysti välittänyt leikkiä meidän tyttöjen kanssa, mitä joskus oli meidän kanssa piilosilla. He olivat sotaorpoja. Heidän isänsä Paloahon poika Matti oli kaatunut sodassa. Tuula oli puolestaan minua nuorempi, Ollikainen sukujaan. Sittemmin oli vielä nuorempia lapsia. Aata oli naimisissa Taavetti Eskelisen kanssa.

Leikittiin, ongittiin ja uida pulikoitiin Ryönässä ja soudeltiin läheisissä saarissa. Ihasteltiin lumpeenkukkia ja tehdä vipellettiin pitkävartisista ulpukoista kaulaan helminauhoja ja myöhemmin siemenkodista possuja työntämällä tikuista jalat alle. Illansuussa sitten Aata komensi meidät hakemaan lehmiä lypsylle. Se oli minusta erityisen hauskaa.

Lehmillä oli kellot kaulassa, mutta ei kellon ääni aina kovin etäälle kantanut, varsinkin jos tuuli suhisi. Usein lehmät olivat menneet lähisaariin ja niin lähdettiin veneellä soutamaan ja kokoamaan lehmiä lypsylle. Minusta oli ihan ihmeellistä, kuinka lehmät lähtivät uimaan suurin piirtein vapaaehtoisesti lypsyrintaan. Se oli minusta erikoista ja jännittävää, ihan toista kuin tavallinen lehmien metsästä etsiminen. Tytöt huusivat aina välillä, että ptrui pii-koja ptrui kottiin, ptruiiii! Joskus Aata taisi käydä lähisaarella lypsyllä. Tuliniemessä pais-toi aina aurinko.

75. Joen kylmä vesi

Kauppanseudulla oli paljon eri-ikäisiä lapsia. Sinne oli mieluista polkaista pyörällä, kun äiti antoi luvan. Kaupan lapset olivat Suikkasia, Marja-Leena ja Maija-Liisa, toinen minua nuorempi, toinen vanhempi, olivat lähinnä ikäisiäni. Heidän vanhempansa olivat kylän kauppi-aita. Harvoin kävin heillä sisällä. Renkelissä oli Irma, sukunimeltään Strengell, vähän minua vanhempi. Taisto oli samalla luokalla kuin minä, Aulis Irmaa vanhempi. Renkelin lapset olivat sotaorpoja. En minä poikien kanssa leikkinyt. Renkelissä oli mukava käydä, kun siellä oli paljon ihmisiä ja Aata oli mukava lapsille. Mummon ja äidinkin kanssa kävin siellä

joskus kylässä. Perheen äiti oli topakka Renkelin Aata, niin kuin häntä sanottiin kyläläisten keskuudessa.

Kaupan ja Renkelin välissä virtasi pieni joki, jossa oli koski ja siinä sillan poskessa oli mylly. Mylly oli vanha jo minun lapsuudessani, mutta siinä kyläläiset olivat jauhattaneet - enkä vielä siihen aikaan jauhattivat? – kauraa ja ohraa eläimille. Oli jännittävää ja pelottavaa juoksennella myllyrakennuksen sisällä harvan lattialaudoituksen päällä ja katsoa kevättulvien aikaan alempana kuohuvaan koskeen. Lisäksi joessa oli vanha uittoränni puun uittoa varten.

Parasta kaupan seudulla oli kuitenkin uiminen. Joessa oli hyvä uintipaikka vähän ennen kuin joki laskee Vehvilänlahteen. Meitä lapsia kokoontui joskus enemmänkin kaupan seudulle uimaan. Joki oli siltä kohdalta syvä ja tarvittiin hyvä uimataito, että jokeen uskalsi mennä uimaan. Ranta oli jyrkkä ja vesi aina kylmää. Yhdessä oli niin mukava uida ja sukeltaa, ettei joesta malttanut nousta ylös, ennen kuin palelsi, iho oli ihan kananlihalla ja huulet sinisinä. Kerran olin niin kauan joessa, että sain angiinan. Ainakin se kylmässä vedessä uiminen tehtiin taudin alkusyyksi. Sitä sitten sairastin heinäkuussa viikkotolkulla. Vehvilänlahdessa oli sen sijaan pitkä hiekkapohja ja lämmin vesi. Siellä me uida räplättiin tuntitolkulla. Näytettiin toisillemme kaikenlaisia temppeja ja sukeltettiin välistä. Se oli mukavaa.

76. Saunasta uimaan Autiolahteen

Jylängin Autiolahtessa oli myös hyvä, hiekkapohjainen uimapaikka. Kauempana rannasta oli äkkisyvä, josta minua pienempänä kovasti varoitettiin. Meidän puolella kylää oli vähän lapsia. Siellä jouduin uimaan useimmiten Lean kanssa kahdestaan. Joskus kylvettiin meillä tai Lean luona ja polkaistiin pyörillä uimapuvut päällä pyyhkeet tarakalla Autiolahteen uimaan. Se oli hauskaa.

Kävin silloin tällöin yksin tai Juhan kanssa siellä uimassa. Rantahietikolla kasvoi kihokkeja. Oli jännittävää tarkkailla, kuinka tahmea kihokin lehti käpristyi karpäsen ympärille eikä karpäsen päässyt pakoon. Hillevi-täti oli kertonut, että kihokki on lihansyöjäkasvi, siksi se tekee sillä lailla. Semmoinen lihansyöjä tuntui pienestä työstä pelottavalta. Joskus hipaisin sormella lehden tahmeaa, karvaista pintaa.

77. Vehvilän luontoa

Lummelampi

Olin pieni tyttö, kun äiti sanoi minulle, että lähetäänpä kahtomaan lummelampee, joko lumpeet kukkii. Hän vei minut ensimmäisen kerran Paloaholle menevän maantien lähetyvillä olevalle lummelammille. Maantiessä oli sillä kohtaa meiltä päin tullessa mäki ja lampi oli metsässä tien oikealla puolella mäen alla. Se oli Paloahon maalla. Metsän keskellä oli pieni lammin putura, joka lumpeiden kukkimisaikaan oli täynnä lumpeenkukkia. Kun kasvoin isommaksi, kävin monena kesänä yksinkin ihailmassa lumpeiden kukkimista, kun äiti ei ehtinyt mukaan. Äiti muisti joka kerta kysyä, että no, joko ne lumpeet kukkivat. Vieläkin näen silmieni edessä lumpeiden uskomattoman kauniin ja runsaan kukinnan. Lampi oli

aivan täynnä lumpeita ja niiden lehtiä. Lampi lumpeineen unohtui, kun lähdin oppikouluun. Kyselin syksyllä 2014 nyt jo edesmenneeltä Paloahon Sepolta, oliko hän käynyt lummelampea katsomassa. Hän kertoi, ettei hän tiennyt lammesta mitään. Kartassa hän sanoi olevan kuvaamassani paikassa pieni kuivunut suo.

78. Kutunjoen kurjenmiekat ja jokileinikit

Kutunjoen sillan poskessa oli pieni yhden huoneen mökki. Siinä oli tilava laudasta rakennettu eteinen. Mökissä asui Saijonkarin Aune Aminsa kanssa. Aune oli kylän pitokokki ja talvisin hän oli ollut savottaemäntänä.

Kutunjoella oli mukava soudella. Keväällä rannoilla kasvoi rentukoita. Joki oli kauneimmiin heti juhannuksen jälkeen, kun sitä reunustivat kummaltakin puolelta keltaisenaan kukkivat kurjenmiekat. Sitten alkoivat lumpeet kukkia. Siellä oli myös pikkulumpeita, jotka kukkivat isojen lumpeitten seassa. Jos nousi ylemmäs jokea, maisema muuttui erämaan tuntuiseksi. Rannoilla kasvoi matalaa männynkakkärää, kunnakkeilla vähän isompaa mäntyä, kunnes sakeni metsäksi. Joen vesi oli tummaa. Joenpolven sahissa kasvoi isokukkaisista vankkaa jokileinikkiä, jonka varret nousivat veden pinnan yläpuolelle.

Usein sain Lean tai Tuliniemen Marja-Leenan ja Tuulan seuraksi ja yhdessä sitten lähdettiin soutelemaan ja ihailemaan joen kukkaloistoa. Joskus uitiin vedessä, vaikka se oli mustuudessaan pelottavaa, eikä veteen arvannut veneestä sukeltaa, koska joessa saattoi olla uppotukkeja. Vielä lapsuudessani Kutunjoessa uitettiin puutavaraa. Kävin kerran tyttöjen kanssa katsomassa tukinuittoa. Miehet olivat työn touhussa. Heillä oli keksit kädessä ja he huutelivat toisilleen, antoivat merkkejä ja työntelivät rantaan ajautuneita tukkeja keskenmälle. Joku taiteili tukin päällä selvitellessä pientä ruuhkaa. Jylängissä meillä oli harvoin venettä, maisemia piti katsoa useimmiten rannalta käsin. Omilta kalliorannoilta avautuivat hienot näkymät yli selän.

79. Jussinmäen kevätesikot

Jussinmäki oli keväällä suosittu kyläläisten käyntipaikka. Se oli Lapinmäen maata. Mäkipelto oli silloin keltaisenaan kevätesikoita. Mistä lienevät sinne aikanaan osautuneet ja sitten niin hyvin viihtyneet, kun niillä korkeuksilla ei esikkoja muuten luonnossa näkynyt. Taisi yksi jos toinenkin kuljettaa sieltä kevätesikon alun kotipihaansa kaunistamaan. Ne levisivät nopeasti isoiksi mättäiksi. Meillä kevätesikko kukki kiven suojassa hyöleästi ja levisi hyvin. Myöhemmin kesällä Jussinmäellä kukki ainakin keltamatara ja sininen kellokukka, peurankello tai vastaava, nimeä en muista, enkä sitä muualla kylän luonnossa näkynyt.

80. Ota ja iske!

Lentopallo oli mukava kesäajan harrastus. Peliin pääsi mukaan kaikenikäiset eikä ketään vieroksuttu. Aikuisiakin kävi pelaamassa meidän lasten ja nuorten kanssa. Erityisesti muistan Saijonkarin Aaken, hän oli innokas pelaaja.

Pelikenttä oli aluksi Sääsken haassa Siepon tien varrella. Sieltä se siirrettiin maantien varteen koulun läheisyyteen. Olimme ymmärtävinämme, että ensimmäinen pelikenttä oli aikuisten mielestä muka liian syrjässä, metsän keskellä, poissa heidän silmistään. Hyvä paikka koulun kenttäkin oli. Samalla lailla me uudella kentällä oltiin kuin siellä metsän keskellä. Ehkä meitä vähän kismitti kentän sijainnin muuttaminen, mutta pelit jatkuivat. Kentälle oli mukava polkaista pyörällä. Joskus pelaaminen ei huvittanut ja mietittiin, minnekä mennään. Sateella istuskeltiin seurantaloon pihapiirissä ja tuumailtiin silloin tällöin pienemällä joukolla maailman menoa. Pojat taisivat joskus taivutella tuohisormuksia mieleisilleen tytöille.

Seurantalolla näytettiin silloin tällöin elokuvia. Talolle kokoonnuttiin joukolla ennen näytännön alkua ja ihailtiin mainoksia, vaikka kaikki eivät olleet menossa elokuvaan. Jotkut pojat piffasivat mieleisiään tyttöjä sisälle. Olin siellä minäkin muitten joukossa istuskelemassa ja kateellisena katselin sisälle menijöitä. Ja Helena soittaa ja muut kotimaiset elokuvat olivat suorittuja. Kaunista Veeraa kyläläiset olivat joukolla katsomassa erityisesti Assi Nortian vuoksi. Joskus näytettiin ulkomaalaisia elokuvia. James Dean oli viisikymmenluvun puolivälin seutuvilla suosittu elokuvastankari.

81. Arvon mekin ansaitsemme...

Kylällä pidettiin talvella Maamiesseuran tupailtoja vuorotellen eri taloissa. Aluksi talo tarjosi kahvit ja maksettiin kahvimaksu seuran hyväksi. Aikuiset puhuivat omia kuulumisiaan. Konsulentti oli tullut kirkolta ja puhui kahvin jälkeen oikeaa asiaa. Kaikenikäiset kokoontuivat tupailtoihin. Me vasta kymmenen korvissa olevat lapset oltiin innolla mukana. Jotenkin jaksettiin kuunnella hiljaa puheisuus. Me odotettiin tietokilpailua, seuraleikkejä ja panttien lunastusvaihetta.

Tietokilpailukysymyksiä oli monenlaisia. Usein kysyttiin ajankohtaisia asioita, joista oli luettu Savon Sanomista. Seuraleikit olivat jännittäviä. Muistan erityisesti markan kierrätyksen. Istuttiin ringissä ja laulettiin vaikka "Kalliolle, kukkulalle rakennan minä majani..." tai "Arvon mekin ansaitsemme ..." ja samalla markka kiersi kädestä toiseen. Ringin sisällä seisova yritti päästä selville, kenen kädessä markka kulloinkin oli. Jos hän arvasi, pääsi istumaan ja markan huonosti piilottanut joutui vuorostaan ringin keskelle etsimään markkaa. Monenlaisista komppaa lensi kierrätyksen aikana ja hauskaa oli.

82. Tikkusiltaa ja suolan punnitsemista

Pantin lunastus oli jännittävää puuhaa. Ensiksi kysyi talon isäntä tai joku muu innokas mies:

- Mittee sen pittää tehdä, jonka pantti paassa kiehuu ja kuohuu? Panttina oli jokin esine, vaate tms. Saattoi joutua huutamaan kultaansa uunista ulos tai halaamaan selin istuvaa vastapuolta puolelta ja toiselta yhä uudelleen ja uudelleen. Joskus soudettiin kirkkovenettä. Ensimmäinen huutaja istui lattialle jalat levällään ja jos oli mies, huusi naisen ja sitä tehden istuttiin aina toisen jalkojen väliin. Sitten otettiin kiinni hartioista ja miehet intoutu-

vat ottamaan joskus alempaakin kiinni ja alettiin ikään kuin soutaa edes takaisin. Yhä riitti kompia ja naurun remakka kuului tuvassa.

Joskus kuljetettiin tikkusiltaa, vuorotellen mies ja nainen siirsivät huulillaan usein vähintään kylliksi lyhennettyä tikkua eteenpäin. Tikun kuljettajia nauratettiin ja yritettiin saada tikku putoamaan. Suolaakin punnittiin. Mies ja nainen asettuivat seläkkäin ja ottivat toisistaan käsikoukun. Sitten yritettiin nostaa toinen selän päälle, ainakin jalat irti maasta. Istujat huusivat, että uuvelleen, uuvelleen! Tällaiset pantin lunastukset kiehtoivat meitä kasvavia lapsia. Ne herättelivät vielä uinuvaa seksuaalisuutta. Näyttivät ne viihdyttävän aikuisiakin. Siksi kai sinne tupailtoihin niin halukkaasti oltiin menossa, jos vain kotoa saatiin lupa. Tupailloissa oli aina mukava, kotoisa tunnelma.

Kerran kirkkaana pakkasilta hiihdettiin Lean kanssa kuutamossa tupailtaan, joka silloin oli Pohjoistalossa. Latu kulki osittain tiheässä kuusimetsässä. Siellä oli vähän lunta ja sukusi nousi ja laski tuon tuosta mättäältä toiselle. Kuun valo vilkkui kuusien lomasta. Mukaan piti päästä ja mukava oli taas kuutamossa takaisin hiihtää. Ylösnousu aamulla ei väsyttänyt. Suksilla käydä suihkautettiin muutenkin iltaiset kyläreissut. Iltasellakaan ei ollut niin pimeää, kun lumi valaisi, vaikka ei ollut kuutamaa.

83. Lampila, lähin naapuri ja Vehviläisten kantatila

Jussi-pappa oli poikamiehenä ollessaan yhdessä Kusti-veljensä kanssa yhdessä Lampilan isäntiä. Kun pappa meni naimisiin, veljekset jakoivat talon ja kumpikin sai oman kodin. Lampilassa käytiin asioilla ja kylässä, miten milloinkin. Juoksentelin lapsena sinne tuon tuosta. Talossa asui siihen aikaan Aata ja Uato ja heidän aikuiset lapsensa Arvi ja Anna-Liisa, Annukaksi kutsuttu. Hän oli Hillevi-tädin paras ystävä. Aeno oli jo naimisissa ja Aaro oli mennyt sodassa. Aivan varhaisimmassa lapsuudessani Lampilassa oli vielä vanhaäiti, jonka hahmon muistan kulkemassa keppi kädessä mustana, kumaraena ja lapsen silmissä pelottavana talon hämärässä eteisessä, kun yritin kipaista huomaamatta yläkertaan leikkimään Nyysösen Ailan luo. Ville ja Helmi Nyysösen asuivat silloin perheineen vuokralalla Lampilan vinttikamarissa.

Jos sattui olemaan ruokalepoaika, minut käännytettiin kylmästi kotiin. Näin jälkeenpäin ajateltuna ymmärrän käännyttämisen oikein hyvin. Jo varhaislapsuudessani Lampilaan tuli asumaan lisäksi Tiitisen Matti, monilapsisen perheen poika pitäjän laitamilta. Hän kävi koulunsa Lampilasta käsin ja auttoi talon töissä. Matti oli hiljainen poika, muutaman vuoden minua vanhempi.

Lampilassa oli paljon huoneita. Anna-Liisa oli ystävällinen ja antoi minun joskus kulkea perässään huoneesta toiseen. Ihailin, kuinka kaunista siellä oli. Erityisesti muistan Anna-Liisan jouluksi peilin päälle askartelemat tontut, paperimassasta vesiväreillä punaisiksi väritettyinä. Lumena oli pumpulia. Ne olivat minusta, pienestä tytöstä, aivan ihmeellisiä rakennelmia. Joulun seutuun oikein odotin, että Anna-Liisa veisi minut salin puolelle ja saisin nähdä taas tontut.

Kananpojat hellan pankolla

Lampilassa oli keväisin pieniä, keltaisia kananpoikia. Niitä varten oli tehty tiheästä kanaverkosta häkki, joka oli lämpimässä keittiössä hellan reunakiveyksen päällä. Häkin pohjalla oli paksu sanomalehtikerros. Kananpojat olivat lapsen silmissä pieniä, suloisia palleroita. Niille oli tarjolla vettä ja kauraryyniä ja ne piipittivät koko ajan. Niiden touhua oli pienestä tytöstä mukava katsella. Häkin seudulla leijui happamanimelä haju.

Aata tuntui olevan aina keittiössä. Hän laittoi totisena ruokaa, tiskasi ja touhusi. Vaikka en tainnut kuulla koskaan hänen nauruaan, en häntä pelännyt. Lampilassa juosta kipaisin pienestä tytöstä lähtien milloin asialla, milloin asiatta. Sanoin päivät ja seisoin ensiksi oven suussa. Sitten minulle sanottiin, että tulehan istumaan ja niin istahdin keittiön tai tuvan penkille. Aina minut otettiin ystävällisesti vastaan. Lampilaan oli aitan nurkalle istutettu sireenejä sireenimajaksi asti. Pöytänä ja tuoleina olivat isot pölkyt. Siellä varjossa Annukka tarjosi joskus kesällä vieraille mehua ja pikkuleipiä ja pyysi minutkin sinne vieraitten kanssa istumaan. Semmoinen oli minusta tosi hienoa.

Lampilan puimalassa oli ihmeellinen kone, lokomobiili. Siitä saatiin voima puimakoneen ja myllyn pyörytykseen. Se oli lapsesta valtava, musta rumilus, joka piti kovaa melua ja sen piipusta tuli höyryä. Sitä lämmitettiin haloilla ja siinä oli monenlaisia venttiileitä, joita miehet kääntelivät tarpeen mukaan. Uaton muistan sitä käyttäneen ja Arvikin sitä rassasi. Se oli pelottava vehje pienen tytön mielestä. Ovelta sitä kauhistusta kurkin.

Hyvee se tekköö, usko vuan

Lampilan pihassa meidän puoleisella sivulla oli kivinavetta. Lampilassa tai jossain muussa lähitalossa oli sonni, jolla kyläläiset käyttivät lehmäänsä astutettavana. Ihan pienestä tytöstä lähtien olin äidin apuna lehmän kuljetuksessa. Lehmät eivät aina suostuneet kävelemään. Pienellä piiskalla tarvittaessa nappasin ja niin matka eteni. Minut käskettiin tupaan astutuksen ajaksi. Vähän isompana olin sitten jo katsomassa toimitusta ja myöhemmin käytin yksin tai Juhan kanssa lehmiä sonnilla, kun äiti ei ehtinyt. Isännät tahtoivat virnuilla minulle astutustapahtuman aikana, kun olin jo isompi. Tiirailivat minua keskenkasvuista ovelasti ja naureskelivat, että hyvee se tekköö lehmällekkii, usko vuan. Minä menin hämilleni. Minua häkellyttivät isäntien epämääräiset puheet.

Uaton kaverina

Lampilan pihapiirissä oli myös meille päin talosta vähän etempänä paja. Jos tulin Lampilaan peltojen poikki, pajasta kuului joskus vasaran kalke, kun Uato oli takomassa pajassa viitakkeen teriä tai vaikka oven saranaa. Ovelta kurkistin varovasti mustaan pajaan. Kesellä pajaa oli ahjo, jossa hehkui hiillos. Uato kutsui minut usein sisälle pajaan ja sain lietsoa palkeilla hiillosta parempaan hehkuun. Ahjossa rauta kuumennettiin punahehkuseksi, Uato tarttui rautaan pajapihdellä, nosti raudan alasimelle ja alkoi takoa rautaa tarvittavan malliseksi. Palkeitten painelu oli mieluisaa ja jännittävää työtä.

Uato keksi minut kalakaverikseen, kun piti pyydyksiä Jylängissä. Hänellä oli pitkäsiima ja verkkoja. Pitkään siimaan syötiksi piti pyytää ensiksi ruutanoita mutahaudasta. Uaton

kanssa oli minun, pikkutytön, mukava olla kalassa. Soudin venettä. Pyydysten luona hän neuvoi rauhallisesti, että huopoo, souva, huopoo, souva, mitä kulloinkin tarvitsi tehdä. Minä soudin, minkä osasin. Milloinkaan hän ei hermostunut minuun. Uato nukkui pois ennen minun kouluun menoa.

84. Niemelä

Niemelässä, vähän kauempana sijaitsevassa naapurissa oli mukava käydä Saijonkarin Maijan kanssa leikkimässä. Hän oli lapsuuteni ensimmäinen leikkikaveri ja ikäiseni. Kolmen vanhana kuljin jo yksin tuon matkan. Juoksin suoraan peltojen poikki, mitä nyt kävynkärjessä - Niemelän, Lampilan ja meidän peltojen rajat kohtasivat siinä - oli pisteaita, jonka yli kapuaminen oli hankalaa, kun oksien terävät kärjet pistelivät kipeästi käsiin ja paljaisiin jalkapohjiin. Suoraa näköyhteyttä ei talosta toiseen ollut. Maasto oli sen verran kumpuilevaa ja metsätylvä esti vielä näkyvyyttä. Meni Niemelään kahden portin kautta tiekin. Se kulki Lampilan aitan ja liiterin taitse Niemelän haan nurkkaan ja sitten Niemelän peltojen keskeltä pihaan.

Niemelän väki oli Saijonkareja, paitsi emäntä lida, joka oli omaa sukuaan Vehviläinen. Hän oli halunnut pitää edesmenneen miehensä Sikanen-sukunimen, kun lapset muuttivat nimensä Saijonkareiksi. Maijan kanssa oli mukava leikkiä. Niemelän isossa talossa oli paljon huoneita ja oli tosi hienoa, kun pääsin katsomaan isoa, viileää salia. Tuvassa kasvoi ikkunan edessä korvossa iso, vaaleanpunakukkainen kasvi, jonka kukat tuoksuivat voimakkaasti. Sitä sanottiin oljanteriksi. Pihapiirissä oli paljon rakennuksia ja korkeita aittoja ainakin kahdessa rivissä. Jotkut niistä olivat visusti lukossa ja toisiin kurkisteltiin salaa Maijan kanssa, jos saatiin ovi auki isoja avaimia vääntämällä. Pihapiirissä oli navetta, talli ja muita rakennuksia, mutta niissä me ei juuri käyty.

Lisäksi pellolla seisoivat puujalan varassa korkea tuulimylly. Siinä oli lapsen mielestä valtavan kokoiset siivet ja se oli muutenkin ihmeellinen rakennus. Maijan kanssa siellä joskus salaa kiipeiltiin. Se oli jännittävää. Pyykkirantaan juosta kipaistiin välillä, kun naisväki oli siellä pyykillä. Talon väki teki arkiaskareitaan ja katsoi meidän perään sen minkä töiltään kerkesi. Ei siihen aikaan lapsen joka askelta vahdittu, ei kotona eikä kylässä. Pahojaan ei saanut tehdä, eikä me tehty. Sitten Maijan Arvo-isä perheineen muutti Purolaan. Niin jäivät leikit Maijan kanssa. Lampila ja Niemelä olivat varhaislapsuuteni tärkeät lähinaapurit.

85. Joenpolvi ja Huutoniemi

Joenpolveen ja Huutoniemeen mentiin kotimetsän läpi. Talot olivat meidän lähinaapureita. Kumpaankin oli matkaa kilometrin verran. Meidän pihan läpi kulki taloihin kärritie. Huutoniemestä lähti polku Rantalaan. Joenpolvessa kävin useammin äidin tai mummon kanssa. Taloa asuivat Hilima ja Esa, joka kuljetti kylän postia. Heillä oli monta jo aikuista lasta, jotka vähitellen avioituivat tahoilleen. Pihalla oli vastakkain istuttava kiikku, jossa oli minun, pienen lapsen, tosi mukava kiikkua aikuisten kanssa ja yksinkin.

Huutoniemeä asui Siiri ja Jussi aikuisine lapsineen. Jussin sisar oli naimaton leva, joka asui kirkolla Kutvosen monikerroksisen talon takana olevassa talossa. Isoksi levaksi häntä

sanottiin, kun hän oli kookas ja leveyttäkin hänellä oli. Hän taisi olla tehtailija Kutvosella talonmiehenä. Muistan, kuinka tehtailija itse saattoi ilmestyä ovelle ja pyytää, että jos leva laettas tuas vähän pökköo pessään. Leva näet hoiti keskuslämmitystäkin. Levan luo sai aina mennä kirkkoreissulla syömään omia eväitä ja odottamaan linjurin lähtöä. Kiehauttipa hän usein kyläläisille kahvitkin. Hänestä jäi mukava ja sydämellinen muisto niin minulle kuin kyläläisille. Sekä Joenpolvessa että Huutoniemessä oli tilava päärakennus, tupa ja keittiö monine kammareineen ja kiviävät. Joskus sain katsoa muihin huoneisiin, keittiöön ja kamareihin, se oli minusta aina mieluista.

86. Elle-tädin perhe

Yksi minun lapsuuden mieleisistä kyläpaikoista oli Kesäsen Elle – tädin ja hänen miehensä Antin koti. Heillä oli paljon lapsia. Elle-täti oli varsinaisesti Elsa-mummoni sisko, mutta Elle – tädiksi minä häntä kutsuin. Sinne oikaistiin kohta kaupan jälkeen Renkelin haan poikki tai sitten ajoin pyörällä vähän pitemmälle maantietä ja käännyin Lahdentauksen tielle ja kohta olin Antti Kesäsessä. Osa lapsista oli jo maailmalla, kun minä aloin käydä siellä. Marjatta ja Maija olivat lähinnä minun ikäisiäni.

Elle-tädin luokse olin aina tervetullut. Hänestä jäi erityisen lämpimät muistot. Jos oli ruoka-aika, aina löytyi lautasellinen velliä ja leipäkakku käteen. He asuivat pientä tupaa ja kamaria. Yläkerrassa oli lapsille kesällä nukkumatilat. Siellä oli jännittävä olla yötä sisaruspetissä. Isommat kertoivat kummitusjuttuja ja sade ropisi kattoon. Ensimmäisiä kertoja kävin Antti Kesäsessä äidin pyörän tarakalla. Pihapiirissä oli myös pieni navetta ja saunarakennus.

Myöhemmin he saivat rintamamiestilan Vehvilän tien varresta. Antti, Elle-täti ja lapset kukin osaltaan tekivät suunnattomasti työtä, rakensivat tuparakennuksen ja navetan ja raivasivat pystymetsään vaadittavan määrän peltoa. Samalla tuli aika, että tila ei enää elättänyt. Kukaan ei lapsista lopulta jäänyt jatkamaan viljelijänä. Aika oli semmoinen. Peltoja pantiin pakettiin ja niitä alettiin metsittää ylituotannon vuoksi. Peltojen paketoiminen tuntui siinä tilanteessa inhimillisesti katsoen kohtuuttomalle. Suunnaton työ oli tehty, että saatiin korpi pelloksi ja välittömästi maksettiin peltojen paketoinnista.

87. Mäkihyppykisoissa Mirjan luona

Äiti otti usein mukaansa, kun lähti pyhäpäivänä kyläilemään. Mirja-keittäjä oli äidin paras ystävä. Hän oli alun perin Sääsken tyttöjä. Mirja oli eronnut, niin kuin äitikin. Kerroin jo aiemmin hänestä ja hänen miehensä Veikon käynnistä meillä. Mirjalla oli kaksi lasta, Raimo vähän vanhempi ja Arja vastaavasti nuorempi minua. Mirja oli tompera naisihminen.

Mirjalla oli mansikkamaa, jota hän laajensi monena kesänä. Siinä oli paljon työtä, mutta hän sai myytyä mansikoita muillekin. Hän oli rakentanut mökin itselleen ja lapsilleen maantien varteen muutama sata metriä koululta Jylänginjoen seutuville. Hän nimesi kotinsa Rinnemajaksi. Minä ymmärsin jo silloin ihaila Mirjan sitkeyttä. Kirjoitin myöhemmin oppikoulussa hänestä kiitettävän ainekirjoituksen. Otsikko oli Sitkeä taistelija. Joku poika kirjoitti samalla otsikolla Mannerheimista.

Mirjan luona käytiin äidin kanssa monena talvena kuuntelemassa radiosta uuden vuoden seudun Keski-Euroopan mäkkikisoja, kun meidän radio ei ollut kunnossa. Mirja oli innokas kuuntelija ja me siinä mukana. Harmitti kovasti, kun radio joskus rätisi niin pahasti, että vaivoin sai puheesta selvää. Silloin istuttiin korva kiinni radiossa, että edes jotain kuultaisiin. Koko joukko oli innolla mukana kuuntelemassa hyppyjä. Mirjan selkä oli välistä kovasti kipeänä, eikä hän pystynyt kunnolla liikkumaan. Silloin kävin koulumatkalla häntä auttamassa. Siivosin, kannoin puita ja vettä ja pesin astioita. Koulun keittiössä oli silloin sijainen.

Kutisevat sukat

Mirjalla oli neulomakone, mikä oli siihen aikaan harvinaisuus. Sillä hän neuloi lisätienestiä perheelleen. Kerran äiti neulotti Mirjalla minulle oikein villaiset ruskeat, pitkät kuvioneuleiset sukat. Ne kutittivat jalkojani ihan kamalasti ja ihoon tuli päivittäin pientä punaista syheröä, joka painui aina yön aikana pois.

Yritin vaikertaa, että en minä pysty näetä pitämään, kun ne kirveltää ja kutittaa. Äiti sanoi topakasti, että pane, pane jalakaas vuan, ehjät ovat ja lämpöset. Niin jouduin päivästä toiseen kulkemaan kutiavat ja kirvelevät sukat jalassa, kun muita sukkia ei ollut. Ei siihen aikaan hankittu uusia sukkia, jos entiset olivat vielä ehjät tai parsittavassa kunnossa.

Työillä oli siihen aikaan flanellista liivit, myöhemmin ne olivat trikoota. Liivissä oli sukkanauhat, usein harmaat ja sukissa nappi, johon sukkanauha kiinnitettiin. Alushousut olivat pitkäpunttiset, ainakin pienempänä flanellista, myöhemmin nekin olivat trikoota, ja talvella lisäksi villahousut. Usein jäi sukan ja housun suun väliin silti iho paljaaksi, "huasiamuaks". Siinä oli pakkasella kylmä paikka. Jos kaatui lumeen, taatusti paljas iho lumeentui ja alkoi punoittaa. Meillä oli koulussa hameet tai mekot ja monella oli vielä essu mekkoa suojaamassa. Mekossa me hiihdettiin vielä minun aikana lääkoulussakin.

88. Kauppisesta mansikoita

Yksi kyläpaikoista oli Kauppisen Hilja ja Lassi. Heillä oli pieni maapaikka ja muutama lehmä. Myöhemmin heillä oli hyviä mansikkaviljelyksiä. Kauppisilla oli kaksi poikaa, Jussi minua vanhempi ja Reino nuorempi. Lisäksi perheeseen kuului vanha mummo, joka oli huonokuuloinen. Hän kaivoi usein korvaansa linnunsulan terävällä päällä ja käsi vapisi kovasti. Miten lienee tärykalvon käynyt.

89. Koskelan kioski

Koskelan Aeno oli Lampilan tyttöjä ja hän oli naimisissa Myllyn Aarne Vehviläisen kanssa. Siellä käytiin kylässä, mutta sielläkään ei ollut tyttöjä, poikia vaan, Olavi ja Asko. Myöhemmin syntyi sitten Kari. Aarne alkoi ajaa jossain lapsuuteni vaiheessa taksia. Kyläläisillä ei juuri omia autoja ollut.

Koskelan kamarissa oli Osuuskassan konttori, jota hoiti Siepon Matti, opettajan mies. Hän oli lapsen mielestä oikea vanhan ajan herrasmies. Hän oli aina mukava ja ystävällinen.

Koskelan väki, lähinnä Asko, piti muutamana kesänä kioskia Huuhantien varressa. Se oli kauniina kesäiltoina isompien lasten ja nuorten mieluisa kokoontumispaikka. Jos oli vähän rahaa, ostin jäätelöä, useimmiten olin muuten vain joukon jatkona. Pyörällä ajaa hujautettiin kioskille. Asko oli sopuisa ja mukava myyjä. Kioskilla oli muutenkin mukava oleilla kylän muitten nuorten kanssa.

90. Kuinka käytiin kylässä

Me käytiin myös muualla kyläilemässä, mutta kun väki liikkui yleensä pariskunnittain ja meillä oli vain äiti, kyläily oli jotenkin hankalampaa.

Kylän isommissa taloissa käytiin sitten seuroissa, tupailloissa, kinkereillä tai häissä ja hautajaisissa. Taisi olla vähän niin, että talolliset kävivät toisissaan, pientilalliset toisissaan. Ei siinä varsinaisia rajauksia ollut, mutta niin se kävi luontevasti. Kyläily oli vastavuoroista, eikä vieraita erityisemmin kutsuttu eikä sovittu kyläilypäivää. Enimmäkseen emäntäpuolet kyläilivät meillä. Äiti saattoi tuumata pyhääamuna, että vieraeta kakkii, kun suuta syyhytti. Kyläiltiin, kun kerittiin. Vieraat kulkivat ajallaan, yleensä pyhäpäivinä kirkonmenojen jälkeen.

Sirkka ja Juha

Meille lapsille pidettiin pyhäisin pyhäkoulu. Kävin siellä, jos se oli kohtuullisen lähellä. Taisin olla vähän laiska kävijä, kun jo kuutena päivänä kävin koulussa. Muistolause unohtui usein, mutta niin teki monelta muultakin. Pyhäkoulun opettajina muistan Lampilan Anna-Liisan, Niemelän litan, Paloahon Kertun ja Tuomelan Aenon. Lapsena oli mukavaa, kun tuli vieraita. Jos ei ollut muuta tarjottavaa, niin äiti paistaa huiskautti näppärästi lettuja vierastarjoiluksi, tai teki köyhiä ritareita, jos oli kuivaa pullaa.

Jos taas tuli pitempimatkalaisia vieraita, joille piti laittaa ruokaa kesken päivän, äiti kävi lypsällä lehmien ollessa navetassa tai lypsytarhassa ja niin hän sai keitettyä ainakin velliä vieraalle.

Joulupäivänä ja pitkänäperjantaina ei sopinut käydä kylää. Silloin oli jokainen omissa oloissaan. Jos radio oli kunnossa, kuunneltiin pyhinä yleensä jumalanpalvelukset.

91. Häitä

Häät olivat koko kylän yhteinen joukkotapahtuma. Minusta tuntui, että häihin kutsuttiin kaikki kyläläiset. Miten lienee ollut?

Parhaiten muistan Niemelän Saijonkarin Aaken ja Huutoniemen Kaarin häät. Ne olivat kesällä. Minulla oli kukallinen kretonkimekko päällä ja jalassa tennarit. Ne olivat vanhat, mutta ne pestiin huolellisesti ja valkaistiin liituvellillä, jonka annettiin kuivua. Niistä tuli ihan kelvolliset juhlakengät.

Häät alkoivat Huutoniemestä. Hääpari vihittiin pihamaalla. Vihkipari seisoi täkin päällä. Morsiamella oli pitkä valkoinen puku ja huntu. Morsiuskruunukin taisi olla päässä. Kukka-vihko kuului asiaan. Sulhasella oli musta puku ja rinnassa kukka. Hääväki seiso ympärillä ringissä kunnioitettavan matkan päässä vihkiparista. Kaikki oli hyvin juhlallista. Huutoniemessä juotiin kahvit ja sitten alettiin siirtyä Niemelään. Morsiuspari kulki Jylängin yli talosta toiseen veneellä. Vene oli koristettu pienillä koivuilla. Häävieraat kulkivat kuka mitenkin, soutamalla tai maata pitkin kävelemällä. Niemelässä oli häävälle ruokailu ja seurat ja pappi oli puhumassa. Me lapset juoksenneltiin omilla porukoissa ja välillä kiehnättiin äidin kyljessä. Lopuksi hääpari ja osa häävieraista taisi mennä vielä seurantalolle tanssimaan.

Huutoniemessä pidettiin myös Sirkka-tyttären häät. Morsiuspari vihittiin ulkona. Silloinkin oli paljon vieraita. Muistan olleeni häissä myös Pekkalassa ja Pohjoistalossa sekä Joenpölvessä. Kaikki häät olivat ruokapitoja ja niihin oli kutsuttu paljon väkeä, tuntui, että koko kylä. Tällaiset joukkopidot pidettiin kesäaikaan.

92. Körttiseurur

Kylällä pidettiin diakonia- ja lähetysompeluseuroja sekä muutaman kerran vuodessa körttiseurur. Ompeluseurur kiersivät isommissa taloissa paikasta toiseen. Siellä neulottiin sukkaa, veisattiin virsiä ja pappi puhui. Ensiksi tietysti tarjottiin kahvia ja maksettiin kahviraha, joka meni diakonialle tai lähetykselle. Niemelässä oli meidän lähin seurapaikka. Kylällä vinoiltiin hyväntahtoisesti, että emännät neoloovat villasukkia pakanalapsille Afriikkaan.

Körttiseuroja pidettiin kylällä muutamassa talossa. Kyläläiset kävivät körttiseuroissa. Se oli kylän tapa, vaikka eivät niin julkuskovaisia olleetkaan. Meiltäkin oltiin monet kerrat seuroissa. Tupa oli täynnä kyläläisiä, pappi puhui ja veisattiin Siionin virsiä. Siihen aikaan oli seurakunnassa pappeina Arvi Takala, joka oli körttipappi, sekä rovasti Toivo Multanen ainakin. Jos jäätiin kotiin, niin Niemelästä saattoi kuulua peltojen yli mahtava veisuu meille asti. Sen aikaisen värssyn viimeinen sana ja sävel loppui kertalaakista töksähtämällä kuin ne olisivat törmänneet kovalla vauhdilla seinään. Sitten jatkui uusi säe tavalliseen tapaan. Se veisuutapa on jäänyt ainaseksi mieleeni.

Kyläläiset pukeutuivat körttiseuroihin menessään yleensä tummiin vaatteisiin. Ainakin Niemelän lita-emännällä oli körttipuku. Siihen kuului musta, pitkähihainen jakku ja harvakeltaan vekitetty nilkkoihin ulottuva musta hame. Mustassa huivissa oli reunassa muutama sininen raita. Huivi pidettiin päässä tai hartioilla. Hiuksissa oli keskellä päätä jakaus ja hiukset tiukasti niskassa nutturalla.

93. Koulun juhlat

Joulujuhlissa luettiin jouluevankeliumi. Lisäksi ohjelmassa oli seimikuvaelma ja tonttuleikki sekä tietysti koululaisten yhteislaulua ja lausuntaa. Joku pieni kuvaelma saattoi olla. Tiernapojat taisivat esiintyä joka joulujuhlissa.

Vappujuhlat olivat aina tärkeät. Niistä juhlista hankituilla rahoilla saatiin alaluokkaan hankituksi urkuharmoni. Ohjelmaa harjoiteltiin ja vappua edeltävinä viikkoina askarreltiin alaluok-

kassa luokassa erivärisiä vappuhuiskia, joiden tekeminen oli mukavaa. Kaunisvärinen silkkipaperi kahisi, kun sitä käsiteltiin. Huiskaa oli mukava huiskutella jo tekovaiheessa. Kerran alaluokilla ollessa lähtivät Jylängistä jäät ennen vappua ja järven päässä asuvat kyläläiset pääsivät tulemaan veneellä juhlaan.

94. Äitienpäiväkukat

Äitienpäiväjuhlaa varten ainakin me alakoululaiset askarreltiin silkkipaperista äitienpäiväkukkia, jotka sitten kiinnitettiin juhlassa äitien rintaan. Niitäkin oli mieluista taiteilla. Piti olla tarkkana, ettei vahingossa yrittänyt kiinnittää kukkaa sellaisen naisihmisen mekkoon, joka ei ollut äiti. Äidit olivat hyvillä mielin, kun saivat kauniin kukan rintaansa. Äitienpäiväjuhlan ohjelmien harjoittelu aloitettiin ajoissa. ”Maan päällä paikka yksi on niin hyvä armas verraton ... ja ”kukkaset poimin ja äidille taitan, äitini pöydän ma sieväksi laitan ...” ja monta muuta laulua. Tietysti piti olla yksinlaulua ja lausuntaa. Keijuleikki oli koulun juhlien kohokohta. Keijujen vaatteet olivat sideharsosta tehtyjä.

Yleensä laulut ja runot näin jälkeempäin ajateltuna olivat surumielisiä. ” ...jo umpeen painui se kirkas silmä, ja sydän lempeä nyt on kylmä, ovat äidin peittäneet mullan alle, jost’ ei se vastaa valittajalle, oi armahin, kultaäitini...”. Tällaisen runon esitin kerran, se oli opettajan valitsema surkea runo. En tykännyt siitä runosta yhtään. Johtuiko juhlan surumielisyys vielä sodan läheisyydestä, sitä olen myöhemmin miettinyt. Kaiken kaikkiaan minulle jäi sellainen muistikuva äitienpäivistä, että kaikki oli vakavaa, juhlallista ja jännittävää. Äidit pyyhkivät silmäkulmiaan, kun seurasivat lastensa esityksiä.

95. Totinen Elsa-opettaja

Helmi-opettajan koulussa oli turvallista ja kotoista olla, mutta aikanaan piti siirtyä yläkoulun puolelle Miettisen Elsan opetukseen. Yläkoulun luokasta oli aika ajoin kuulunut, kuinka opettaja oli huutanut koululaisille. Minua mietitytti, kuinka selviän, jos opettaja alkaa minulle kovasti huutaa. Onneksi se tuntui huutavan enimmäkseen pojille. Helmi-opettaja ei milloinkaan huutanut. Varsinainen koulurakennus oli vielä syksyllä remontissa, kun yläkoulu alkoi. Alkusyksystä käytiin koulua seurantalolla. Talonmies lämmitti salia rautakamiinalla ja se työnsi savua saliin. Yläkoulun opettaja oli tiukka täti. Opettajalla oli aina pieni nuttura niskassa ja hän pukeutui tummaan mekkoon. Hän ei koskaan hymyillyt. Läksyt piti osata ja tunnilla piti olla kunnolla. Hän oli aina totinen ja tiukkailmeinen.

Jokasyksyinen kahakka tuli puhelinpylväiden posliinieristeitten kivittämisestä. Pojanvintiöt eivät malttaneet olla kokeilematta kiven tarkkuusheittotaitojaan posliinieristeisiin. Semmoisesta ilkeydenteosta tuli pojille tiukat kuulustelut ja jälki-istunnot. Asialla olivat erityisesti yläluokkien pojat ja Elsa-opettaja huusi aiheestakin pahantekijöille. Muuten en muista, että koulussa tai koulumatkalla olisi enemmälti kukaan tehnyt tahallaan pahojaan.

Erityisesti uskonnon läksyt oli tärkeä opetella mahdollisimman hyvin. Laulutunneilla laulettiin enimmäkseen isänmaallisia ja vakavia lauluja toisin kuin Helmi-opettajan tunneilla. Hän laulatti iloisia lauluja. Piinaviikon virsien sanat täytyi yläkoulussa osata ulkoa säkeistö säkeistöltä. Monet niistä muistan vieläkin siltä ajalta. Hyvällä lauluäänellä varustetut oppilaat

Elsa-opettaja velvoitti menemään laulamaan jokatalvisille kinkereille, jotka kiersivät isoimmissa taloissa, mutta minä niin kuin muutama muukin koululainen sai mennä suoraan kotiinsa, ettei ollut sotkemassa muitten hyvää veisuuta.

96. Onneton hiippamyssy

Yläkoulun aikaan olin kunnan koulujen välisissä hiihtokilpailuissa ja menestyin niin hyvin, että pääsin koulujen välisiin hiihtokilpailuihin Pieksämäelle asti. Minulla oli päässä äidin neuloma harmaa, pitkähiippainen, tupsullinen myssy, josta jo aiemmin kerroin. Laskin loivaa, pitkää mäkeä alas ja myssy tarttui mäen puolimäessä kuusen oksaan. En saanut vauhtia seisottumaan ennen kuin mäen alla ja niin kiipesin hakemaan myssyni kuusen oksasta. Se oli minun ainoa hattuni sinä talvena. Laskin mäen puolivälistä uudelleen ja aikaan sitten olin maalissa. En sijoittunut.

97. Ystävyys on kuin pikkuinen ukko ...

Meidän tyttöjen keskuudessa oli jo alakoulun aikaan virinnyt muistokirjojen kierrättäminen. Minun muistokirjani oli pieni, suorakaiteen muotoinen kirja ja siinä oli tummanpunaiset kannet. Siellä täällä lehdillä oli valmiina kukkien värikkäitä kuvia, mutta monet tytöt halusivat liimata itse mieleisensä kiiltokuvan ystävän vihkoon ja kirjoittaa viereen sopivan värssyn. Värssy pyrittiin kirjoittamaan mahdollisimman kauniilla käsialalla ja alle laitettiin päiväys ja oma nimi.

Äiti oli ostanut minulle lahjaksi muistokirjan. Ensimmäiselle sivulle hän oli kirjoittanut kauniisti, kuinka aikanaan "... nimen nähtyänsä taasen tavoittaa monet menneet muistot mieluisasti" ja jatkoi, että tähän kokoaa muistojaan Sirkka Sinikka Varis. Muistokirja jäi kotiin, kun muutin pois. Monesti olen kaivannut elämän varrella sitä muistokirjaa ja samalla sen aikaisia koulutovereita. Samalla äidin kirjan alkulehdelle kirjoittamat sanat ovat pysyneet mielessä vuosikymmenien ajan.

Alla on joitakin muistorunoja, jotka ovat nyt nousseet yli kuudenkymmenen vuoden takaa mieleen.

"Kissa istui ikkunalla, kutoi pientä sukkaa. Elä itke tyttö-rukka, itkus menee hukkaan."

"Ystävyys on kuin pikkuinen ukko, jolla on taskussa avain ja lukko. Sillä se sitoo ystävät yhteen, niin kuin maamies pellolla lyhteen."

"Ruusun sulle antaisin, vaan mistäs minä sen saan, kun halla vei sen kukkasen ja lumi peitti maan."

"Sirkka pieni palleroinen, äidin oma pulu, ota aina pitkä askel, ettei kenkäs kulu."

"Onni olkoon osanasi elämäsi retkellä. Nätti poika rinnallasi vihkimisen hetkellä."

"Kun kirppu puree sinua, niin muista silloin minua", saattoi poika kirjoittaa tytön muistokirjaan, tai

”Leikki leiki kukkasilla, älä leiki sydämillä, kukka kestää hetken vaan, sydän kärsii ainiaan.” Tällaisen muistokirjoituksen sain eräältä pojalta.

Kaikilta pojilta ei pyydetty värssyä, eivätkä kaikki suostuneet kirjoittamaan tyttöjen kirjaan. Pojilla ei ollut muistokirjoja, joita olisivat kierrättäneet.

Äidilläni oli kansanopistotalvelta muistona oma mustakantinen värssyvihko. Luin sitä monet kerrat. Siinä oli myös sen aikaisten laulujen sanoja, joita äiti edelleen lauleli. Hänelle kirjoitetut värssyt olivat etupäässä yleviä, uskonnollisia ja isänmaallisia. ”Omantunnon ohjausta nouda notkoissa elämän. Siin’ on porras poikki kuilun, silta vaarojen ylitse. Ei se katkea kävellen.”

98. Äiti ihaili kevään ylioppilaskuvia

Niin kauan kuin muistan, meillä kotona puhuttiin oppikoulusta ja koulutuksen suomista mahdollisuuksista lukemattomat kerrat. Oli ilman muuta selvä asia, että äiti panee minut oppikouluun. Niin minäkin ajattelin. Suonenjoella oli siihen aikaan yksityinen oppikoulu ja kaikesta piti maksaa. Oli lukukausimaksut, koulukirjat ja muut tarvikkeet piti ostaa ja koulumatkat ja kortteeri kustantaa. Oppikouluun pääsy teki monen kodin pienillä tuloilla tiukkaa koulua havittelevalle ihmisen alulle, niin meilläkin. Äiti katseli aina keväällä sanomalehdestä ihailen valmistuneitten ylioppilaitten kuvia ja sanoi minulle: - Tuommosessa kuvassa sinäkii aikanaan out. Vakavilmeisillä tytöillä oli siihen aikaan kuvissa ylioppilaslakki päässä, kävelypuku päällä, ruusuja syli täynnä, eturivissä istuvilla sääret kauniisti samaan suuntaan.

Niin olin oppinut ajattelemaan itsekin. Kansakoulu meni mukavasti ja uskoin, että pääsen aikanaan oppikouluun. Neljännen luokan keväällä oli sitten pyrkimisen aika. Pääsykoepäivä pelotti minua. Koululla oli paljon ikäisiäni hälliseviä lapsia, joita katsoin silmät pyöreänä. Nuijenko kaekkii kansa minun pitäs kilipaella kouluun piäsemisestä? ajattelin ja epäusko hiipi minuun. Ainakin äidinkielestä ja laskennosta oli kokeet, lie ollut joistain muistakin aiheista, en muista. Meitä pyrkijöitä oli monessa luokassa.

Onnettomat kertolaskun merkit

Laskennon kokeita oli valvomassa Inssi, insinööri Penttinen, niin kuin myöhemmin tulini tietämään. Hän oli tuiman näköinen, pystyhiuksinen, tanakka mies ja jyrähteli vihaisella äänellä pyrkijät hiljaiseksi, kun joku yritti jotain tarkennusta kysyä. Hän jakoi koepaperit ja sen jälkeen ei saanut puhua mitään. Katsoin koepaperia ja yhtä merkkiä en ymmärtänyt. Rivillä oli ihan outo laskutavan merkki. Se oli pelkkä piste. Hätäännyin ja yritin viittaamalla kysyä, mitä piste tarkoittaa. Opettaja mulkaisu vihaisesti ja huusi, että ei minkäänlaisia kysymyksiä enää. Minä hätäännyin ja aloin tehdä muita tehtäviä. Siinä hätäännyksessä en kyennyt ajattelemaan loogisesti, neljäs laskutapa on tietysti kertolasku, jota meillä Vehvilässä oli minun muistini mukaan merkitty aina x:llä tai toisinpäin, sitä en tarkkaan muista. Itse uskoin, että muut kokeet olivat menneet asiallisesti. Sinä keväänä minä en päässyt oppikouluun. Olin tosi pettynyt. Paloahon Seppo aloitti oppikoulun.

Olin oppinut karvaasti kertolaskun merkit. Viidennen luokan käynti ei itsetuntoani erityisemmin kuitenkaan koetellut. Nyt oli opettajana Eino Kauhanen. Ajattelin koko ajan, että kyllä minä keväällä pääsen kokeista läpi. Koulu sujui edelleen mukavasti ja keväällä pääsin sitten oppikouluun. Luokassani oli syksyllä neljäkymmentäviisi oppilasta.

Hyvä Lukija!

Nyt olen kertonut pienen paikan tytön, Elsalan Sirkan ja samalla koko kylän elämästä yhdenkymmenen vuoden ajalta 40-50- lukujen vaihteen molemmin puolin. Olen kertonut asioista, niin kuin minä ne muistan. Samoista ajoista ja asioista saattaa läheisillä ja kyläläisillä olla erilaisia muistikuvia. Jokaisen muistikuvat ovat yhtä oikeutettuja.

Kaikilla halukkailla lapsilla ei ollut mahdollisuutta päästä oppikouluun. Sitä ei joko katsottu tarpeelliseksi, arvostettiin enemmän ruumiillista työtä tai kotona tarvittiin työvoimaa, vaikka lasten koulutus olisi ollut taloudellisesti mahdollista.

Siihen aikaan maassa toivuttiin sodasta ja ponnisteltiin sotakorvausten maksamisessa. Viimeinen sotakorvausjuna lähti Neuvostoliittoon vuonna 1952. Elintarvikekortit olivat käytössä ja monista elintarvikkeista ja tavaroista oli puutetta. Säännöstely loppui kokonaan vuonna 1954. Vehvilässä viljeltiin maata ja hoidettiin lehmiä, joita oli lähes joka perheellä. Elämä ei liene ollut kovin vaurasta taloissakaan, saati pienemmissä paikoissa. Miehet kävivät talvella savotoissa ja naisväki hoiti karjaa ja kotia ja lapsia. Meidän toimeentulo oli äidin varassa. Jotenkin mentiin itse kussakin kodissa eteenpäin ja uskottiin valoisampaan huomiseen.

Kuitenkin lapsuus jäi mieleen onnellisena aikana. En osannut kaivata enempää. Ympärillä oli turvallinen koti, kylä, kyläläiset, leikkiverit ja luonto. Niissä oli minulle kylliksi.

lisalmessa 31.3.2016

Sirkka Kainulainen (ent. Vehviläinen, os. Varis)

Uimaranta tällä hetkellä